

Ilze Ruķere

SŪDZĪBU IZSKATĪŠANA UN POLICIJAS ATBILDĪBA

Atbilstīgi situācijai 2004. gada novembrī

UDK 351.74:343.2/.7

Ru 391

Pētījums sagatavots Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS Sabiedriskās politikas analīzes stipendiātu programmas ietvaros, ko finansē Sorosa fonds – Latvija, Atvērtās sabiedrības institūta Juridiskās iniciatīvas programma (*Open Society Institute Justice Initiative Program; JI*).

Par faktu precizitāti atbild autore.

Izdevums latviešu un pieejams internetā: www.politika.lv

Māksliniece SOLVITA OZOLA

Redaktore IEVA JANAITE

Konsultants

Prof. STĪVENS HEINEMANS, Vanderbilta universitāte, ASV

© Ilze Ruķere, Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS, teksts, 2005

© Izdevniecība “Nordik”, mākslinieciskais iekārtojums, 2005

ISBN 9984-751-77-5

KOPSAVILKUMS

Latvijas policijas darbā sastopami dažādi pārkāpumi, kas gadu no gada sistemātiski atkārtojas. Tiek sodīti indivīdi – policijas darbinieki, bet, atšķirībā no citu demokrātisko valstu pieredzes netiek izdarīti secinājumi par nepieciešamajiem uzlabojumiem policijas sistēmā kopumā: kadru politikā, apmācībā, policijas vadības un darba novērtēšanas kritērijos un citos ar organizācijas darbu saistītos jautājumos.

Šis pētījums:

- sniedz ieskatu par policijas uzraudzības mehānismiem Latvijā;
- parāda sūdzību izskatīšanas mehānismu modeļus citās valstīs;
- atspoguļo starptautiskos standartus un starptautisko organizāciju ziņojumus par Latviju;
- novērtē Latvijas situācijas atbilstību starptautiskajiem standartiem;
- izvirza ieteikumus sūdzību izskatīšanas uzlabošanai.

Pētījuma pirmās un otrās nodaļas ietvaros sniegts īss pārskats par jēdzienu “policijas atbildība pret sabiedrību”, vēsturisko situāciju un policijas organizācijas kultūru Latvijā.

Trešā nodaļa veltīta starptautisko institūciju pieņemtajiem standartiem un kontroles mehānismiem attiecībā uz Latviju, kā arī starptautisko organizāciju ziņojumiem par cilvēktiesību jautājumiem saistībā ar policiju un svarīgākajiem Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) spriedumiem lietās par prettiesisku policijas spēka pielietošanu.

Nodaļā par policijas uzraudzības modeļiem citās valstīs sniegts ieskats par dažādiem veidiem, kā iespējama valsts un sabiedrības uzraudzība pār policijas darbu. Aplūkotas iekšējās un ārējās sūdzību izskatīšanas institūcijas citās valstīs, to priekšrocības un trūkumi. Īpaša uzmanība pievērsta neatkarīgu sūdzību izskatīšanas institūciju raksturojumam, kā arī alternatīvu sabiedrības uzraudzības modeļu piemēriem.

Nodaļā par situāciju Latvijā aplūkotas institūcijas, kas savā darbā saskaras ar iedzīvotāju sūdzību izskatīšanu:

- iekšējie sūdzību izskatīšanas mehānismi policijā;
- ārējo sūdzību izskatīšanas mehānismu loma citās valsts institūcijās: prokuratūrā, Valsts Cilvēktiesību birojā (VCB), Valsts Prezidentes kancelejas Apžēlošanas dienestā;
- ārējās sūdzību izskatīšanas iespējas nevalstiskajā sektorā.

Autorei bija iespēja iepazīties ar visām – 150 – dienesta izmeklēšanas lietām, kas izskatītas 2003. gadā Valsts policijas Iekšējās drošības birojā. Lasot lietas, tika pievērsta uzmanība šādiem jautājumiem:

- pārkāpuma un disciplinārlietas saturam;
- tam, kā sūdzība nonākusi Valsts policijas Iekšējās drošības birojā;
- slēdzienam un disciplinārsoda veidam – iznākumam.

Sūdzībās sastopamā informācija tikusi analizēta pēc tā, kas norāda uz biežākajām policijas darbinieku kļūdām un problēmām policijas dienestā.

Pēc *PROVIDUS* pasūtījuma sadarbībā ar SKDS 2003. gada nogalē veikta Latvijas iedzīvotāju socioloģiskā aptauja par uzticēšanos dažādiem sūdzību izskatīšanas mehānismiem Latvijā. No aptaujas rezultātiem izriet, – vairāk nekā trešā daļa respondentu uzskata, ka sūdzības par policijas darbu netiek pienācīgi izmeklētas.

Pētījuma beigās ir ieteikumi, kā efektīvi uzlabot sūdzību izskatīšanu Latvijā, īpašu uzmanību pievēršot pasākumiem, kas neprasa papildu līdzekļus un liek mainīt attieksmi. Nepieciešamie uzlabojumi jau pastāvošajā sūdzību izskatīšanas institūciju darbā: sūdzības iesniegšanas procesa atvieglošana un pieejamības uzlabojumi, regulāra sabiedrības informētība par sūdzību iesniegšanas iespējām, aizturētajām personām likumā paredzēto tiesību uz ārstu un advokātu garantija, informācijas atklātība un pieejamība par sūdzībām un to izmeklēšanas rezultātiem, kā arī vajadzība aizsākt diskusiju par neatkarīgas sūdzību izmeklēšanas institūcijas izveidošanu.

SATURS

Kopsavilkums	5
Ievads	11
1. Policijas atbildības jēdziens un tā nozīme demokrātiskā sabiedrībā	13
2. Īss vēsturisks ieskats Latvijas situācijā un policijas organizācijas kultūrā.	15
2.1. Īss vēsturisks ieskats	15
2.2. Organizācijas kultūra	18
3. Starptautisko institūciju pieņemtie standarti un kontroles mehānismi	20
4. Policijas uzraudzības modeļi	37
4.1. Iekšējie sūdzību izskatīšanas mehānismi	38
4.2. Ārējie sūdzību izskatīšanas mehānismi	41
4.2.1. Neatkarīgas sūdzību izskatīšanas institūcijas	41
4.2.2. Nevalstiskās organizācijas un iedzīvotāju komitejas	47
5. Latvijas situācijas izklāsts	49
5.1. Iekšējie sūdzību izskatīšanas mehānismi	49
5.1.1. Rajonu policijas pārvaldes un iecirkņi	52
5.1.2. Rīgas pilsētas Galvenās policijas pārvaldes personālsastāva inspekcija	54
5.1.3. Valsts policijas Iekšējās drošības birojs	55
5.1.4. Iekšlietu ministrijas Galvenā inspekcija	57
5.1.5. Pašvaldību policija	62
5.2. Sūdzību analīze	63
5.3. Citas valsts institūcijas	69
5.3.1. LR prokuratūra	69
5.3.2. Tiesa	73
5.3.3. Valsts Cilvēktiesību birojs	77
5.3.4. Valsts Prezidentes kancelejas Apžēlošanas dienests	79
5.4. Nevalstiskās organizācijas un to loma	80
5.5. Latvijas sabiedrības viedoklis	84

6. Latvijas situācijas novērtējums	86
6.1. Sūdzību izskatīšanas mehānisma atbilstība starptautisko institūciju pieņemtajiem standartiem	86
6.2. Uzraudzības modeļa salīdzinājums ar citu valstu praktisko pieredzi	87
6.3. Iespējamie risinājumi Latvijas situācijas uzlabošanai	89
Noslēgums	91
Pielikumi	
1. pielikums. Metodoloģija	92
2. pielikums. Pārskats par iesniegumu un sūdzību par policijas darbiniekiem izskatīšanas rezultātiem VP iestādēs 2003. gadā	94
3. pielikums. Instrukcija par dienesta pārbaudes norises kārtību iekšlietu iestādēs	95
4. pielikums. Valsts policijas Iekšējās drošības biroja reglaments.	99
5. pielikums. Iekšlietu ministrijas Galvenās inspekcijas nolikums	105
6. pielikums. Rīgas pilsētas Galvenās policijas pārvaldes Personālsastāva inspekcijas reglaments	108
7. pielikums. Attieksme pret sūdzību iesniegšanu par policijas darbu. Latvijas iedzīvotāju aptauja. 2003. gada novembris.	111
8. pielikums. Valsts policijas darbinieka profesionālās ētikas un uzvedības kodekss	125
Literatūras saraksts	127

Tekstā izmantotie saīsinājumi

ANO	– Apvienoto Nāciju Organizācija
ECK	– Eiropas Cilvēktiesību konvencija
ECT	– Eiropas Cilvēktiesību tiesa
EP	– Eiropas Padome
IDB	– Iekšējās Drošības birojs
IeM	– Iekšlietu ministrija
ĪAI	– Īslaicīgās aizturēšanas izolators
LCESC	– Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs
LKPK	– Latvijas Kriminālprocesa kodekss
RGPP	– Rīgas Galvenā policijas pārvalde
RPP	– Rajona policijas pārvalde
SKDS	– Sociāli korelatīvo datu sistēmas
SNK	– Spīdzināšanas novēršanas komiteja
SP	– Sardzes pulks
VCB	– Valsts Cilvēktiesību birojs
VP	– Valsts policija
VRS	– Valsts robežsardze
VUGD	– Valsts Ugunsdzēsības un glābšanas dienests

Pateicības

Pateicība visiem tiem policijas iekšējo izmeklēšanas dienestu, prokuratūras un citu valsts iestāžu darbiniekiem un nevalstisko organizāciju speciālistiem, kas sniedza informāciju par savu darbu un problemātiku saistībā ar sūdzību par policiju izskatīšanu Latvijā.

Īpaša pateicība Iekšlietu ministrijas Galvenās inspekcijas un Valsts policijas Iekšējās drošības biroja darbiniekiem, kas dalījās savā pieredzē un pieejamajā informācijā par iedzīvotāju sūdzību izskatīšanu un veiktajām dienesta pārbaudēm.

Paldies Sabiedriskās politikas centra *PROVIDUS* kolēģiem par kritiku un padomiem pētījuma tapšanas laikā.

Pateicība Nīderlandes Ūtrehtas Universitātes (*University of Utrecht*) prof. Pietam van Rinenam (*Piet Van Reenen*) par sniegto ieskatu sūdzību izskatīšanas mehānismos citās valstīs, kā arī Amsterdamas policijas Iekšējās izmeklēšanas dienesta un Nīderlandes Nacionālās policijas Iekšējās izmeklēšanas departamenta (*Rijksrecherche*) darbiniekiem par informāciju sūdzību par policiju izskatīšanā Nīderlandē.

Paldies profesoram Stivenam Heinemanam par padomiem politikas analizē un tās pētījumu rakstīšanā.

IEVADS

Latvijas sabiedrību jau vairākus gadus satrauc informācija presē un dati par personu skaitu, kas cietušas no policijas prettiesiskas darbības vai bezdarbības. Diemžēl līdzīgi pārkāpumi turpina atkārtoties gadu no gada. Atbildīgās policijas iestādes reaģē uz katru gadījumu, notiek lietu izmeklēšana, bet nav manāma uzlabojuma policijas darbā ar iedzīvotājiem.

Sūdzības par policijas darbu tiek izskatītas vairākās institūcijās ar dažādām pilnvarām, kas bieži vien izraisa iedzīvotājos nesapratni, kur un kā vērsties ar savu iesniegumu. Pēdējo gadu laikā starptautiskās institūcijas savos ziņojumos vairākkārt norāda uz efektīva sūdzību izskatīšanas mehānisma trūkumu Latvijā, kā arī uz cilvēktiesību pārkāpumiem Latvijas policijā.

Efektīvs sūdzību izskatīšanas mehānisms un iedzīvotāju pozitīvā pieredze, to izmantojot, – tā ir iespēja uzlabot policijas attiecības ar sabiedrību. Tieši policijas organizācijas interesēs ir šo informāciju saņemt un izmantot savā darbā. Pēc Latvijā veiktas socioloģiskās aptaujas noskaidrojās, ka kopumā 53% iedzīvotāju, ja viņiem rastos pretenzijas par policijas darbu, iesniegtu par to sūdzību, bet 35% aptaujāto atzina, ka viņi to nedarītu.¹ Tas liecina par iedzīvotāju piesardzību iesniegt savu sūdzību atbildīgās institūcijās. Atturēšanās iemeslus lielā mērā izskaidro iedzīvotāju atbildes uz jautājumu par policijas vadības reakciju uz pamatotām iedzīvotāju sūdzībām. 35% iedzīvotāju uzskata, ka sūdzības tiek pārbaudītas, bet tam neseko nekāda rīcība, un tikai 7,4% ir pārliecināti, ka sūdzības tiek izskatītas un problēmas novērstas.

Sabiedrības un valsts institūciju viedokļi par sūdzību izskatīšanas efektivitāti atšķiras: vieni atzīst, ka netic neatkarīgai sūdzību izskatīšanas iespējai, otri apgalvo, ka sūdzības tiek izskatītas un viņi nejūtas sabiedrības saprasti, kaut gan godīgi dara savu darbu.

¹ Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centra (SKDS) veiktā socioloģiskā aptauja 2003. gada novembrī.

Pētījuma gaitā veikta Latvijas situācijas izpēte, iepazīstoties ar dažādu institūciju pilnvarām un darbu iedzīvotāju sūdzību pārbaudē. Īpaša uzmanība veltīta Valsts policijā ienākošo raksturīgāko sūdzību analīzei. Aplūkoti policijas uzraudzības modeļi un citu valstu pieredze, kā arī starptautisko institūciju pieņemtie standarti un Latvijai izteiktās rekomendācijas. Lai noskaidrotu iedzīvotāju viedokli, sadarbībā ar Tirdzniecības un sabiedriskās domas pētījumu centru (SKDS) veikta Latvijas iedzīvotāju aptauja par attieksmi pret sūdzību iesniegšanu attiecībā uz policijas darbu.

Lai gan Latvijā sūdzību izskatīšana notiek likumdošanā paredzētajā kārtībā, ir daudzas nepilnības: iedzīvotāji nav informēti par savām tiesībām – kur un kā iesniegt sūdzību par policijas darbu; dati par sūdzībām ir daļējas pieejamības informācija; policijas organizācijas kultūra Latvijā vēl tikai veidojas, un to ietekmē padomju laika mantojums; no sūdzībām iegūtā informācija netiek analizēta un izmantota policijas darba organizācijas uzlabošanai; sūdzību saturs liek domāt par nepieciešamību veikt nopietnus uzlabojumus policijas darbā, arī izmaiņas policijas apmācībā; ne visos gadījumos iedzīvotājiem tiek garantētas tiesības uz ārsta un juridisko palīdzību, kas noved pie tā, ka nav iespējams objektīvi pierādīt sūdzībā minētos faktus, un tas savukārt nāk par sliktu gan sūdzības iesniedzējam, gan policijas darbiniekam, jo nav iespējams noskaidrot objektīvo patiesību.

Pētījuma gaitā secināts, ka Latvijā nepieciešams veikt pasākumus sūdzību izskatīšanas mehānisma uzlabošanā, iedzīvotāju informēšanā par savām tiesībām, kā arī apsvērt neatkarīgas sūdzību izskatīšanas institūcijas izveidi.

1. POLICIJAS ATBILDĪBAS JĒDZIENS UN TĀ NOZĪME DEMOKRĀTISKĀ SABIEDRĪBĀ

Policijas atbildība pret sabiedrību (*police accountability* – angļu val.) ir jēdziens, kam rietumu demokrātijās jau ir sava vēsture. Tikai nesen Latvijas iedzīvotāji sākuši izmantot tiesības prasīt no policijas atbildību par savu tiesību pārkāpumiem. Presē tiek analizēti lietu materiāli, un iedzīvotāji iesniedz sūdzības par policijas darbu dažādās institūcijās. Jēdziens “policijas atbildība pret sabiedrību” ietver ne tikai iedzīvotāju iespējas, piemēram, pārsūdzēt vai apstrīdēt policijas lēmumus, bet arī policijas atbildību par savu darbu sabiedrības priekšā. Tas attiecas gan uz padarīto darbu cīņā ar noziedzību, gan uz policijas darbinieka individuālo rīcību.

Jautājums par policijas atbildību pret sabiedrību pastāv visās valstīs. “Gan jaunās, gan vecās demokrātijās iedzīvotāji izdara spiedienu uz policiju, ne tikai lai tā kontrolētu noziedzību, bet arī izturētos pret ikvienu ar cieņu un respektu. Līdz ar to turpina pastāvēt uzdevums, kā pārraudzīt tiesību aizsardzības iestāžu rīcību, arī veidu, kā policija izmanto savas tiesības arestēt, nopratināt un pielietot spēku.”² Īpaši svarīgs šis jautājums ir valstīs, kurās policijas demokratizācijas procesi sākušies samērā nesen.

“Policija jebkurā sabiedrībā ir atbildīga par savu rīcību komandieru priekšā, bet demokrātiskā sabiedrībā tā ir atbildīga arī pret likumdevēju, presi, iedzīvotāju grupām un likuma priekšā. Iedzīvotāji demokrātiskā sabiedrībā vēlas, lai policija ne tikai izpilda likumus, bet arī pati tos ievēro. Tādēļ, vismaz teorētiski, kad policija pārkāpj likumu, kādam tas ir jāizmeklē.”³ Līdz ar to rodas nepieciešamība radīt institūcijas, kuru pienākumos būtu šos gadījumus izmeklēt. Demokrātijai attiecībā pret sūdzību izskatīšanu par policijas darbu raksturīgs arī tas, ka iedzīvotājam pastāv vairākas izvēles iespējas, kur un kā iesniegt savu sūdzību. Līdz ar to ir svarīgi, ka ar šiem jautājumiem nodarbojas gan valstiskās, gan nevalstiskās organizācijas.

² Philips, E., Trone, J. *Building Public Confidence Through Civilian Oversight*. Vera Institute of Justice, September 2002. http://www.vera.org/publications/5.asp?publication_id=177 Pēdējo reizi sk. 01.10.2004.

³ Stone, Ch. E. *Introduction//Prosecuting Police Misconduct. Reflections on the Role of the US Civil Rights Division*. Vera Institute of Justice, New York, 1998, 1. lpp.

“Demokrātiskās valstīs policija dara to pašu, ko policija veic autoritārajos režīmos: patrolē ielās, izmeklē noziegumus, izpilda instrukcijas, arestē un noprātina aizdomās turētos, kontrolē demonstrācijas un pielieto spēku (dažreiz līdz letālam iznācumam) savu pienākumu pildīšanas laikā.”⁴ Viena no īpatnībām, ar kurām šīs sistēmas atšķiras, ir attieksme pret iedzīvotāju sūdzībām un veids, kā sūdzībās atrodamā informācija tiek izmantota, lai uzlabotu policijas darba kvalitāti un attiecības ar sabiedrību. Demokrātiskā sabiedrībā iedzīvotāju sūdzības tiek atzītas par vērā ņemamu sabiedrības viedokli, rūpīgi un objektīvi izskatītas, iedzīvotājiem tiek sniegta atgriezeniskā saikne par sūdzības izskatīšanas rezultātiem un preventīvos nolūkos veiktajām pārmaiņām policijas dienestu darbā. Turpretī autoritārajos režīmos pastāv iedzīvotāju neuzticība objektīvai sūdzību izskatīšanas iespējai, kas balstās uz negatīvu pieredzi, vēršoties pie policijas, kā arī valda policijas uzskats, ka iedzīvotāju viedoklis nav svarīgs.

⁴ Stone, Ch. E. and Ward, H. *Democratic Policing: A Framework for Action. Policing and Society. // International Journal of Research and Policy. Vol. 10. 2000, 14. lpp.*

2. ĪSS VĒSTURISKS IESKATS LATVIJAS SITUĀCIJĀ UN POLICIJAS ORGANIZĀCIJAS KULTŪRĀ

2.1. Īss vēsturisks ieskats

Latvijas Republika
no 1918. līdz 1940. gadam

Latvijas policijas vēsture ir cieši saistīta ar Latvijas valsts vēsturi. Pēc Latvijas Republikas proklamēšanas 1918. gadā valsts iekšējās kārtības nodrošināšana joprojām bija neprofesionālās un lieliniecišķiski noskaņotās Tautas milicijas rokās, tāpēc to atsaucā, un jaunā valsts ķērās pie savas – profesionālas un politiski neitrālas – policijas izveidošanas. Latvijas teritoriju sadalīja 23 policijas vienībās. Tika izveidotas 17 apriņķu pārvaldes un sešas prefektūras. 1918. gada 5. decembrī jaunizveidotā Latvijas Republikas policija sāka darbu.⁵ Par pirmo Latvijas iekšlietu ministru kļuva M. Valters. “Faktiski Latvijas Pagaidu valdībā Miķelis Valters bija vienīgais profesionālais politiķis ar atbilstošu izglītību, un viņu augsti novērtēja ārvalstu politiķi. Tomēr jaunajam iekšlietu ministram bija jāveic ļoti grūts uzdevums – no nekā jāizveido spēki, kas nodrošinātu mieru un kārtību valstī, kura pastāvēja tikai uz papīra un kuras teritorijā saimniekoja divu valstu karaspēks.”⁶ Pirmais dokuments, kas regulēja iekšējās kārtības nodrošināšanu jaunizveidotajā Latvijas valstī, bija 1919. gadā pieņemtie “Pagaidu noteikumi par iekšējās kārtības organizēšanu”. Ar papildinājumiem un izmaiņām tas bija spēkā līdz 1929. gadam, kad tika pieņemti Policijas iekārtas noteikumi. Šajos noteikumos policijas uzdevums definēts šādi: “Rūpēties par noziedzības novēršanu, pārtraukšanu un vispār apkarošanu, gādāt par sabiedrības drošības, kārtības, tikumības un miera uzturēšanu, palīdzēt posta un nelaimes gadījumos, kā arī pārzināt sanitāro uzraudzību un izpildīt citus ar attiecīgiem likumiem un noteikumiem uzliktus pienākumus.”⁷ Organizāciju veidoja kārtības, kriminālā un politiskā policija.

⁵ Žigare, A. Latvijas policijas vēsture. Pirmā grāmata. Fakts, Rīga, 1998, 307. lpp.

⁶ Žigare, A. Latvijas policijas vēsture. Otrā grāmata. Fakts, Rīga, 1998, 11. lpp.

⁷ Žigare, A. Latvijas policijas vēsture. Trešā grāmata. Fakts, Rīga, 1998, 12. lpp.

Arī 20. gs. 30. gados Latvijas sabiedrībā tika diskutēts par kontroli pār policijas darbu. “Kontrole bija nepieciešama ne tikai noziedzniekiem, bet arī pašiem policistiem.”⁸ Tika organizētas policijas darba pārbaudes un inspekcijas. Bija arī iedzīvotāju sūdzības par atsevišķiem policijas darbiniekiem. 1935. gadā disciplinārā kārtā tika sodīti 520 darbinieki, 1936. gadā – 518 darbinieki. Disciplinārsodu likums tika pieņemts 1930. gadā. Par disciplinārpārkāpumiem nosakāmie sodi policistiem bija: piezīme, rājiens, naudas sods, arests, atcelšana no amata. Vainīgo varēja norīkot arī uz ārpuskārtas dežūru.⁹

Gadu gaitā uzlabojās policijas darbinieku kvalifikācija un izglītības līmenis. Paaugstinoties prasībām, no darba tika atlaisti vecie kārtībnieki un viņu vietā pieņemti jauni darbinieki. Zināšanas tika papildinātas policijas skolā un dažādosursos. Policistiem bija arī sava biedrība un sociālā dzīve. Aizvien vairāk attīstījās arī sakari ar citu valstu policijas dienestiem. Latvijas policijas augšupeju pārtrauca Otrais pasaules karš un okupācija. Policija, tāpat kā Latvijas armija un zemessargi, bija iesaistīta valstī notiekošos politiskajos procesos un karadarbībā, un lielākā daļa policistu gāja bojā.

Padomju periods

Padomju varas laika mantojums Latvijā daudzās jomās, it īpaši attiecībā uz policiju, vēl aizvien liek sevi manīt. Padomju milicija bija militarizēta institūcija, vajadzības gadījumā – rezerves spēks armijai. “Komunisma ideoloģijā valsts leģitimitāte bija pati par sevi saprotama, un tā bija imūna pret iedzīvotāju viedokli.”¹⁰ Iedzīvotāju sūdzības izmeklēja tikai iekšējās izmeklēšanas struktūras, un miliciju uzraudzīja prokuratūra. Informācija par sūdzībām bija ierobežotas pieejamības.

Vadošā padomju sistēma lielā mērā ietekmēja arī milicijas ikdienas darbu, piemēram, veidu, kā tika vērtēti darba rezultāti. “Padomju apstākļos kriminālmeklēšanas dienesta darbu vērtēja galvenokārt pēc atklāto noziegumu procenta. Partijas Centrālā Komiteja prasīja no PSRS Iekšlietu ministrijas, lai šis procents būtu augsts, savukārt no republiku Iekšlietu ministrijām to prasīja PSRS Iekšlietu ministrija. Tas bija prestiža jautājums – bija jāparāda starptautiskajai sabiedrībai, ka sociālisma sistēmā cīņa ar noziedzību ir nesalīdzināmi veiksmīgāka nekā kapitalismā. (..) Noziegumu atklāšanas procentam no kopīgo reģistrēto noziegumu skaita bija jābūt 96 vai 98 procentiem (..)”.¹¹ Šāds procentu skaits tika panākts, daļu noziegumu neregistrējot, atsakoties ierosināt

⁸ Žigūre, A. Latvijas policijas vēsture. Trešā grāmata. Fakts, Rīga, 1998, 96. lpp.

⁹ Turpat, 100. lpp.

¹⁰ Uildriks, N. and Van Reenen, P. *Policing in Post-Communist Societies, Police – Public Violence. Democratic Policing and Human Rights*. Intersentia, Antwerp – Oxford – New York, 2003, 1. lpp.

¹¹ Vaznis, A. *Informācija pārdomām*. Kontinents, Rīga, 2002, 71. lpp.

krimināllietas to šķietamā mazsvarīguma dēļ. Diemžēl arī šodien policijas darbs diezgan lielā mērā tiek vērtēts pēc līdzīgiem statistikas datiem, un iedzīvotāji sūdzas par policijas atteikšanos ierosināt krimināllietu vai pieņemt sūdzību.

1991. gads – mūsdienas

Mūsdienās sabiedrība pauž savu viedokli par policiju – neatkarīgi no pastāvošās varas. No policijas darba kvalitātes ir atkarīga arī valdības gatavība palielināt organizācijas budžetu un sabiedrības atbalsts šādam lēmumam. Latvijā aizvien vairāk pieaug iedzīvotāju prasības attiecībā pret policiju, – viņi vēlētos uzskatīt policiju par saviem draugiem un aizstāvjiem. Diemžēl šis process nav vienkāršs, jo iedzīvotāju uzticība rodas pakāpeniski.

Atjaunotās Latvijas Republikas Valsts policijai kopš 20. gs. deviņdesmito gadu sākuma ir palicis nemainīgs uzdevums – uzlabot attiecības un sadarbību ar sabiedrību. Vēlmi pēc pārmaiņām paudis arī iekšlietu ministrs, paziņojot, ka situācijai valstī ir jāmainās un policijai jāklūst par pakalpojumu sniedzēju sabiedrībai.¹²

Arī sarunu laikā par Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā kā viena no prioritātēm policijas darba jomā tika uzsvērts pienākums izveidot atbildīgu, uzticamu un efektīvu policijas organizāciju.¹³

Pēdējo 10 gadu laikā policijas darbinieki ne vienmēr izjutuši sabiedrības izpratni un atbalstu. Noziedzības līmenis 20. gs. 90. gados turpināja augt, turpretī policijas darba prestižs un darba apstākļi palika nemainīgi un pat pasliktinājās. Daudzas privilēģijas, piemēram, atvieglinājumi sabiedriskā transporta izmantošanā, kas bija milicijas darbiniekiem padomju laikā, tika atceltas. Trūka kadru, daudzi speciālisti aizgāja strādāt uz privātām, labāk apmaksātām struktūrām vai citām tiesību aizsardzības institūcijām. Tas noveda tiktāl, ka policijā bieži vien strādāja nepieredzējuši un slikti apmācīti darbinieki, bet rezultātā pieauga pārkāpumu skaits, arī nepamatoti ieroču un spēka pielietošanas gadījumi. Policija izjuta aizvien lielāku sabiedrības un valdības spiedienu apkarot pieaugošo noziedzību, jo noziegumu skaits, īpaši to, kas saistīti ar organizēto noziedzību, joprojām palielinājās (piemēram, narkotiku izplatīšanās, cilvēku tirdzniecība).

Arī patlaban likumā paredzētās sociālās garantijas policijas darbiniekiem tikai daļēji tiek īstenotas finansiālu iemeslu pēc. Policijas darbinieku atalgojums un materiālais

¹² Intervija ar iekšlietu ministru Māri Gulbi. "Latvijas Vēstnesis", 164. num. (2739), 12.11.2002.

¹³ Position Paper of the Republic of Latvia. Chapter 24 *Co-operation in the Fields of Justice and Home Affairs*. Pilns teksts pieejams <http://www.am.gov.lv/en/eu/4358/4359/> Pēdējo reizi sk. 17.11.2004.

nodrošinājums neatbilst vēlamajam. Darbu apgrūtina arī politiskā situācija valstī, jo iekšlietu ministru maiņai gandrīz vienmēr seko izmaiņas vadošo darbinieku sastāvā. Šīs izmaiņas reti kad sekmē vidējā un zemākā līmeņa policijas darbinieku ikdienas darba pienākumu pildīšanu, jo viņi tiek pakļauti nemitīgām reformām. Kopš Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas ir bijuši 11 iekšlietu ministri.¹⁴

2.2. Organizācijas kultūra

Policijas organizācijas kultūru var definēt kā “pieņēmumu, vērtību, normu, uzskatu un formālu zināšanu kopumu, kas veido kopīgu izpratni”¹⁵. Par šo fenomenu raksta daudzi autori, kas pētījuši policijas organizācijas īpatnības. Bieži vien policijas darbinieks savu karjeru sāk diezgan agri, iestājoties policijas mācību iestādē 18 gadu vecumā vai atsevišķās valstīs pat 16 gadu vecumā. Mācības notiek diezgan noslēgtā vai pat militarizētā vidē, pēc tam sākas darbs policijā. Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstu policistiem ir aizliegts iesaistīties politiskās organizācijās. Latvijā nav arī policijas arodbiedrības. (Piemēram, Lietuvā un Igaunijā policijas arodbiedrība ir.) Viss iepriekš minētais rada iespēju, ka veidojas diezgan noslēgta vide, kurā pastāv sava vērtību sistēma un domāšanas veids: mēs (policija) un – viņi (sabiedrība). Līdz ar to, nonākot situācijā, kad kolēģis tiek apvainots likuma pārkāpšanā, darba biedru pirmā reakcija var būt cenšanās saprast vai attaisnot šo rīcību. Kolēģu solidaritāte un konservatīvisms attiecībā pret to, “kā jānotiek lietām”, var kļūt par policista galveno drošības garantu uz pasaules.¹⁶ Arī policijas izpratne par sabiedrības informēšanu var stipri atšķirties no tā, ko gaida sabiedrība. Bieži tā var izpausties arī kā sabiedrības neinformēšana par notiekošo un uzskats, ka iedzīvotāju izpratnei par policijas darba mērķiem un darba apstākļiem ir jābūt pašai par sevi saprotamai.

Visi iepriekš minētie apstākļi kalpo kā priekšnosacījums tam, ka policijas darbinieki savas izjūtas un problēmas visbiežāk pārrunā ar saviem kolēģiem un rod sapratni pie tiem, nevis ārpus šī noslēgtā loka. Veidojas tāda kā “sabiedrība sabiedrībā”, kuru ienācējam no malas ne vienmēr ir viegli izprast.

Iekšējā organizācijas kultūra ietekmē policijas attieksmi arī tajos gadījumos, kad kolēģi veikuši prettiesiskas darbības, lietojuši spēku vai ieročus. No vienas puses, policijas darbinieks, iespējams, vēlēšies aizstāvēt un izprast savu kolēģi, bet, no otras puses, tieši profesionāls darbinieks vislabāk novērtēs situācijas raksturojuma objektivitāti,

¹⁴ Iekšlietu ministrijas interneta lapa <http://www.iem.gov.lv/iem/2nd/?cat=47> Pēdējo reizi sk. 16.11.2004.

¹⁵ Katzenstein, F. M., Reppy J. *Beyond Zero Tolerance. Discrimination in Military Culture USA*. Rowman & Littlefield Publishers, New York, 1999, 6. lpp.

¹⁶ Brogden, M., Shering, C. *Policing for a New South Africa*. London, Routledge, 1993, 43. lpp.

paskaidrojumu ticamību. Joprojām pastāv jautājums, kā sabalansēt šos divus minētos viedokļus tā, lai garantētu neatkarīgu un objektīvu lietu izmeklēšanu.

Izmeklējot problēmas, kas radušās policijas dienestā, jāņem vērā, ka arī augstākstāvoša policijas amatpersona var būt ieinteresēta daļēji noklusēt informāciju, ja tā varētu kaitēt viņa vadītās organizācijas prestižam. Arī policijas darbinieki var nevēlēties vai baidīties sniegt liecības, ja tās atsakās sniegt kolēģi vai viņu tiešais priekšnieks. Šī problēma ir vispārāzīta, – īpaša lojalitātes izjūta un klusēšanas “kodekss” ir uztraucis daudzus, kas vēlējušies izmeklēt policijas pretlikumīgās darbības, tajā skaitā satraucis pašus policijas darbiniekus.¹⁷ Šeit jāmin policijas lideru loma. Ja policijas vadošie darbinieki nosoda pārkāpumus, nebaidās par tiem runāt atklāti un nepieļauj padoto patvaļu, arī padoto attieksme mainās.

Latvijas policijas organizācijas kultūra ir veidošanās stadijā, un to stipri ietekmē padomju laika tradīcijas. Situācijai Latvijā ir raksturīgas visas tās iezīmes, kādas piemīt policijas dienestiem pārējās pasaules valstīs, – policija veido diezgan noslēgtu sabiedrību, kas ne vienmēr ir labās attiecības ar iedzīvotājiem, un otrādi.

¹⁷ *Communiques*. Canadian Association for Civilian Oversight of Law Enforcement. Vol. Four, No. 1, February 2001, 1. lpp.

3. STARPTAUTISKO INSTITŪCIJU PIENĒMTIE STANDARTI UN KONTROLES MEHĀNISMI

Starptautiskajā likumdošanā ir daudz normu, kas attiecas uz policijas darbu. Daļa no šiem dokumentiem ir vispārēja rakstura un attiecas uz jebkuras profesijas pārstāvjiem, bet daļa – īpaši uz tiesībsargājošo institūciju darbu, pienākumiem un tiesībām.

Atšķiras arī šajā nodaļā minēto dokumentu juridiskais spēks. Starptautiskie līgumi (konvencijas, pakti, hartas, statūti u. c.) ir Latvijai juridiski saistoši, un to izpildes nodrošināšanā pastāv arī kontroles mehānismi attiecībā pret valsti, turpretī citiem dokumentiem, piemēram, deklarācijām, rekomendācijām, noteikumiem, principiem ir tikai ieteikuma raksturs. Attiecībā uz policijas darbu ir svarīgi minēt visus dokumentus, jo arī ieteikuma rakstura dokumenti var saturēt normas, kas ir ieguvušas paražu tiesību raksturu vai kļuvušas par vispārīgajiem tiesību principiem.¹⁸ Šādu normu pārkāpumi no policijas puses var novest pie valsts juridiskas, ne tikai politiskas atbildības. Piemēram, Vispārējā Cilvēktiesību deklarācijā minētais spīdzināšanas aizliegums ir kļuvis par starptautiski atzītu paražu tiesību normu un nosaka juridisku pienākumu visām policijas amatpersonām to ievērot. Spīdzināšanas aizliegums ir nostiprināts arī vairākos Latvijai saistošos starptautiskos līgumos.

- No vispārēja rakstura cilvēktiesību dokumentiem kā svarīgākie minami:
 - a) Vispārējā Cilvēktiesību deklarācija;¹⁹
 - b) Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām;²⁰
 - c) Eiropas Cilvēktiesību konvencija (ECK).²¹

¹⁸ Par šiem starptautisko tiesību avotiem sīkāk sk. M. Mits. Starptautisko Cilvēktiesību avoti. I. Ziemeles redakcijā. // Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. SIA Izglītības solī. Rīga, 2000, 42., 43. lpp.

¹⁹ Vispārējā Cilvēktiesību deklarācija, pieņemta ANO Ģenerālajā asamblejā 1948. gada 10. decembrī. Atzīta par juridiski saistošu Latvijā ar 1990. gada 4. maija deklarāciju.

²⁰ Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, pieņemts ANO Ģenerālajā asamblejā 1966. gada 16. decembrī. Latvijai saistošs no 1992. gada 14. jūlija.

²¹ Eiropas Cilvēktiesību konvencija, pieņemta Eiropas Padomē 1950. gada 4. novembrī, Latvijai saistoša no 1997. gada 27. jūnija.

Vispārējā Cilvēktiesību deklarācijā līdzās citām tiesībām tiek minētas tiesības uz dzīvību, brīvību un personas neaizskaramību; spīdzināšanas un cietsirdīgas, necilvēcīgas vai cilvēka cieņu pazemojošas izturēšanās aizliegums; tiesības netikt patvaļīgi arestētam, aizturētam vai izraidītam; tiesības uz taisnīgu tiesu un nevainīguma prezumpcijas ievērošana. Dažas Vispārējās Cilvēktiesību deklarācijas normas ir kļuvušas par vispārpieņemtām un laika gaitā iestrādātas daudzos – jau juridiski saistošos dokumentos. Balstoties uz starptautisko tiesību speciālistu atzinumu, tās var tikt uzskatītas par paražu tiesībām.²²

Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām noteikts, ka ikviena šā pakta dalībvalsts apņemas:

- nodrošināt jebkurai personai, ja ir pārkāptas šajā paktā atzītās personas tiesības un brīvības, efektīvu aizsardzības līdzekli, arī tad, ja minēto pārkāpumu izdarījušas personas, kas rīkojušās kā oficiāli pārstāvji;
- nodrošināt, lai tiesības uz tiesisko aizsardzību jebkurai personai, kura pieprasa šādu aizsardzību, noteiktu kompetenta tiesu, administratīvā vai likumdošanas institūcija, kas paredzēta valsts tiesiskajā sistēmā, un veicināt aizsardzības iespējas tiesā;
- nodrošināt, lai kompetentas varas institūcijas piemērotu tiesiskās aizsardzības līdzekļus, ja šādi līdzekļi ir paredzēti.

Līdzās jau minētajām tiesībām tiek minētas tiesības uz dzīvību, spīdzināšanas un citas necilvēcīgas apiešanās aizliegums, tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību, aizliegums atņemt brīvību bez likumā noteiktā pamata un tajā paredzēto procedūru ievērošanas, pienākums paziņot apcietināšanas iemeslus un informēt par izvirzīto apsūdzību, tiesības uz kompensāciju, ja persona tikusi nelikumīgi arestēta vai turēta apcietinājumā, tiesības uz humānu apiešanos un cilvēka pašcieņas respektēšanu brīvības atņemšanas vietās, tiesības uz minimālajām garantijām, pamatojoties uz visu personu vienlīdzību likuma un tiesas priekšā, nevainības prezumpcija, vienlīdzība tiesu un tribunāla priekšā.

Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām ietvaros ir iespēja iesniegt sūdzību speciālā pie šī pakta izveidotajā Cilvēktiesību komitejā²³ (turpmāk tekstā – Komiteja). Komitejai ir dažādas funkcijas, lai nodrošinātu dalībvalstu saistību izpildi. Viena no tām ir – izskatīt valstu ziņojumus. Līdz 2004. gadam Latvija iesniegusi 2 ziņojumus. Otrais ziņojums tika iesniegts 2003. gadā – ar vairāk nekā 4 gadu nokavēšanos. Kā viena no pirmajām norādēm Komitejas ziņojumā par situāciju Latvijā bija policijas darbinieku pārkāpumi un detalizētu datu trūkums attiecībā uz lietu iznākumu. Valstij

²² *The Universal Declaration of Human Rights*. A Commentary edited by Eide, A., Alfredsson, G., Melander, G., Rehof, L. and Rosas, A. Scandinavian University Press, Oslo, 1993, 7. lpp.

²³ Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām fakultatīvais protokols Latvija ir spēkā no 22.09.1994. "Latvijas Vēstnesis", 55. num., 10.05.1994.

tika ieteikts rīkoties, lai izskaustu jebkādas policijas prettiesiskas darbības, tajā skaitā – nodrošināt ātru izmeklēšanu, vainīgo apsūdzību un efektīvu atbalsta sistēmu cietušajiem. Komiteja izteikusi arī bažas, ka Latvijā nav neatkarīga mehānisma, ar kura palīdzību varētu izmeklēt sūdzības par policijas darbinieku pārkāpumiem. Tāds mehānisms veicinātu policijas darbinieku atbildību par cilvēktiesību pārkāpumiem. Valstij ieteikts izveidot neatkarīgu institūciju ar tiesībām saņemt un izmeklēt sūdzības par prettiesisku spēka pielietošanu vai citiem policijas pārkāpumiem.²⁴

Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām fakultatīvais protokols dod iespēju ikvienam iesniegt tā saukto individuālo iesniegumu vai sūdzību. Komitejai ir divpakāpju iesniegumu izskatīšanas procedūra. Vispirms tiek nosacīta iesnieguma pieņemamība izskatīšanai. Tikai tad, ja iesniegums atzīts par pieņemamu, tas nonāk otrajā procedūras pakāpē, kurā notiek tā izskatīšana pēc būtības. Kopš protokola stāšanās spēkā²⁵ Komiteja izskata aizvien vairāk iesniegumu. Daudzi no tiem netiek atzīti par pieņemamiem, jo indivīds nav vērsies pie visām nacionālajām tiesību aizsardzības institūcijām vai arī “šis pats jautājums tiek izskatīts saskaņā ar citu starptautiskās izmeklēšanas vai noregulēšanas procedūru”²⁶.

Eiropas Cilvēktiesību konvencija (ECK) un tās papildprotokoli ir vieni no svarīgākajiem starptautiskajiem dokumentiem, kas tiešā mērā attiecas arī uz policijas darbu.²⁷ Lai gan lietu izskatīšanas process Eiropas Cilvēktiesību tiesā (ECT) ir ilgs, tā ir viena no efektīvākajām cilvēktiesību aizsardzības sistēmām pasaulē.

ECK²⁸ nosaka tiesības uz dzīvību, spīdzināšanas aizliegumu, tiesības uz brīvību un drošību, ikviena tiesības saprotamā valodā un nekavējoties tikt informētam par aizturēšanas iemesliem un par jebkuru izvīzīto apsūdzību, tiesības uz atbildību, ja persona ir apcietināta vai aizturēta pretēji ECK nosacījumiem, tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu, tiesības aizstāvēt sevi pašam vai saņemt paša izraudzīta aizstāvja juridisku palīdzību, vai, ja trūkst līdzekļu, lai algotu aizstāvi, saņemt iecelta aizstāvja palīdzību par velti, ja tas nepieciešams tiesvedības interesēs, nevainīguma prezumpciju, aizliegumu piespriest lielāku sodu nekā tas, kas bijis piemērojams noziedzīgā nodarījuma brīdī. ECK

²⁴ *Concluding Observations of the Human Rights Committee: Latvia 06.11.2003*. Human Rights Committee Seventy ninth session. [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/c9778e6288fa75bdc1256e000050cb71?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/c9778e6288fa75bdc1256e000050cb71?Opendocument) Pēdējo reizi sk. 15.11.2004.

²⁵ Protokols stājās spēkā 1976. gadā.

²⁶ Burgentāls, T. *Starptautiskās Cilvēktiesības kodolīgā izklāstā*. Izdevniecība AGB, Rīga, 2000, 56. lpp.

²⁷ “Latvijas Vēstnesis”, 176./178. num., 1998.

²⁸ Eiropas Cilvēktiesību konvencijas latviskais tulkojums pieejams <http://www.echr.coe.int/Convention/webConvenLAT.pdf> Pēdējo reizi sk. 18.10.2004.

nosaka arī valsts pienākumus paredzēt atbildību par šādiem pārkāpumiem vietējā likumdošanā un veikt pasākumus, lai nepieļautu konvencijā noteikto normu pārkāpumus.

Līdzīgi kā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām arī ECK 13. pantā norādīts, ka “ikvienam, kura tiesības un brīvības, kas noteiktas šajā Konvencijā, ir pārkāptas, ir tiesības uz efektīvu aizsardzību no valsts institūciju puses, neskatoties uz to, ka pārkāpumu izdarījušas personas, pildot publiskos dienesta pienākumus”. Iepriekšminētais ECK 13. pants būtu tiešā mērā attiecināms uz policijas darbu. Iedzīvotājam, kurš cietis no policijas darbības vai bezdarbības, ir tiesības uz efektīvu viņa tiesību aizsardzību valsts institūcijās. Šis pants ietver arī valsts pienākumu nodrošināt efektīvu izmeklēšanu.

Latvijas iedzīvotājiem ir tiesības sūdzēties ECT. “ECT, izvērtējuma, vai attiecīgā apiešanās vai sodīšana pārkāpj ECK 3. pantu²⁹, ņem vērā vairākus apstākļus:

- apiešanās ilgumu;
- apiešanās rezultātā personai radītās fiziskās sekas;
- šādas apiešanās rezultātā personai radītās psiholoģiskās sekas;
- cietušā veselības stāvokli, dzimumu un vecumu.

ECT ir uzsvērusi, ka darbības, kas, piemēram, iepriekš tika vērtētas kā cietsirdīga vai pazemojoša apiešanās, nevis spīdzināšana, nākotnē jau varētu tikt vērtētas citādi.³⁰

Svarīgi minēt ECT 1999. gada 28. jūlija spriedumu lietā “Selmūni pret Franciju”. Iesniedzējs šajā lietā tika aizturēts pēc tam, kad vairākas personas tika norādījušas, ka viņš ir narkotiku tirgotājs. Ahmeds Selmūni bija aizturēts no 25. novembra plkst. 20.30 līdz 28. novembrim plkst. 19.00. Pēc pratināšanas 26. novembrī viņam sākās spēcīgi galvas reiboņi, un viņš tika nogādāts slimnīcā, kur apgalvoja, ka pret viņu tikusi lieto-ta vardarbība un notikusi personas cieņu un godu aizskaroša apiešanās, ņirgāšanās, kas vēlāk apstiprinājās personas apskates laikā un ar ārstu atzinumiem.³¹ Šī ECT lieta ir nozīmīga arī ar to, ka tika pieņemta izskatīšanā, neraugoties uz valdības apgalvojumiem, ka nav izsmelti visi iekšējie tiesību aizsardzības līdzekļi. Iesniedzējam izdevās pierādīt, ka vietējā institūcija – *tribunal de grande* prokuratūra – lietu nav izmeklējusi

²⁹ ECK 3. pants nosaka: “Nevienam nedrīkst spīdzināt vai cietsirdīgi, vai pazemojoši ar viņu apieties, vai sodīt.”

³⁰ Feldhūne, G., Kučs, A., Skujeniece, V. *Cilvēktiesību rokasgrāmata tiesnešiem*. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts. Rīga, 2004, 23. lpp.

³¹ Ar lietas svarīgākajiem materiāliem latviešu valodā var iepazīties: *Eiropas Cilvēktiesību tiesa*. Spriedumu izlase. I. “Latvijas Vēstneša” bibliotēka, Rīga, 2003, 44.–71. lpp.

efektīvi, saprātīgā laikā un pietiekami un ka ir noticis ECK 6. panta 1. daļas pārkāpums.³² Lietas sprieduma 101. punktā ECT ir noteikusi, ka “cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības joma attiecīgi pieprasa pieaugoši augstus standartus un nenovēršami pieprasa lielāku stingrību demokrātiskās sabiedrības pamatvērtību pārkāpumu novērtēšanā”³³. Tiesa arī atkārtoti uzsvēra, ka “3. pants iemieso vienu no svarīgākajām demokrātiskas sabiedrības pamatvērtībām. Pat visgrūtākajos apstākļos, tādos kā cīņa ar organizēto noziedzību un terorismu, Konvencija absolūti aizliedz spīdzināšanu vai necilvēcīgu vai pazemojošu apiešanos vai sodīšanu”³⁴. To apstiprina arī citi ECK spriedumi, piemēram, lieta “Čahals pret Apvienoto Karalisti”, kurā uzsvērts, ka arī cīņa ar terorismu neattiecas uz ECK 3. panta pārkāpšanu.³⁵

Turklāt “ECT ir norādījusi, ka ir nepieciešama īpaša piesardzība attiecībā uz spēka pielietošanu pret tām personām, kuras jau ir aizturētas, atrodas apcietinājumā vai kā citādi ir valsts pārstāvju kontrolē, ņemot vērā šo personu neaizsargāto statusu. Lietā “Ribičs pret Austriju” ECT uzsvēra: “(..) fiziska spēka lietošana pret personu, kurai ir atņemta brīvība, ja šī spēka lietošanu absolūti nepieciešamu nav radījusi šīs personas uzvedība, mazina cilvēka cieņu un principā ir ECK 3. panta pārkāpums”³⁶.

2004. gada oktobrī par policijas pārkāpumiem Latvijā ECT ir iesniegtas divas sūdzības: “Tuzovs pret Latviju” par ECK 3. panta un 5. panta 3. daļas pārkāpumiem un sūdzība “I. Dimitrijevs pret Latviju” par ECK 3. panta pārkāpumu.³⁷ Sūdzība ir par policijas darbinieku izturēšanos, iespējamo žņaugšanu un sišanu, antisanitāriem, cilvēka cieņu pazemojošiem apstākļiem policijā. Lietās līdz 2004. gada oktobrim nav pieņemts lēmums par sūdzības pieņemšanu izskatīšanai pēc būtības.³⁸ Šobrīd ir lēmums lietās “A. Kadiķis pret Latvijas valsti” izskatīšanai pēc būtības. Lieta skar jautājumus par lēmuma

³² ECK 6. pants nosaka tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu: “Ikvienam ir tiesības, nosakot savu civilo tiesību un pienākumu vai jebkuras viņam izvirzītās apsūdzības pamatotību krimināllietā, uz taisnīgu un atklātu lietas izskatīšanu saprātīgos termiņos neatkarīgā un objektīvā ar likumu izveidotā tiesā. (..)”

³³ Feldhūne, G., Kučs, A., Skujeniece V. *Cilvēktiesību rokasgrāmata tiesnešiem*. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts. Rīga, 2004, 23. lpp.

³⁴ *Eiropas Cilvēktiesību tiesa*. Spriedumu izlase. I, “Latvijas Vēstneša” bibliotēka, Rīga, 2003, 58. lpp.

³⁵ Ar lietas svarīgākajiem materiāliem latviešu valodā var iepazīties: *Eiropas Cilvēktiesību tiesa*. Spriedumu izlase. I, “Latvijas Vēstneša” bibliotēka, Rīga, 2003, 71.–121. lpp.

³⁶ Feldhūne, G., Kučs, A., Skujeniece, V. *Cilvēktiesību rokasgrāmata tiesnešiem*. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts. Rīga, 2004, 27. lpp.

³⁷ ECK 3. pants nosaka: “Nevienam nedrīkst spīdzināt vai cietsirdīgi vai pazemojoši ar viņu apieties, vai sodīt.” ECK 5. panta 3. daļa nosaka: “Jebkura persona, kas aizturēta vai apcietināta saskaņā ar šā panta 1.c punktu, ir nekavējoties nododama tiesnesim vai citai amatpersonai, kura saskaņā ar likumu ir pilnvarota veikt tiesu varas funkcijas un ir tiesājama saprātīgās laika robežās vai iztiesāšanas laikā atbrīvojama. Atbrīvošana var būt nosacīta, piemērojot līdzekļus, kas nodrošina personas ierašanos tiesā.” Abās lietās nav pieņemts lēmums par lietas izskatīšanu pēc būtības.

³⁸ Pēc LR Ministru kabineta pārstāvja starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās datiem uz 13.12.2004.

pieņemšanas gaitu administratīvajā lietā, tiesneša neatkarību un iesniedzēja aresta apstākļiem Valsts policijas Liepājas pārvaldes īslaicīgas aizturēšanas izolatorā. Attiecībā par apstākļiem policijas īslaicīgās aizturēšanas izolatorā iesniedzējs norāda uz pārapdzīvotību (kamerā atradušies 4 vai 5 cilvēki), vājo apgaismojumu, kas bijis nemainīgs visu diennakti, gultas piederumu trūkumu, sanitārā mezgla trūkumu kamerā, nepieciešamību kārtot dabiskās vajadzības citu ieslodzīto klātbūtnē un 15 dienu laikā liegto iespēju iziet svaigā gaisā. Iesniedzējs arī uzskata, ka viņam nav pietiekamā apjomā bijušas garantētas tiesības tikties ar advokātu, un norāda, ka uz advokāta sūdzību par pazemojošajiem apstākļiem ieslodzījumā policijā atbilde netika saņemta.³⁹

Turklāt spēkā stājušies spriedumi, kas norāda uz citām raksturīgākajām Latvijas tiesību sistēmas problēmām: garie tiesas procesi, pirmstiesas apcietinājuma termiņu pārkāpšana un nevainīguma prezumpcijas neievērošana.⁴⁰ Turpmāk šādu sūdzību skaits var tikai palielināties⁴¹, un pastāv iespēja, ka valstij būs jāmaksā kompensācijas, kas vairākas reizes varētu pārsniegt tās izmaksas, kas būtu nepieciešamas sistēmas uzlabošanai, pirms stājies spēkā valstij nelabvēlīgs tiesas spriedums. Aktuāls ir arī jautājums par alternatīvo drošības līdzekļu piemērošanu, kas varētu aizstāt apcietinājumu atsevišķos gadījumos, piemēram, līdz ECT sprieduma paziņošanai lietā “Lavents pret Latviju” par šo jautājumu nebija pietiekami diskutēts juristu vidū.⁴² Līdzīga situācija varētu rasties arī jautājumos par policijas pārkāpumiem, kad tieši ECT spriedumi pret Latvijas valsti būs tie, kas norādīs uz nepilnībām, kuras nav atrisinātas vietējā līmenī, un tas valstij izmaksās daudz dārgāk nekā līdzekļu ieguldīšana sistēmas sakārtošanā.

Apkopojot iepriekšminētajos starptautiskajos dokumentos izteiktos principus, jāuzsver, ka efektīvam sūdzību izskatīšanas mehānismam raksturīga: neatkarība, efektivitāte, pieejamība un prasība sūdzību izskatīt saprātīgā laika posmā. Starptautiskie standarti paredz arī kompensācijas saņemšanas iespēju, ja valsts institūciju pārstāvji pārkāpuši personas cilvēktiesības.

Starptautiskie dokumenti un institūcijas, kas uzrauga tiesībaizsardzības institūciju darbu:

- a) Eiropas Padomes (EP) Konvencija par spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas apiešanās vai sodīšanas novēršanu un tās protokoli;⁴³

³⁹ Tuvāka informācija un lietas apstākļu izklāsta pilns teksts pieejams <http://www.mkparstavis.am.gov.lv/lv/?id=139> Pēdējo reizi sk. 13.10.2004.

⁴⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas sprieduma lietā “Lavents pret Latviju” neoficiālais Ārlietu ministrijas tulkojums pieejams <http://www.politika.lv/index.php?id=105056&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 04.10.2004.

⁴¹ Kovaļevska, A. *Lavents lauž pilno vadzi*. <http://www.politika.lv/index.php?id=105056&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 01.10.2004.

⁴² Ziemele, I. *Nedrikst vienkārši iebāzt cietumā*. “Diena”, 07.12.2002.

⁴³ Eiropas Padomes (EP) Konvencija par spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas apiešanās vai sodīšanas novēršanu un tās protokoli. Konvencijas tulkojums latviešu valodā – “Latvijas Vēstnesis”, 336. num., 23.12.1997.

- b) ANO Konvencija pret spīdzināšanu un citādu nežēlīgu, necilvēcīgu vai cieņu pazemojošu apiešanos vai sodīšanu;⁴⁴
- c) ANO Cilvēktiesību komisijas darba grupa pret patvaļīgu (prettiesisku) aizturēšanu (*Working Group on Arbitrary Detention*);
- d) EP Deklarācija par policiju;⁴⁵
- e) ANO Pamatprincipi par tiesību sargāšanas amatpersonu spēka un šaujamoieroču pielietošanu;⁴⁶
- f) ANO Principu apkopojums par visu personu aizsardzību, kas ir jebkāda veida apcietinājumā vai ieslodzījumā;⁴⁷
- g) ANO Pamatprincipi par jurista lomū pilsoņu tiesību un brīvību realizācijā;⁴⁸
- h) ANO Tiesību aizsardzības institūciju darbinieku uzvedības kodekss.⁴⁹

EP Konvencija par spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas apiešanās vai sodīšanas novēršanu un tās radītais uzraudzības mehānisms – Spīdzināšanas novēršanas komiteja (SNK).

Latvijai konvencija un tās protokoli ir starptautiski saistoši no 1998. gada.

Konvencija nosaka valstij pienākumu īstenot pieņemtās saistības un ziņot par veiktajiem pasākumiem situācijas uzlabošanai slēgta tipa iestādēs. Komitejai ir tiesības jebkurā laikā apmeklēt visas slēgta tipa iestādes dalībvalstī, piemēram, ieslodzījuma vietas, policijas īslaicīgās aizturēšanas izolatorus, psihoneiroloģiskās slimnīcas, karaspēka daļas, ārvalstnieku uzturēšanās centrus u. c. Komiteja var ierasties dalībvalstī atkārtoti un bez

⁴⁴ ANO Konvencija pret spīdzināšanu un citādu nežēlīgu, necilvēcīgu vai cieņu pazemojošu apiešanos vai sodīšanu. Latvijai saistoša no 1992. gada 14. maija. *Policija un cilvēktiesības. Eiropas Aktualitātes*. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūta izdevums. "Cilvēktiesību Žurnāls", 13.–14., num., 2000.

⁴⁵ Rezolūcija Nr. 690 (1979). *Deklarācija par policiju. Policija un cilvēktiesības. Eiropas aktualitātes*. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūta izdevums. Tulkojums latviski – "Cilvēktiesību Žurnāls", 13.–14. num., 2000.

⁴⁶ Pieņemti 8. ANO Kongresā par noziegumu novēršanu un apiešanos ar likumpārkāpējiem, kas notika Kubā, Havannā, no 1990. gada 27. augusta līdz 7. septembrim. *Policija un cilvēktiesības. Eiropas aktualitātes*. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūta izdevums. "Cilvēktiesību Žurnāls", 13.–14. num., 2000.

⁴⁷ Turpat.

⁴⁸ Pieņemti ANO Ģenerālajā Asamblejā. Rezolūcija 45/116 1990. gada 18. decembrī. *The Raoul Wallenberg Compilation of Human Rights Instruments*. Edited by Melander, G. and Alfredsson, G. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1997.

⁴⁹ Pieņemts ANO Ģenerālajā asamblejā. Rezolūcija 34/169 1979. gada decembrī.

iepriekšējas paziņošanas. Pēc vizītes tiek rakstīts ziņojums. EP pievērš uzmanību policijas izglītošanai šajos jautājumos.⁵⁰

SNK standarti attiecībā pret policiju

Uzsvērtas trīs galvenās aizturēto tiesības:

- tiesības informēt par aizturēšanas faktu radnieku vai kādu trešo personu/konsulātu (ja aizturētais ir ārzemnieks);
- tiesības uz advokātu no aizturēšanas brīža;
- tiesības uz ārstu pēc paša izvēles.

SNK iesaka nodrošināt arī citas garantijas pret pazemojošu apiešanos:

- veikt nopratināšanu, veicot elektronisku ierakstu;
- izstrādāt nopratināšanas rīcības kodeksu;
- izveidot vienu visaptverošu aizturēto personu reģistrācijas žurnālu;
- izveidot neatkarīgu nacionālu mehānismu sūdzību izskatīšanai par pazemojošu apiešanos un spīdzināšanu aizturēšanas laikā.⁵¹

SNK iesaka reģistrēt nopratināšanas sākuma un beigu laiku, aizturētās personas lūgumus, kā arī personas, kas piedalījušās nopratināšanā.

Par neatkarīgu sūdzības izskatīšanas mehānismu minēts, ka tas uzskatāms par nopietnu aizturēto personas drošības garantu pret pazemojošu apiešanos vai spīdzināšanu.

Laika posmā no konvencijas ratificēšanas līdz 2004. gada oktobrim SNK bijusi Latvijā trīs reizes. Pirmo reizi SNK Latvijā ieradās 1999. gadā. Atkārtotas vizītes notika 2002. un 2004. gadā.⁵² Atkārtoto vizīšu mērķi bija pārliecināties par SNK rekomendāciju ieviešanas gaitu un rezultātiem un apmeklēt slēgta tipa iestādes Rīgā un Latvijas rajonos.

⁵⁰ *CPT – What is it all about? Council of Europe*. 15 Questions and Answers for the Police. Pieejams vairākās valodās, tajā skaitā angļu, latviešu un krievu. Geneva, May 1999.

⁵¹ Detalizētāka informācija par SNK standartiem pieejama: Kamenska, A., Leimane, I., Garsvāne, S. *Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komiteja. Vadlīnijas slēgta tipa iestādēm*. LCESC, 2000.

⁵² Pirmā vizīte notika no 24.01.1999. līdz 03.02.1999., otrā – no 25.09.2002. līdz 04.10.2002, trešā no 05.05.2004. līdz 12.05.2004., tuvāka informācija pieejama <http://www.cpt.coe.int/en/states/lva.htm> Pēdējo reizi sk. 11.10.2004.

Lai gan SNK ziņojumiem ir konfidenciāls raksturs, to publiskošana ir norma. Ir tikai dažas valstis, kas nav publiskojušas ziņojumus, jo pirmās vizītes notikušas samērā neseno. Piemēram, Čehijas Republika ir publiskojusi visus SNK ziņojumus.⁵³ Latvijā publiski pieejams ir tikai pirmais SNK ziņojums.

Vadoties pēc masu informācijas līdzekļos un sūdzībās pieejamās informācijas par ļaunprātīgu apiešanos, pirmajā SNK ziņojumā⁵⁴ konstatētie trūkumi attiecībā uz policiju daudzos gadījumos vēl nav novērsti.

Pirmajā SNK ziņojumā izteiktās rekomendācijas attiecībā uz policiju

Par spīdzināšanas un citas ļaunprātīgas apiešanās novēršanu:

- uzlabot visu līmeņu policijas darbinieku apmācību par cilvēktiesību jautājumiem, personas aizturēšanas un pratināšanas laikā, piesaistot ekspertus no malas;
- jāpievērš lielāka uzmanība komunikāciju un saskarsmes iemaņām, to uzlabošanai, gan pieņemot darbā, gan apmācot policijas darbiniekus;
- atbildīgajam valsts institūcijām un vecākā komandējošā sastāva policijas darbiniekiem nepieciešams informēt, ka ļaunprātīga apiešanās ar personām, kas atrodas brīvības aizturēšanas vietās, nav pieļaujama un ka par to pienākas atbildība;
- spēka pielietošana aizturēšanas laikā var tikt izmantota tikai nepieciešamības robežās un nav attaisnojama pret jau aizturētu personu;
- ja aizturētā persona sūdzas, par policijas ļaunprātīgu apiešanos, prokuratūrai un tiesai nekavējoties jānosaka medicīniskā ekspertīze un jāveic visi nepieciešamie pasākumi, lai šādi apgalvojumi tiktu pienācīgi izmeklēti. Šādi pieejai jābūt neatkarīgi no tā, vai personai ir acīmredzami miesas bojājumi, un jānoskaidro, vai ir pamats ticēt personas apgalvojumiem;
- vajadzīga īpaša prokurora vai tiesneša atļauja, lai persona, kas atrodas pirmstiesas apcietinājumā, tiktu nogādāta papildu nopratināšanai policijā.

Par apstākļiem brīvības atņemšanas vietās policijā:

- veikt nepieciešamos pasākumus, lai novērstu šādas nepilnības: matraču, gultasveļas, ventilācijas, dabiskā un elektriskā apgaismojuma, dzeramā ūdens trūkumu; antihigiē-

⁵³ Piemēram, Čehijas Republika ir publiskojusi abus ziņojumus, un tie ir pieejami valsts institūciju mājas lapā <http://wtd.vlada.cz/vrk/vrk.htm> Pēdējo reizi sk. 11.10.2004.

⁵⁴ Pilns ziņojuma teksts angļu valodā pieejams <http://www.cpt.coe.int/documents/lva/2001-27-inf-eng.pdf> Pēdējo reizi sk. 17.11.2004.

niskus, cilvēka cieņu pazemojošus apstākļus sanitārajos mezgļos un to atrašanās ārpus kameras; higiēnas preču trūkumu (ziepes, dvieļi, tualetes papīrs u. c.); telpu pārāpdzīvotību un mazo platību; pastaigu laukuma trūkumu policijas īslaicīgās aizturēšanas izolatoros.

Pasākumi, lai novērstu ļaunprātīgu apiešanos ar personām brīvības atņemšanas vietās

Tiek rekomendēts:

- veikt nepieciešamos pasākumus, lai garantētu Kriminālprocesa 78. panta piemērošanu praksē (paziņojums par aizdomās turētā, apsūdzētā un tiesājamā apcietināšanu);
- nodrošināt Kriminālprocesa 96. panta īstenošanu praksē (aizstāvja piedalīšanos kriminālprocesā);
- nodrošināt personas tiesības izvēlēties ārstu, ja persona to pieprasa papildus policijā pieejamajam medicīniskajam personālam;
- nodrošināt personai tikšanos ar ārstu bez policijas klātbūtnes;
- jebkādiem ārsta apskates rezultātiem jābūt fiksētiem rakstiski un pieejamiem aizturētajai personai un tās advokātam;
- aizturētajiem pieejamā un saprotamā veidā izplatīt materiālus, kuros būtu izskaidrotas personas tiesības, materiāliem jābūt pieejamiem vairākās valodās;
- pieņemt policistu uzvedības kodeksu nopratināšanas laikā;
- veikt nepieciešamos pasākumus, lai personas aizturēšanas fakts, neatkarīgi no tā ilguma, tiktu nekavējoties dokumentēts;
- atbildīgajām prokuratūras/tiesību aizsardzības institūcijām valstī veikt regulāras un pēkšņas vizītes policijas brīvības atņemšanas vietās. Ieteicams, ka šādu vizīšu laikā līdzīgi tiek ņemts tiesu medicīnas eksperts;
- par katru apcietinājumā esošo personu iesakāms dokumentēt: arestēšanas laiku un pamatojumu, ierašanās laiku policijas iecirknī, laiku, kad persona tikusi informēta par savām tiesībām, brūces, ievainojuma pēdas, psihisko stāvokli, kontaktus ar piederīgajiem, juristu, ārstu vai konsulāro dienestu, ēdienreižu laiku, nopratināšanas laiku, kad uzrādīta apsūdzība, laiku, kad persona nosūtīta uz pirmstiesas izmeklēšanas cietumu, kad atbrīvota no apcietinājuma, utt.

ANO Konvencija pret spīdzināšanu un citādu nežēlīgu, necilvēcīgu vai cieņu pazemošu apiešanos vai sodīšanu nosaka:

- katra dalībvalsts veic efektīvus likumdošanas, administratīvos, tiesas un citus pasākumus, lai novērstu spīdzināšanas aktus jebkurā teritorijā, kas atrodas tās jurisdikcijā;
- katra dalībvalsts nodrošina, lai visi spīdzināšanas gadījumi būtu sodāmi saskaņā ar Krimināllikumu. Tas pats attiecas uz mēģinājumu spīdzināt un uz tādām jebkuras personas darbībām, kas ir līdzdalība vai piedalīšanās spīdzināšanā.

Šī starptautiskā dokumenta ietvaros izveidota Komiteja pret spīdzināšanu. Komitejā ietilpst desmit ievēlēti eksperti. Dalībvalstis ar ANO ģenerālsēkretāra starpniecību iesniedz Komitejai ziņojumus par pasākumiem, kurus tās veikušas, īstenojot savas tiesības saskaņā ar Konvenciju, viena gada laikā pēc tam, kad šī Konvencija stājusies spēkā attiecīgajā dalībvalstī.⁵⁵ Pēc tam dalībvalstis reizi četros gados iesniedz papildziņojumus par jebkādiem jauniem pasākumiem, kā arī citus ziņojumus, ko var pieprasīt Komiteja. Komiteja var, ja tā uzskata par lietderīgu, norīkot vienu vai vairākus savus locekļus, lai viņi veiktu konfidenciālu izmeklēšanu un steidzami iesniegtu Komitejai attiecīgu ziņojumu.⁵⁶ Izmeklēšana ietver arī dalībvalsts teritorijas apmeklēšanu, bet tikai ar tās piekrišanu.

Latvija ir iesniegusi savu sākotnējo ziņojumu par laika posmu līdz 2002. gada 1. janvārim, kas ticis apstiprināts LR Ministru kabinetā 2002. gada 11. jūnijā.⁵⁷ Savā atbildes ziņojumā Komiteja norāda Latvijas valstij par deviņu gadu kavēšanos ar sākotnējā ziņojuma iesniegšanu, jo iesniegšanas datums bijis 1993. gada 13. maijs.⁵⁸ Kā pozitīvi aspekti ANO konvencijas pret spīdzināšanu īstenošanā Latvijā tiek minētas likumdošanas un administratīvās izmaiņas, kā arī nevalstisko institūciju iesaistīšanās sākotnējā ziņojuma sagatavošanā un slēgta tipa iestāžu monitoringa projekta uzsākšana.

Līdzīgi kā SNK ziņojumos attiecībā uz policiju izteikts satraukums par šādiem aspektiem:

- par gadījumiem, kad policijas spēka pielietošana var robežoties un tikt kvalificēta kā spīdzināšana, īpaši – aizturēšanas un nopratināšanas laikā;

⁵⁵ Latvijā spēkā no 1992. gada 14. maija.

⁵⁶ Vairāk informācijas par Komiteju pret spīdzināšanu (*Committee Against Torture*) pieejams <http://www.ohchr.org/english/bodies/cat/index.htm> Pēdējo reizi sk. 11.10.2004.

⁵⁷ Ziņojuma pilns teksts pieejams <http://www.mkparstavis.am.gov.lv/en/?id=47> Pēdējo reizi sk. 11.10.2004.

⁵⁸ ANO Komitejas pret spīdzināšanu atbildes ziņojums pieejams [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/f4a9f207253afa54c1256e68003519ac?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/f4a9f207253afa54c1256e68003519ac?Opendocument) Pēdējo reizi sk. 11.10.2004.

- par Valsts policijas Iekšējās drošības biroja (IDB), kas ir tiesīgs izmeklēt lietas par policijas darbinieku pārkāpumiem, neatkarības un objektivitātes trūkumu;
- par garajiem pirmstiesas izmeklēšanas termiņiem un sliktajiem apstākļiem brīvības atņemšanas vietās, it īpaši policijas īslaicīgās aizturēšanas izolatoros.
- par likumdošanas nepilnībām attiecībā uz aizturētās personas tiesībām tikties ar ģimenes locekļiem, kā arī faktu, ka ārsta izvēle pēc paša gribas var notikt tikai ar atbildīgo amatpersonu atļauju;
- par juridiskās palīdzības pieejamības trūkumu, kā arī praksi, kas liek personai atmaksāt izdevumus, ja lieta ir zaudēta.

Svarīgākie ieteikumi attiecībā uz policijas darbu:

- veikt visus preventīvos pasākumus, kas novērstu policijas prettiesisku darbību iespējamību, un nodrošinātu ātru un objektīvu šādu gadījumu izmeklēšanu;
- uzlabot apstākļus brīvības atņemšanas vietās, īpaši policijas iecirkņos un īslaicīgās aizturēšanas izolatoros tā, lai tie atbilstu starptautiskajiem standartiem;
- garantēt aizturētajām personām tiesības sazināties ar ģimeni un pieeju juridiskajai palīdzībai un ārstam pēc savas izvēles;
- veikt nepieciešamos pasākumus, lai saīsinātu pirmstiesas izmeklēšanas procesu;
- nākamajā periodiskajā ziņojumā nodrošināt detalizētus statistikas datus par no policijas vardarbības vai citas prettiesiskas darbības cietušo personu vecumu, dzimumu un izcelsmes valsti, kā arī statistiku par izmeklēšanas iznākumu un piespriestajiem sodiem;
- pieņemt policijas ētikas kodeksu;
- izplatīt iepriekšminēto ziņojumu un izteiktās rekomendācijas gan ar oficiālajām valsts institūciju mājas lapām, gan arī ar mediju un nevalstisko organizāciju starpniecību.⁵⁹

Nākamais ziņojums par rekomendāciju izpildi Latvijai jāiesniedz līdz 2005. gada 13. maijam.

ANO Cilvēktiesību komisijas izveidotā darba grupa pret patvaļīgu (prettiesisku) aizturēšanu (*Working Group on Arbitrary Detention*).

⁵⁹ Pilns ziņojuma teksts pieejams

[http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/f4a9f207253afa54c1256e68003519ac?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/f4a9f207253afa54c1256e68003519ac?Opendocument)
Pēdējo reizi sk. 10.11.2004.

Pēc valdības ielūguma darba grupa pret patvaļīgu aizturēšanu Latvijā viesojās 2004. gada februārī. Vizītes laikā tika apmeklētas slēgta tipa iestādes, intervētas aizturētās personas un valsts institūciju amatpersonas. Paziņojumā presei vizītes dalībnieki izteica atzinību par veiktajiem pasākumiem un progresu, uzlabojot likumdošanu saskaņā ar cilvēktiesību standartiem.

Tomēr darba grupa norādīja uz šādām nepilnībām:

- efektīvas juridiskās palīdzības trūkums. Lielākā daļa arestēto personu nevar atļauties apmaksāt privāta jurista pakalpojumus, tādēļ cer uz valsts atbalstu. Gandrīz visos gadījumos pirmstiesas izmeklēšanas procesā nepiedalās jurists. Tas tiek izskaidrots ar diviem iemesliem: pirmkārt, ar faktu, ka policijas darbinieki cenšas atrunāt aizturētos no juristu pakalpojumu izmantošanas, jo tā sāisināšot tiesvedības procesu un nemainīšot lietas būtību (darba grupas dalībnieku intervijās iegūtā informācija). Otrkārt, lielākā daļa aizturēto patiešām uzskata, ka izmantot valsts jurista pakalpojumus nav efektīvi, jo tie, kas šos pakalpojumus ir izmantojuši, tikušies ar juristu vienu vai divas reizes jau pašās tiesvedības beigās – tiesā;
- nevienlīdzība starp valsts apsūdzību un aizstāvamo. Ja apsūdzētā aizstāvis piedalās tikai tiesā, nav vienlīdzīgas iespējas iepazīties ar lietas materiāliem. Aizturētas personas var atrasties brīvības atņemšanas vietās no 10 dienām līdz 18 mēnešiem, īpašos gadījumos – pat 3 gadus;
- pirmstiesas apcietinājuma piemērošanas negatīvie aspekti. Pirmstiesas apcietinājums, pēc Latvijas likumdošanas, ir piemērojams tikai nepieciešamības gadījumā, turpretī prakse liecina, ka tas tiek piemērots pārāk bieži un pat nepilngadīgajiem. Tas ir īpaši problemātiski, ņemot vērā, ka apstākļi pirmstiesas izmeklēšanas institūcijās ir sliktāki nekā cietumos. Situācija ir vēl mazāk apmierinoša policijas iecirkņos, kur persona var atrasties līdz 30 dienām.⁶⁰

EP Parlamentārās asamblejas rezolūcija Nr. 690. Deklarācija par policiju.

Deklarācijā par policiju teikts:

- jebkādos apstākļos aizliegta patvaļīga sodīšana, spīdzināšana un citas necilvēcīgas vai pazemojošas darbības vai sodi. Jānodrošina proporcionāla spēka pielietošana;

⁶⁰ *Press Conference by the Working Group on Arbitrary Detention of the United Nations Commission on Human Rights.* UNDP Office, Riga, 27th February, 2004. Pilns ziņojuma teksts pieejams UN Working Group on Arbitrary Detention <http://www.un.lv/files/press.Conference.Latvia.doc> Pēdējo reizi sk. 10.11.2004.

- policijas darbiniekam jārikojas godīgi, objektīvi un ar cieņu. Viņam jābūt īpaši atturīgam un aktīvi jānostājas pret visiem korupcijas gadījumiem;
- normatīvajos aktos ir jānosaka tiesisko garantiju sistēma un atbildzinājums sakarā ar jebkādu zaudējumu, kas radies policijas darbības rezultātā;
- policijas darbinieks, kas rīkojas saskaņā ar šo deklarāciju, ir tiesīgs saņemt aktīvu morālu un fizisku sabiedrības atbalstu, kad pilda savus pienākumus;
- policijas darbinieks saņem labu vispārējo apmācību, profesionālo apmācību un apmācību kvalifikācijas celšanai dienesta laikā, iepazīstas ar sociālajām problēmām, demokrātiskām brīvībām, cilvēktiesībām un īpaši – ar ECK noteikumiem;
- ja pret policijas darbinieku ir ierosināta disciplinārlieta vai krimināllieta, viņam ir tiesības tikt uzklausītam, kā arī tiesības saņemt jurista palīdzību aizstāvībai. Lēmums jāpieņem saprātīgā laika posmā. Viņam ir arī tiesības izmantot tās profesionālās organizācijas palīdzību, kuras biedrs viņš ir;
- policijas darbiniekam, kuram piemērots disciplinārsods vai kriminālsods, jābūt tiesībām to pārsūdzēt neatkarīgā un objektīvā iestādē vai tiesā;
- policijas darbinieku tiesībām tiesās vai tribunālos jābūt tādām pašām kā jebkuram pilsonim.

Daudzas no minētājām normām ir ietvertas citos, juridiski saistošos dokumentos. Vienādas tiesības sniegt paskaidrojumus gan cietušajam, gan policijas darbiniekam, kā arī policijas darbinieka tiesības uz labu apmācību cilvēktiesību jautājumos skar jautājumu par sūdzību izskatīšanas objektivitātes garantiju.

ANO Pamatprincipos par tiesību sargāšanas amatpersonu spēka un šaujamoču pielietošanu⁶¹ ir noteikts:

- valdībām un tiesību sargāšanas institūcijām ir jāpieņem un jāievieš noteikumi un citi tiesību akti par tiesību sargāšanas amatpersonu spēka un šaujamoču pielietošanu pret personām;
- tiesību sargāšanas amatpersonām, pildot savus pienākumus, cik vien iespējams jāizmanto nevardarbīgi līdzekļi, pirms ķerties pie spēka un šaujamoču pielietošanas. Tās drīkst izmantot spēku un šaujamočus tikai tad, ja citi līdzekļi ir neefektīvi un

⁶¹ Pamatprincipi par tiesību sargāšanas amatpersonu spēka un šaujamoču pielietošanu. Pieņemti 8. ANO kongresā par noziegumu novēršanu un apiešanos ar likumpārkāpējiem, kas notika Havanā no 1990. gada 27. augusta līdz 7. septembrim.

citādi nav iespējams panākt iecerētos rezultātus. Tāpat šis starptautiskais dokuments nosaka principus, kā rīkoties nelikumīgu sapulču laikā, un pienākumu valdībām nodrošināt kvalitatīvu apmācību un darbinieku fizisko un psiholoģisko sagatavotību;

- jāiedibina efektīva ziņojumu un pārbaudes sistēma visos gadījumos, kad ieroču pielietošana izraisījusi ievainojumus vai nāvi. Gadījumos, par kuriem ir ziņots atbilstoši šiem principiem, valdībām un tiesību sargāšanas institūcijām jānodrošina, ka ir pieejams efektīvs pārbaudes process un ka neatkarīgas administratīvas vai prokuratūras institūcijas ir tiesīgas īstenot jurisdikciju atbilstošos apstākļos.

Šis dokuments ir īpaši svarīgs tajos gadījumos, kad tiek izskatītas lietas par prettiesisku spēka pielietošanu. Minētās normas ir iestrādātas gan juridiski saistošos starptautiskajos dokumentos, gan vietējā likumdošanā. Arī Latvijā notiek automātiska dienesta pārbaude gadījumos, kad ieroča lietošana izraisījusi ievainojumus vai nāvi. Par katru ieroča pielietošanas gadījumu policijas darbiniekam ir jāraksta ziņojums.

ANO Principu apkopojums par visu personu aizsardzību, kas ir jebkāda veida apcietinājumā vai ieslodzījumā, noteic, ka pret visām personām, kas atrodas jebkāda veida apcietinājumā vai ieslodzījumā, ir jāizturas cilvēcīgi, respektējot cilvēciskai būtnei piemītošo pašcieņu. Jāgarantē arī visas likumdošanā paredzētās tiesības uz juridisko palīdzību, jāinformē par aizturēšanas iemesliem un jāsniedz nepieciešamā medicīniskā palīdzība. Tiek noteikti vairāki principi, kas attiecas uz faktu dokumentēšanu par apcietināto personu un veiktajām izmeklēšanas darbībām. Princips Nr. 7 noteic, ka valstīm ar likumu jāaizliedz jebkāda darbība, kas ir pretrunā ar principos ietvertajām tiesībām un pienākumiem, kā arī jāveic neatkarīga izmeklēšana sūdzību gadījumos. Amatpersonām, kurām ir pamats domāt, ka šie principi tikuši pārkāpti, jāziņo par to augstākām varas institūcijām un, ja nepieciešams, citām attiecīgajām varas institūcijām vai iestādēm, kurām ir kontroles vai tiesību aizsardzības pilnvaras. Šādas tiesības ir arī jebkurai citai personai.

ANO Pamatprincipos par jurista lomu noteiktas visu personu tiesības uz efektīvu juridisko palīdzību bez jebkādas diskriminācijas. Valdībām ir pienākums veikt nepieciešamās aktivitātes, lai garantētu iedzīvotāju tiesības uz efektīvu juridisko palīdzību, kā arī veiktu nepieciešamos pasākumus, lai juristi tiktu izglītoti cilvēktiesību jautājumos. Tāpat noteiktas juristu tiesības uz vārda brīvību un darbību profesionālās asociācijās. Ja pret juristu tiek ierosināta lieta, viņam jāgarantē tās pašas tiesības, kas civiliedzīvotājiem. Nelikumīgas rīcības rezultātā jābūt taisnīgai tiesai un sodam atbilstoši vietējai un starptautiskajai likumdošanai.

ANO tiesību aizsardzības institūciju darbinieku uzvedības kodekss uzsver tiesību aizsardzības institūciju darbinieku īpašo atbildību sabiedrības priekšā, kas izriet no viņu

profesionālās piederības. Dokuments noteic, ka pienākumu pildīšanas laikā tiesību aizsardzības amatpersonas rīkojas, aizsargājot personas cieņu un ievērojot visu personu cilvēktiesības. Tiek uzsvērts spēka pielietošanas proporcionalitātes un izmeklēšanas informācijas konfidencialitātes princips, spīdzināšanas un sodīšanas vai citas nežēlīgas apiešanās nosodījums, pienākums sniegt medicīnisko palīdzību personām brīvības atņemšanas vietās, korupcijas nosodījums un pienākums to apkarot.

Citi standarti

EP ir izveidota speciāla programma “Policija un cilvēktiesības”. Tās devīze ir “No policijas policijai”, un tajā strādā deleģētie policijas darbinieki no dalībvalstīm. Programma “Policija un cilvēktiesības. 1997–2000” savu darbu sāka 1997. gadā un guva dalībvalstu lielu atsaucību un atbalstu. 2000. gada decembrī tika nolemts darbu turpināt, un tika nodibināta programma “Policija un cilvēktiesības pēc 2000”, kas turpina darboties arī šobrīd.

Programmas “Policija un cilvēktiesības. 1997–2000” ietvaros tika izveidota neformālā darba grupa, kas centās izstrādāt jautājumu loku policijas dienestam saistībā ar policijas atbildību pret sabiedrību. Ir izstrādāti vairāki kritēriji un rādītāji, kuriem būtu jāpievērš pastiprināta uzmanība, novērtējot policijas atbildības mehānismus. Kritēriju vidū minēti:

- nepieciešamība ziņot par spēka pielietošanas gadījumiem;
- automātiska to incidentu izskatīšanas kārtība, kas bijuši saistīti ar personas miesas bojājumiem;
- sūdzībās minētās informācijas analīze, kas parāda policijas darbinieku sagatavotību;
- individuālā un kolektīvā atbildība par izdarīto pārkāpumu;
- sabiedrības iespējas iesniegt formālas un neformālas sūdzības;
- sistēmas pieejamība, reaģēšanas spēja un objektivitāte;
- izmeklēšanas rezultātu jēga, veiktie preventīvie pasākumi;
- iekšējo sūdzību izskatīšanas mehānismu kontrole no ārienes;
- rezultātu, atklājumu un rekomendāciju atgriezeniskā saite ar organizācijas darbu;
- sadarbības attiecības starp iekšējiem un ārējiem sūdzību izskatīšanas mehānismiem;

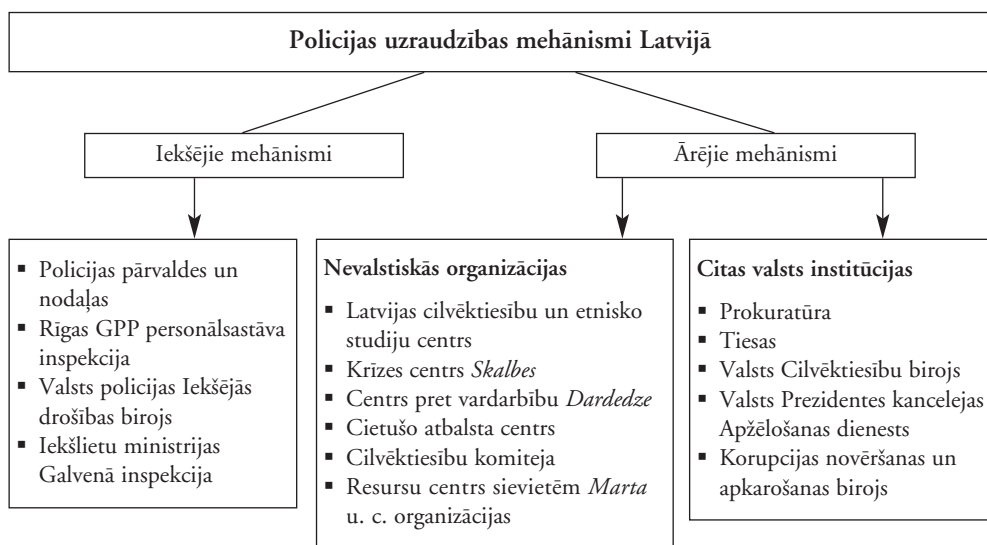
- tiesiskās palīdzības pieejamība sūdzības iesniedzējiem;
- personāla iespējas neformāli vai formāli izteikt sūdzības.⁶²

Apkopojot šajā nodaļā minēto starptautisko dokumentu normas un pamatprincipus attiecībā uz sūdzību izskatīšanas institūcijām, jāuzsver, ka efektīvam sūdzību izskatīšanas mehānismam raksturīga: neatkarība, efektivitāte, pieejamība un prasība sūdzību izskatīt saprātīgā laika posmā. Starptautiskie standarti paredz arī kompensācijas saņemšanas iespēju tādā gadījumā, ja valsts institūciju pārstāvji pārkāpuši personas cilvēktiesības.

⁶² *Policing in a Democratic Society – Is your Police Service a Human Rights Champion?* Joint Informal Working Group on Police and Human Rights Operating Under the Auspices of the Council of Europe's Program "Police and Human Rights 1997–2000". Austrian Ministry of Interior. *Ueberreuter Print and Digimedia*, Vienna, 2000, 42.–47. lpp.

4. POLICIJAS UZRAUDZĪBAS MODEĻI

Demokrātiskā valstī ir svarīga vairāku institūciju pastāvēšana, kas nodarbojas ar policijas uzraudzību. Tieši vairāku struktūru pastāvēšana vairākos kontroles līmeņos atšķir demokrātisku policijas iekārtu no policijas citos režīmos.⁶³ Iedzīvotājiem jānodrošina izvēles iespēja, kur iesniegt sūdzību par policiju, un pārliecība, ka iesniegumu izskatīs objektīvi. Jābūt arī iespējai pārsūdzēt pieņemtos lēmumus kompetentā augstākstāvošā institūcijā vai tiesā. Jautājums, kā demokrātiskā sabiedrībā kontrolēt policijas darbu, ir aktuāls visā pasaulē. Valstis meklē optimālākos veidus atbilstoši savai tiesību sistēmai. Izmaiņas notiek gan institūciju pienākumos, gan funkcijās. Par piemēru var minēt 2004. gada sākumā izdarītās pārmaiņas sūdzību izskatīšanas sistēmā Lielbritānijā. Vēl aktuālākas šīs pārmaiņas ir valstīs, kuras pārgājušas no nedemokrātiska režīma uz demokrātisku, jo daudzas institūcijas tiek radītas jaunā kvalitātē vai izveidotas no jauna.

⁶³ Stone, Ch. E. and Ward, H. *Policing and Society*//An International Journal of Research and Policy. Vol. 10, 2000, 11.–45. lpp.

Pastāv vairāki veidi, kā iedalīt policijas uzraudzības institūcijas. Viens no plašāk sastopamajiem ir iedalīt tās iekšējās un ārējās. Ārējos sūdzību izskatīšanas mehānismus savukārt var iedalīt valstiskajos un nevalstiskajos. Protams, neatkarīga un daudzās valstīs ļoti nepieciešama iespēja ir mediju iesaistīšanās, atspoguļojot faktus par policijas pārkāpumiem, – tā sauktā ceturtnā vara.

4.1. Iekšējie sūdzību izskatīšanas mehānismi

Tradicionāli vislielākā uzmanība tiek pievērsta iekšējiem sūdzību izskatīšanas mehānismiem. Attieksme pret iedzīvotāju sūdzībām un sūdzību izskatīšanas iekšējo institūciju statuss organizācijā liecina par tās integritāti sabiedrībā. Policijas dienestos, kuros pastāv vēlme sadarboties ar sabiedrību, iekšējās izmeklēšanas institūcijās strādā augsti kvalificēti darbinieki, kas savu pienākumu ietvaros ne tikai izmeklē lietvedībā esošās lietas, bet arī veic preventīvus pasākumus, lai pārkāpumi neatkārtotos. Iekšējie sūdzību izskatīšanas mehānismi ir neatņemama policijas dienesta sastāvdaļa un pastāv neatkarīgi no citām sūdzību iesniegšanas institūcijām konkrētajā valstī. Lai gan demokrātiskā sistēmā ir jābūt vairākām sūdzību izskatīšanas iespējām, vislielākā nozīme ir tam, vai kļūdas un pretlikumības tiek nopietni izmeklētas, izskatītas un izvērtētas pašā policijā. Kā jau visām sūdzību izskatīšanas institūcijām, arī iekšējām organizācijām ir savas priekšrocības un vājās vietas.

Iekšējie sūdzību izskatīšanas mehānismi

Priekšrocības	Trūkumi
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Veicina organizācijas integritāti sabiedrībā, policija uzzina sabiedrības viedokli. ▪ Labāk izprotama policijas darba specifika un spēka lietošanas intensitāte. ▪ Policijas iekšējo normu un instrukciju, policijas taktikas pārziņāšana ļauj daudzpusīgāk izvērtēt policijas darbinieka rīcības tiesisko pamatojumu un paskaidrojumu ticamību. ▪ Iespēja izmantot iegūto informāciju policijas darba uzlabošanai. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Trūkst skatiena no malas. ▪ Personas var neuzticēties organizācijai, no kuras tās ir cietušas, un neziņot par notikušo. ▪ Var būt gadījumi, kad organizācija ir ieinteresēta “piesegt” lietas patieso būtību vai aizstāvēt savus kolēģus. ▪ Ja nav pietiekamu kvalitātes uzraudzības kritēriju, var rasties šaubas par izmeklēšanas objektivitāti un neatkarību.

Daudz kas ir atkarīgs no policijas organizācijas tradīcijām un politiskā režīma konkrētajā valstī. Piemēram, Nīderlandē policija vēlas aktīvi iesaistīties sūdzību izmeklēšanā,

un nevalstiskajām organizācijām vairs nav tik izšķiroša loma, jo policija pati atzīst savas kļūdas un strādā pie objektīvas faktu pārbaudes, informējot par to sabiedrību.⁶⁴ Nīderlandes iekšējās izmeklēšanas institūcijai ir trīs uzdevumi: preventīvais, izmeklēšanas un padomdevēja. Policijas iekšējās izmeklēšanas institūcijas izmanto no iedzīvotājiem ienākošo informāciju darba un sabiedrisko attiecību uzlabošanai, analizē notikušā pārkāpuma cēloņus. Organizācijā valda pārliecība un uzskats, ka dienesta integritāte un policijas tēls iedzīvotāju acīs ir visas organizācijas kopīgs uzdevums. Policijas vadība vērsas pret katru gadījumu, kad policijas darbinieka pārkāpums ir aizskāris iedzīvotāju tiesības. Tiek veiktas pārrunas ne tikai ar sodīto policijas darbinieku, bet arī ar pārējiem dienesta kolēģiem, lai novērstu šo gadījumu atkārtošanos nākotnē. Katra ienākošā sūdzība raksturo situāciju attiecīgās valsts policijā. Piemēram, Nīderlandē vislielākais dienesta izmeklēšanu skaits ir par pārkāpumiem, kas saistīti ar informācijas noplūdi, tam seko sūdzības par vardarbību ģimenē, ar narkotikām saistītiem pārkāpumiem, un tikai ceturtajā vietā ir policijas neproporcionāla spēka lietošana. Latvijā sūdzību iedalījums ir nedaudz atšķirīgs. Pirmajā vietā sūdzību skaita ziņā ir sūdzības par policijas darbinieku pienākumu nepildīšanu, tad seko kategorija “citi disciplinārpārkāpumi”, pēc tam – lietas par profesionālās ētikas normu pārkāpumiem, un ceturtajā vietā ierindoja lietas par vardarbību pret personu.⁶⁵

Attieksmē pret sūdzību iesniegšanu, neatkarīgi no tā, kāda institūcija to veic, ir divas atšķirīgas pieejas, kā strādāt ar ienākošajām sūdzībām: proaktīva vai reaktīva pieeja. Turpmāk redzamo tabulu⁶⁶ var attiecināt gan uz iekšējiem, gan ārējiem sūdzību izskatīšanas

Reaktīva	Proaktīva
<p>Atbild uz konkrētām sūdzībām.</p> <p>Uzsvars uz likumiem un citiem normatīvajiem aktiem.</p> <p>Formāla administratīva procedūra.</p> <p>Soda individuus – policijas darbiniekus.</p> <p>Paļaušanās uz atturēšanos no sūdzību rakstīšanas.</p>	<p>Reaģē uz problēmām, notiek izmeklēšana, apkopo un analizē datus par sūdzībām.</p> <p>Identificē galvenās problēmas un cēloņus.</p> <p>Uzsvars uz kopīgo organizācijas stratēģiju.</p> <p>Rūpējas par pārkāpumu novēršanu un samazināšanu.</p> <p>Izstrādā rekomendācijas izmaiņām organizācijā.⁶⁷</p>

⁶⁴ Intervijas ar Nīderlandes iekšējās izmeklēšanas dienesta pārstāvjiem 2003. gada decembrī.

⁶⁵ Sīkāk par situāciju Latvijā sk. 5. nodaļu.

⁶⁶ Miller, J. *Civilian Oversight of Policing. Lessons from the literature*. Global Meeting on Civilian Oversight of Police, Los Angeles, May 5–8. Vera Institute of Justice, 2002, 8. lpp.

⁶⁷ Turpat.

mehānismiem, tomēr gribētos izcelt šo principu īpašo nozīmi, runājot par iekšējiem mehānismiem, jo tieši šo institūciju darbā vajadzīga proaktīva pieeja.

Svarīgs ir ne tikai tas, vai sūdzība tiek izskatīta, bet arī tas, kā tiek izmantota sūdzībās atrodamā informācija un ko tā dod organizācijai kopumā. Neapšaubāmi, lielākas priekšrocības ir proaktīvai pieejai, jo dati tiek analizēti un vērsti uz kopīgo organizācijas stratēģiju, kas veicina lielu varbūtību, ka līdzīgi policijas pārkāpumi nākotnē neatkārtosies. Šo pieeju izmanto daudzi policijas dienesti demokrātiskās valstīs, kas rūpējas par savas organizācijas tēlu iedzīvotāju acīs. Turpretī daudzās Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstīs sistēma ir vairāk vērsta uz organizācijas iekšieni, un policijas un sabiedrības attiecībās visbiežāk pastāv abpusēja neuzticība. Tā, piemēram, Bulgārijā sūdzība var tikt iesniegta gan teritoriālajā policijas iecirknī, gan reģionālajā direktorātā, kur ir speciālas sūdzību izskatīšanas vienības, gan arī Iekšlietu ministrijā. Ja gadījums ir nopietns, sūdzības iesniegšana iespējama militārajā prokuratūrā. Tomēr pieejamais datu apjoms par izskatītajām lietām un apstākļiem ir ierobežots, un pastāv liela atšķirība starp valstisko un nevalstisko organizāciju ziņojumiem. Nevalstiskās organizācijas uzskata, ka tikai daži cietušie izvēlas iesniegt sūdzību policijā, un kopumā pastāv sabiedrības neuzticība iekšējiem sūdzību izskatīšanas mehānismiem.⁶⁸

Līdzīga sistēma ir Rumānijā un Polijā, sūdzību var iesniegt gan reģionālā, gan valstiskā līmenī. Neapšaubāmi, katrai valstij raksturīga sava tiesību sistēma un iekšējo izmeklēšanas institūciju struktūra. Objektīvāka lietu izskatīšanas iespēja pastāv tajās valstīs, kur demokratizācijas procesi sākušies salīdzinoši agrāk, piemēram, situācija Polijā ir labāka nekā Rumānijā un Bulgārijā.⁶⁹ Arī Lietuvā kopš neatkarības atjaunošanas 20. gs. deviņdesmitajos gados ir bijuši daudzi mēģinājumi uzlabot iekšējo policijas atbildības mehānismu darbu, bet ne vienmēr veiksmīgi. Kā vienu no pēdējām izmaiņām var minēt to, ka 2000. gadā Iekšējā izmeklēšanas dienestā strādāja 20 cilvēku, bet 2001. gadā dienests tika reorganizēts un darbinieku skaits samazināts par pusi, kas neapšaubāmi ietekmēja šā dienesta darba rezultātus. Līdzīgi citām valstīm arī Lietuvā informācija par sūdzībām un to izmeklēšanas rezultātiem nav plaši publiski pieejama un trūkst statistikas datu.⁷⁰

⁶⁸ *Human Rights and Policing in Bulgaria, Romania and Poland. Trying to Answer Some Important Questions.* Report compiled by Mac Veigh, J. I. Organization Mondiale Contre la Torture (OMCT) Europe, European Office, Brussels, 2000, 71.,72. lpp.

⁶⁹ Turpat, 81. lpp.

⁷⁰ Uildriks, N. & Van Reenen, P. *Policing in Post-Communist Societies. Police – Public Violence, Democratic Policing and Human Rights.* Intersectia, Open Society Institute, Antwerp – Oxford – New York, 2003, 121.–123. lpp.

4.2. Ārējie sūdzību izskatīšanas mehānismi

Ārējie sūdzību izskatīšanas mehānismi var būt gan valstiski, gan nevalstiski. Valstiskie sūdzību izskatīšanas mehānismi ir, piemēram, prokuratūra, specializētas neatkarīgās institūcijas, valsts cilvēktiesību biroji vai ombudi, kas izskata sūdzības par policiju. Nevalstiskie mehānismi ir nevalstiskās organizācijas, iedzīvotāju komitejas vai kādas citas formas, kā iedzīvotāji īsteno savas pilsoņa tiesības, piemēram, tiesību zinātņu studentu iesaistīšanās, lai sniegtu palīdzību cietušajiem, kuriem nav pietiekamu līdzekļu maksai par jurista pakalpojumiem.

4.2.1 Neatkarīgas sūdzību izskatīšanas institūcijas

Vairākās valstīs pastāv neatkarīgi izmeklēšanas mehānismi pie prokuratūras (piemēram, Nīderlandē, Amerikas Savienotajās Valstīs) vai arī pilnīgi neatkarīgas institūcijas, kas radītas, lai izmeklētu iedzīvotāju sūdzības vai informāciju par īpaši smagiem pārkāpumiem policijas dienestā. Kopumā neatkarīgas sūdzību izskatīšanas institūcijām raksturīgi:

- iedzīvotājiem pretimnākoša attieksme sūdzības iesniegšanas procedūrā;
- plaši pieejama informācija par sūdzības izskatīšanas procesu un tā iespējamie rezultātiem;
- saprātīgi sūdzību izskatīšanas termiņi;
- pašas institūcijas pakļautība kādai citai, policiju uzraugošai institūcijai vai arī pilnīga neatkarība;
- sūdzības iesniedzējiem un apsūdzētajiem garantētas vienādas tiesības, lai aizstāvētu sevi un nodrošinātu tiesisko palīdzību sūdzības izskatīšanas laikā;
- visu iespējamo liecinieku nopratināšana lietā un vienlīdzīga abu pušu argumentu uzklauššana.

Nīderlandē pastāv speciāli izveidota, neatkarīga institūcija *Rijksrecherche*, kuras mērķis ir izmeklēt lietas par policijas darbinieku pārkāpumiem. Organizācija ir tiešā prokuratūras pakļautībā, bet skaitās neatkarīga Nīderlandes policijas sastāvdaļa (*Independent Section of the Netherlands Police under the Direct Authority of the Netherlands Board of Prosecutors – General*) Kopā ar prokuratūras darbiniekiem tajā strādā bijušie policijas darbinieki.⁷¹ Institūcija ir neatkarīga no policijas un izmeklē nopietnākās lietas, kurās

⁷¹ Intervijas ar *Rijksrecherche* darbiniekiem 2003. gada decembrī.

dažādu iemeslu dēļ nevar iesaistīties iekšējie izmeklēšanas dienesti, kā arī citas lietas par valsts institūciju darbinieku (arī policijas, prokuratūras darbinieku, tiesnešu un citu amatpersonu) pārkāpumiem. Līdztekus lietu izmeklēšanas pienākumam šī institūcija preventīvos nolūkos cenšas veikt pārrunas ar policijas vadību vai citām atbildīgām amatpersonām.

2004. gadā Lielbritānijā izveidoja neatkarīgu policijas sūdzību izskatīšanas komisiju (*Independent Police Complaints Commission*).⁷² Jaunā institūcija paredz daudz plašākas iedzīvotāju tiesības nekā agrāk. Iedzīvotājiem tiek dota iespēja sūdzēties par policiju, ja policijas darbinieks nepilda savus pienākumus, darba laikā lieto alkoholu, tiek novērota rasistiska attieksme vai izteikumi, ja policijas darbinieks bijis saistīts ar korupcijas gadījumiem vai nepamatoti pielietojis spēku.⁷³ Arī Lielbritānijā iedzīvotājiem pastāv iespēja iesniegt sūdzību vai nu vietējā līmenī, vai tieši – neatkarīgā sūdzību izskatīšanas institūcijā. Iedzīvotājiem tiek piedāvāta iespēja gan iepazīties ar sūdzības iesniegšanas vadlīnijām internetā, gan vērsties pēc palīdzības iedzīvotāju palīdzības dienestā (*Citizens Advice Bureau*). Paskaidrojumi, kā iesniegt sūdzību, pieejami 14 valodās.⁷⁴ Iedzīvotājiem tiek izskaidrota arī sūdzības izskatīšanas procedūra. Iedzīvotājs var iesniegt sūdzību neatkarīgajā policijas sūdzību izskatīšanas komisijā, ja:

- nav apmierināts ar veidu, kā lēmums ticis pieņemts pirmajā instancē;
- uzskata, ka veikta nekvalitatīva izmeklēšana;
- nav ticis pietiekami informēts par vietējās izmeklēšanas rezultātiem;
- nav apmierināts ar pieņemto lēmumu vai policijas rīcību.

Ja policijas darbības rezultātā iestājusies cietušā nāve vai gūti nopietni ievainojumi, izmeklēšanu automātiski veic Neatkarīgā policijas sūdzību izskatīšanas komisija (*Independent Police Complaints Commission*).

Toties sūdzības iesniedzējam jāuzņemas atbildība par nepatiesas informācijas iesniegšanu un policijas laika ļaunprātīgu izmantošanu. Arī šajos jautājumos iespējams tuvāk iepazīties ar vadlīnijām sūdzības iesniedzējam.⁷⁵

ASV pastāv ASV Tiesību departamenta Pilsoņu tiesību nodaļa (*Civil Rights Division of the United States Department of Justice*), kur papildus citiem pienākumiem prokurori ir

⁷² <http://www.ipcc.gov.uk/> Pēdējo reizi sk. 08.12.2004.

⁷³ <http://www.bbc.co.uk/dna/ican/A2205361> Pēdējo reizi sk. 08.12.2004.

⁷⁴ http://www3.ipcc.gov.uk/index/making_complaint.htm Pēdējo reizi sk. 08.12.2004.

⁷⁵ <http://www.bbc.co.uk/dna/ican/A1183394> Pēdējo reizi sk. 08.12.2004.

specializējušies izmeklēt lietas, kas saistītas ar tiesību sargājošo institūciju pārkāpumiem. Šai federālajai institūcijai ir ilgstoša pieredze policijas lietu izmeklēšanā. Nodaļas darbam ir divi virzieni: kriminālās apsūdzības celšana un lietu virzīšana civiltiesiskā kārtībā. Lielākā daļa lietu ir par prettiesisku spēka pielietošanu, kurā ir kriminālatbildības sastāvs. Tas ir šīs institūcijas galvenais virziens, bet kopš 1994. gada nodaļa sākusi strādāt otrā virzienā, meklējot iespēju vērsties pret valsts darbiniekiem, kuru prettiesiskā politika vai iesaistīšanās prettiesiskās darbībās ir ierobežojusi indivīda tiesības. Tāpat kā citās valstīs arī ASV ir problēmas valsts institūciju darbā: resursu problēma, atsevišķos gadījumos – īslaicīgas vai ilglaicīgas savstarpējās sadarbības problēmas ar Federālo izmeklēšanas biroju un vietējām policijas nodaļām. Tas īpaši attiecas uz izmeklēšanas procesu lietās, kurās iesaistīti vairāku institūciju pārstāvji.⁷⁶

Personas, kas veic dienesta izmeklēšanu, visā pasaulē saskaras ar līdzīgām problēmām: valsts amatpersonu nevēlēšanos risināt policijas pārkāpumus, atjaunotas lietas, kas sākotnēji tikušas izbeigtas, ar grūtībām iegūt pierādījumus un panākt atzišanos, problēmu, ka policija atļaujas nelikumības pret nabadzīgiem iedzīvotājiem, bez dzīvesvietas vai nacionālo minoritāšu pārstāvjiem. Arī tiesnesis var izjust lielāku līdzjūtību pret apsūdzēto policijas darbinieku, jo cietušais var nebūt spējīgs argumentēt, bieži tas ir ar kriminālu pagātņi un bez adekvātas juridiskas palīdzības.⁷⁷ Līdz ar to rodas grūtības uzziņāt objektīvo patiesību un lietu novest līdz galam.⁷⁸

Citu valstu pieredze rāda, ka gadījumos, kad nav iespējas sodīt konkrētus policijas darbiniekus, ir jāvēršas pret konkrēto policijas nodaļu, kurā atbalsta šādus pārkāpumus, piemēram, iesūdzot tiesā vadību par šādu pārkāpumu sistemātisku pieļaušanu.

Neatkarīgās sūdzību izmeklēšanas institūcijas izskata dažāda rakstura lietas, it īpaši tādas, ko dažādu iemeslu dēļ nevar objektīvi izmeklēt iekšējās izmeklēšanas iestādēs. Ir valstis, kurās korupcijas lietas tiek izmeklētas atsevišķi no pārējām. Lielajās valstīs, piemēram, Austrālijā un ASV, policijas pārkāpumu izskatīšanas sistēma dažādos štatos var atšķirties.

⁷⁶ Agathocleous, A., Ward, H. *Prosecuting Police Misconduct*. Reflections on the Role of the U.S. Civil Rights Division. Vera Institute of Justice, New York, 1998, 3., 4. lpp.

⁷⁷ Līdzīgus piemērus attiecībā uz situāciju Latvijā novērojuši VCB un LCESC darbinieki, un tas ticis atspoguļots šo organizāciju ikgadējos – 2002. un 2003. gada – ziņojumos. Sīkāku informāciju sk. 5. nodaļā.

⁷⁸ Agathocleous, A., Ward, H. *Prosecuting Police Misconduct*. Reflections on the Role of the U.S. Civil Rights Division. Vera Institute of Justice, New York, 1998, 3., 4. lpp.

Neatkarīgas valsts institūcijas

Priekšrocības	Trūkumi
<ul style="list-style-type: none"> ▪ No policijas neatkarīga struktūra, kas lietas izmeklē kritiski, ar skatu no malas. ▪ Iedzīvotāju uzticība, jo institūcijai nav saistības ar policiju. ▪ Alternatīva sūdzību izskatīšanas iespēja, ja iesniedzējs neuzticas iekšējiem sūdzību izskatīšanas mehānismiem vai arī lietā ir iesaistīti augsta ranga policijas darbinieki. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ieteikumus darba uzlabošanai var nenovērtēt un neievieš dzīvē. Rekomendācijas var tikt uzvertas kā informācija no malas. ▪ Jābūt likumdošanai, kas nosaka pietiekami plašas šīs organizācijas pilnvaras, kā arī attiecības ar pārējām sūdzību izskatīšanas institūcijām, pretējā gadījumā notiks funkciju dublēšanās ar jau pastāvošajiem sūdzību izskatīšanas mehānismiem.

Cilvēktiesību biroji un ombudi

Ombuda jēdziens radies Skandināvijas valstīs. Zviedrijā ombuds pastāv jau kopš 1810. gada, kad karalis dibināja neatkarīgu institūciju, kuras uzdevums bija kontrolēt izpildvaru.⁷⁹ Institūcijas jēdziens un funkcijas gadu gaitā ir mainījušās un paplašinājušās, bet pamatprincips palicis nemainīgs – institūcijas uzdevums ir veikt neatkarīgu uzraudzību pār likuma ievērošanu valsts institūcijās. Šī uzraudzības forma kļuvusi atzīta un populāra visā pasaulē. Šobrīd gandrīz visās Eiropas valstīs pastāv ombudi vai tiem līdzīgas organizācijas – cilvēktiesību biroji, cilvēktiesību pārstāvja ofisi, kur valsts iedzīvotāji var iesniegt sūdzības.⁸⁰ Šīs iestādes atšķiras ar katrā valstī noteiktu statusu, pienākumiem un pilnvarām, kas attiecīgi ir nostiprinātas nacionālajā likumdošanā. Visbiežāk tās pakļaujas tikai attiecīgās valsts parlamentam vai kādam no ministriem. To tiesības ir noteiktas likumdošanā un ietver iedzīvotāju sūdzību izskatīšanu, lai rastu mierizlīgumu, pieprasītu paskaidrojumus un sadarbotos ar citām institūcijām, kā arī nopietnos gadījumos nosūtītu lietu izskatīšanai citām atbildīgajām valsts iestādēm. Diezgan nozīmīga šo institūciju darba daļa ir regulāra sabiedrības informēšana par cilvēktiesību jautājumiem

⁷⁹ Sikāku informāciju par ombuda vēsturi var iegūt http://www.jo.se/Page.asp?MenuId=12&ObjectClass=DynamX_Documents&SetLanguage=en Pēdējo reizi sk. 17.11.2004.

⁸⁰ Tuvāku informāciju par pasaules valstu ombudinstiūcijām un to interneta lapu adreses var iegūt <http://www.vcb.lv/index.php?open=saites&this=030903.29>. Pēdējo reizi sk. 17.11.2004.

un gada atskaišu, ziņojumu publicēšana, kas vērs sabiedrības uzmanību uz sāpīgākajiem cilvēktiesību ievērošanas jautājumiem attiecīgajā valstī. Šīs institūcijas saskaras arī ar sūdzībām par policijas darbu un prettiesisku rīcību. Tiek meklēts mierizlīgums vai arī nopietnu policijas pārkāpumu gadījumā lieta nosūtīta uz prokuratūru vai tiesu.

Vērā ņemams piemērs ir Ziemeļīrijas policijas ombudsmens (*Police Ombudsmen for Northern Ireland*), kurš darbu sācis 2000. gadā. Lai arī šīs institūcijas nosaukumā ir vārds policija, tā ir no policijas neatkarīga un pakļaujas valsts sekretāram.⁸¹ Tās mērķis ir garantēt neatkarīgu un objektīvu izmeklēšanu par policijas pārkāpumiem. Šī palīdzība ir bezmaksas. Policijas ombudsmens regulāri informē atbildīgās valsts institūcijas un iedzīvotājus par sava darba rezultātiem, publicējot ziņojumus un statistiku par sūdzībām. Organizācijas interneta lapā pieejami pilni šo ziņojumu teksti, kā arī detalizēta statistika par sūdzībām katrā rajonā. Statistikā redzami pārkāpumi par katru policijas nodaļu. Sūdzības tiek iedalītas divās grupās – sūdzības un apgalvojumi (*complaints and allegations*). Papildus sūdzību skaitam sniegti statistikas dati par pārkāpumu veidiem:

- kļūda, pildot pienākumus (*failure in duty*);
- nepieklājība (*incivility*);
- slikta prakse (*malpractice*);
- nomācoša/dominējoša uzvedība (*oppressive behaviour*);
- rasu diskriminācija (*racial discrimination*);
- transporta pārkāpumi (*traffic*);
- citi pārkāpumi (*other offences*).

Sūdzības tiek klasificētas arī pēc tā, kādas procesuālās darbības rezultātā ir noticis šis pārkāpums policijas darbā. Izšķiramas šādas kategorijas:

- aresta, tajā skaitā arestēšanas laikā vai tūlīt pēc tam (*arrest i. e. during or immediately after arrest*);
- kriminālās izmeklēšanas laikā (*criminal investigation/crime enquiry*);
- sadzīves konflikta laikā (*domestic incident*);
- aizturēšanas laikā (*during detention*);

⁸¹ Informācija par Ziemeļīrijas policijas ombudsmenu pieejama <http://www.policeombudsman.org/about.cfm> Pēdējo reizi sk. 17.11.2004.

- nopratināšanas laikā policijas iecirknī (*during interview in police station*);
- nenoskaidrotos apstākļos (*not known*);
- citos apstākļos, norādīt, kādos (*other, please specify*);
- masu pasākumos, demonstrācijās (*parade, demonstration*);
- identitātes noskaidrošanas laikā (*request for identification*);
- apskatē, arī personas transporta līdzekļa un telpu apskatē (*search i.e. person vehicle, premises*);
- sporta pasākuma laikā (*sporting event*);
- ceļu satiksmes negadījumā (*traffic incident*).

Atsevišķi tiek izdalīta notikuma vieta, kurā noticis pārkāpums:

- pārbaudes punktā (*checkpoint*);
- mājoklī (*domestic residence*);
- aizturēšanas vietā (*holding centre*);
- vairākās vietās (*more than one location*);
- nenoskaidrotā vietā (*not known*);
- citā vietā, norādīt, kādā (*other please specify*);
- ārpus kroga vai bāra (*outside public house/bar*);
- policijas iecirknī (*police station*);
- policijas transporta līdzeklī (*police vehicle*);
- sabiedriskā ēkā (*public building*).

Tiek vākta statistika arī par sūdzību iesniedzējiem pēc to dzimuma, vecuma un reliģiskās piederības.

Sūdzību iespējams iesniegt, aizpildot veidlapu internetā. Tāpat internetā iespējams izlasīt visu iespējamo informāciju par lietas izmeklēšanu gaitu un iesniegšanas procedūru. Viens no lietas risinājumiem ir arī neformāla lietas atrisināšanas procedūra, kas turklāt kalpo preventīviem mērķiem.

Cilvēktiesību biroji un ombudi

Priekšrocības	Trūkumi
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Iedzīvotājiem pretimnākoša sūdzību iesniegšanas sistēma: vienkārša, ātra, saprotama un bez maksas. ▪ Neatkarīga institūcija, kurai nav saistību ar policiju. ▪ Meklē veidus, kā rast mierizlīgumu, kas būtu izdevīgs abām pusēm. ▪ Par ienākušo sūdzību raksturu informē citas valsts iestādes. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Institūcijai var arī nebūt ar likumu dotas plašas izmeklēšanas pilnvaras, un rezultātā nepieciešami paskaidrojumi un palīdzība no tām tiesību aizsardzības institūcijām, kurām tādas ir. ▪ Nevar palīdzēt jautājumos, par kuriem abām pusēm saistošu lēmumu var pieņemt tikai cita valsts institūcija vai tiesa.

4.2.2. Nevalstiskās organizācijas un iedzīvotāju komitejas

Nevalstisko organizāciju un iedzīvotāju loma sūdzību izskatīšanā garantē sabiedrības līdzdalību un uzraudzību pār policijas darbu. Nevalstisko organizāciju aktivitāte ir īpaši svarīga tajās valstīs, kurās tiek īstenota policijas reforma vai policija tikai atrodas pārmaiņu procesu sākumā. Bieži vien tieši nevalstiskās organizācijas ir tās, kas attiecīgajā valstī vienīgās publiski runā kritiski par cilvēktiesību pārkāpumiem policijā, kā arī veic darbu, lai iedzīvīnātu starptautisko cilvēktiesību standartu ievērošanu.

Nevalstiskās organizācijas un iedzīvotāju komitejas

Priekšrocības	Trūkumi
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aktīvi aizstāv sabiedrības intereses un viedokli. ▪ Iedzīvotāji uzticas, jo lietas izskata tādi paši iedzīvotāji, nevis ierēdņi. ▪ Aktīva sabiedrības un preses informēšana par aktuāliem jautājumiem, iespējas ietekmēt sabiedrisko politiku, publicēt ziņas par notikušo. ▪ Iespēja sniegt juridiskas un psiholoģiskas konsultācijas. ▪ Kritisks policijas pieļauto kļūdu un to cēloņu novērtējums. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pilnvaru trūkums, lai pārbaudītu lietās minētos faktus; tā rezultātā viena puse (cietušais) tiek uzklausīta vairāk nekā otra (policists). ▪ Pilnvaru trūkums, lai veiktu procesuālas darbības vai sniegtu konkrētu palīdzību, var novest pie tā, ka iedzīvotāju cerības izrādās nepamatotas. ▪ Policijas darba specifikas nepārzināšana. ▪ Iespējama policijas neuzticēšanās un nevēlēšanās sadarboties.

Līdzās nevalstiskajām organizācijām var pastāvēt arī citi veidi, kā civiliedzīvotāji iesaistās policijas uzraudzībā un veic sadarbību ar policiju. Tas var notikt neatkarīgi no iedzīvotāju līdzdalības kādā organizācijā. Galvenais ir vēlēšanās uzlabot sūdzību izskatīšanas objektivitāti un caurspīdīgumu, kā arī panākt iedzīvotāju viedokļa uzklausīšanu.

Iedzīvotāji var iesaistīties policijas uzraudzībā šādos veidos:

- iedzīvotāji izmeklē lietas un izsaka rekomendācijas vietējās policijas vadībai;
- policijas darbinieki paši izmeklē lietas, bet iedzīvotāji tās pārskata, iepazīstas ar materiāliem un izsaka savas rekomendācijas vai secinājumus;
- tie iedzīvotāji, kas nav apmierināti ar policijas veikto izmeklēšanu, vēršas ar sūdzību iedzīvotāju komitejā vai nevalstiskajā organizācijā;
- neatkarīgs eksperts kontrolē/auditē iekšējās izmeklēšanas procesu policijā un par saviem secinājumiem ziņo sabiedrībai un policijas vadībai;
- Iedzīvotāji tiek ar policiju, lai pārrunātu abpusēji svarīgus jautājumus.⁸²

Iedzīvotāju komitejas ir visvairāk izplatītas ASV, Lielbritānijā un Austrālijā. To pilnvaras un aktivitāšu veidi ir ļoti atšķirīgi, bet lielākoties notiek aktīva sadarbība ar policiju. Tas sekmē policijas uzticēšanos šādām institūcijām un to darbam. Piemēram, Kanādā aizvien vairāk policijas darbinieku atzīst, ka iedzīvotāju iesaistīšanās policijas uzraudzībā ir viņu pašu interesēs.⁸³

No Austrālijā veiktā pētījuma datiem tiek secināts⁸⁴, ka, “lai arī tiek prezumēts, ka ārējās sūdzību izskatīšanas institūcijas ir no policijas neatkarīgas, tikai neliela daļa no lietām tiek izmeklētas ārpus policijas. Lielākā daļa šo institūciju auditē policijas atbildes. Ja arī tiek veikta sākotnējā izmeklēšana, to dara bijušie policijas darbinieki. Līdz ar to pieņēmums par pilnīgu neatkarību no policijas varbūt ir nedaudz nepareizs. Turklāt šīm sistēmām raksturīgs liels lietu daudzums, zemi noziegumu atklāšanas procenti, relatīvi mazas sankcijas”. Turklāt lielākajai daļai šo institūciju secinājumu ir rekomendējošs raksturs. Visā pasaulē vēl joprojām ir aktuāls jautājums par labāku pienākumu sadali un sadarbību starp policiju un ārējiem sūdzību izskatīšanas mehānismiem. Tomēr viens no nozīmīgākajiem ieteikumiem citu valstu izdevumos ir civiliedzīvotāju iesaistīšanās iekšējo sūdzību izskatīšanas mehānismu darbības nostiprināšanā un caurspīdīguma garantēšanā.⁸⁵

⁸² Miller, J. *Civilian Oversight of Policing. Lessons from the literature*. Global Meeting on Civilian Oversight of Police. Vera Institute of Justice, Los Angeles, May 5–8, 2002, 11. lpp.

⁸³ *Communique*. Canadian Association for Civilian Oversight of Law Enforcement. Vol. Four, No. 1, February 2001, 3., 4. lpp.

⁸⁴ Lewis, C., Prenzler, T. *Paper on Civilian Oversight of Police in Australia*. Australian Institute of Criminology. Trends and Issues in Crime and Criminal Justice. No. 141, December 1999.

⁸⁵ Phillips, E., Trone, J. *Building Public Confidence Through Civilian Oversight*. Vera Institute of Justice, September 2002, 4. lpp. www.vera.org/publications_5.asp?publication_id=177 Pēdējo reizi sk. 01.10.2004.

5. LATVIJAS SITUĀCIJAS IZKLĀSTS

Pēc Latvijā veiktās socioloģiskās aptaujas 26,5% respondentu uzskata, ka taisnīgi izskatīt sūdzības par policiju darbu var Iekšlietu ministrijas pakļautībā un pārraudzībā esošās izmeklēšanas iestādes. Tas ir augstākais rādītājs salīdzinājumā ar pārējām institūcijām – prokuratūru (22,4%), Valsts Cilvēktiesību biroju (22,4%) un tiesu (15,9%).⁸⁶ Šie dati rāda, ka sabiedrība sagaida no policijas pieejamu un objektīvu sūdzību izskatīšanas mehānismu. Šāda mehānisma pastāvēšana un iedzīvotāju pozitīvā pieredze, to izmantojot, vairo sabiedrības uzticību policijai.

5.1. Iekšējie sūdzību izskatīšanas mehānismi

Patlaban pastāv vairākas iekšējās institūcijas, kas izskata sūdzības par policiju:

- rajonu policijas pārvaldes un iecirkņi;
- Valsts policijas Rīgas Galvenās policijas pārvaldes personālsastāva inspekcija;
- Valsts policijas Iekšējās drošības biroja personālsastāva inspekcija;
- Iekšlietu ministrijas Galvenā inspekcija;
- sūdzību par pašvaldību policiju var iesniegt konkrētās administratīvās teritorijas pašvaldības policijas priekšniekam.

Katra no šīm institūcijām atšķiras ar savām pilnvarām un statusu. Latvijas iedzīvotājam pastāv izvēles iespēja, kurā no šīm institūcijām vērsties. Jautājums ir par to, vai dažādās institūcijas ar atšķirīgu kompetenci palīdz iedzīvotājam vai arī rada grūtības izprast šīs iespējas un orientēties tajās. Sūdzības par noziedzīgajiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā, tajā skaitā policijā, izskata no policijas neatkarīga institūcija – Korupcijas

⁸⁶ Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centra (SKDS) veiktā Latvijas iedzīvotāju aptauja par attieksmi pret sūdzību iesniegšanu sakarā ar policijas darbu. 2003. gada novembris.

novēršanas un apkarošanas birojs. Sūdzības par ceļu policiju tiek izskatītas arī Valsts policijas Ceļu policijas biroja sūdzību un iesniegumu izskatīšanas nodaļā. Bet pētījuma ietvaros to darbs sīkāk netiks apskatīts, jo šiem jautājumiem būtu jāvelta atsevišķa uzmanība.

Uz visām iepriekšminētajām iestādēm attiecas likums “Iesniegumu, sūdzību un priekšlikumu izskatīšanas kārtība valsts un pašvaldību institūcijās”⁸⁷. Saņemtā vēstule (iesniegums) var netikt izskatīta, ja sūtītājs nav norādījis savu vārdu, uzvārdu, dzīvesvietas vai uzturēšanās vietas adresi. Atbilde uz rakstisko sūdzību jāsniedz ne vēlāk kā 1 mēneša laikā. Atbildē jābūt norādītām lēmuma pārsūdzēšanas iespējām, kā arī datumam, līdz kuram to var darīt.

Likumā “Par policiju” ir noteikts, ka sūdzību var izskatīt un par to lemt tās apakšvienības vai pārvaldes priekšnieks, kam policijas darbinieks ir tieši pakļauts.⁸⁸ Atkarībā no tā, vai sūdzības iesniedzējs uzticas vietējai izmeklēšanai vai ne, viņš iesniedz sūdzību vietējā līmenī vai arī Valsts policijas Iekšējās drošības biroja Personālsastāva inspekcijā, vai Iekšlietu ministrijas Galvenajā inspekcijā.

Jebkurā sūdzības iesniegšanas līmenī, ja sūdzības iesniedzējs nav apmierināts ar izmeklēšanas rezultātu, viņš var pārsūdzēt lēmumu augstākstāvošā instancē, prokuratūrā vai tiesā.

Uz visiem iepriekšminētajiem iekšējiem sūdzību izskatīšanas dienestiem attiecas “Instrukcija par dienesta pārbaudes norises kārtību iekšlietu iestādēs”.⁸⁹ Šī instrukcija reglamentē dienesta pārbaudes norises kārtību par iekšlietu iestāžu darbinieku pieļautajiem disciplīnas un likumības pārkāpumiem, kā arī par ārkārtējiem gadījumiem ar personālsastāva piedalīšanos.

Saskaņā ar šo instrukciju – “Dienesta pārbaudes uzdevums ir:

- pilnīgi, vispusīgi un objektīvi izziņāt visus disciplinārkāpuma vai ārkārtēja gadījuma apstākļus;
- izziņāt iemeslus, kas veicinājuši šo pārkāpumu vai ārkārtējo gadījumu norisi un dot priekšlikumus to novēršanai;

⁸⁷ Likums “Par iesniegumu, sūdzību un priekšlikumu izskatīšanas kārtību valsts un pašvaldību institūcijās”. Pieņemts 27.10.1994. “Latvijas Vēstnesis”, 130. num., 05.11.1994.

⁸⁸ Likums “Par policiju”. Spēkā esošs no 1991. gada 4. jūnija. 27. pants.

⁸⁹ Instrukcija par dienesta pārbaudes norises kārtību iekšlietu iestādēs. Pielikums Nr. 2 pie Latvijas Republikas IeM 1995. gada 23. maija pavēles Nr. 180. Nav publicēta.

- noskaidrot visas vainīgās personas un nodrošināt likumu un citu normatīvo aktu pareizu piemērošanu, lai katra persona, kas izdarījusi pārkāpumu, tiktu taisnīgi sodīta un neviens, kas nav vainīgs, netiktu saukts pie atbildības.”⁹⁰

Dienesta pārbaudes laikā vadītājs, kas devis rīkojumu veikt pārbaudi, ar rakstisku pavēli var atstādināt personu, kuras darbība tiek izmeklēta, no dienesta pienākumu pildīšanas, saglabājot šajā laikā pilnu atalgojumu.

Jautājumā par izskatīšanas objektivitāti teikts, ka dienesta pārbaudi nedrīkst uzticēt un tajā nedrīkst piedalīties persona:

- kas izskatāmajā materiālā ir cietušais, dalībnieks vai liecinieks;
- kas ir pārbaudē iesaistīto radnieks vai laulātais;
- kas ir pārbaudē iesaistīto padotais;
- ja ir citi apstākļi, kas rada šaubas par tās objektivitāti.

Pēc šajā instrukcijā norādītajiem apstākļiem, kas varētu apdraudēt lietas izskatīšanas objektivitāti, darbiniekam, kuram uzticēta dienesta pārbaude, pašam sevi jāatstata no lietas izmeklēšanas, vēršoties ar iesniegumu pie vadītāja, kas devis uzdevumu veikt pārbaudi.

To pašu iemeslu dēļ personai, kas veic dienesta pārbaudi, var pieteikt noraidījumu arī persona, par kuras darbību tiek veikta dienesta pārbaude, un sūdzības iesniedzējs.

Vadītājam, saņemot noraidījumu, jāizlemj jautājums par noraidījuma pamatotību un pārbaudes uzticēšanu citai personai.

Policijas darbiniekam, par kura darbību tiek veikta dienesta pārbaude, ir tiesības:

- sniegt rakstiskus paskaidrojumus;
- iesniegt nepieciešamos dokumentus, lai tos pievienotu pārbaudes materiāliem;
- iesniegt sūdzības par pārbaudes norisi un lūgt noraidījumu personai, kas veic dienesta pārbaudi.⁹¹

⁹⁰ Instrukcijas “Par dienesta pārbaudes norises kārtību iekšlietu iestādēs” 2. punkts. Instrukcijas pilnu tekstu sk. pielikumā.

⁹¹ Sk. instrukcijas “Par dienesta pārbaudes norises kārtību iekšlietu iestādēs” pilnu tekstu pielikumā.

Instrukcija attiecas uz visām turpmāk minētajām iekšlietu iestādēm: Iekšlietu ministrijas Galveno inspekciju, Valsts policijas Iekšējās drošības biroju (turpmāk – Valsts policijas IDB) un Rīgas Galvenās policijas pārvaldes personālsastāva inspekciju, kā arī uz kārtību, kā notiek dienesta izmeklēšana policijas iecirkņos.

5.1.1. Rajonu policijas pārvaldes un iecirkņi

Rajonu policijas pārvaldēs un iecirkņos dienesta izmeklēšana notiek pēc tādiem pašiem principiem kā iepriekšminētajās institūcijās, un uz tām attiecas instrukcija “Par dienesta pārbaudes norises kārtību iekšlietu iestādēs”.

Likumā “Par policiju” ir teikts, ka sākotnēji sūdzību var izskatīt tās apakšvienības vai pārvaldes priekšnieks, kurai policijas darbinieks ir tieši pakļauts. Pēdējos gados šī prasība nav obligāta, un sūdzību var iesniegt arī augstākā institūcijā. Ja objektīvu vai subjektīvu iemeslu dēļ cietušajam vai viņa tuviniekiem ir aizdomas, ka sūdzība vietējā līmenī var tikt izskatīta neobjektīvi, viņš savu sūdzību var iesniegt Valsts policijas Iekšējās drošības birojam. Ja ir īpaši iemesli/pierādījumi, kuru dēļ iesniedzējs netic lietas objektīvai izskatīšanai zemākajā līmenī, to būtu vēlams norādīt iesniegumā. Šāda norāde palīdzēs lietas izskatītājiem veikt objektīvu izmeklēšanu.

Latvijā ir 27 pilsētu un rajonu policijas pārvaldes. Pēc Valsts policijas datiem, 2003. gadā no 499 veiktajām dienesta pārbaudēm 235 notika rajonu policijas pārvaldēs. No tām lielākais skaits Rīgas rajonā – 47, Jelgavā un Liepājā – 16, bet mazākais skaits – Valkas, Madonas un Dobeles policijas pārvaldēs, kur katrā notika divas dienesta pārbaudes. No dažādā dienesta pārbažu skaita var secināt, ka sūdzību izskatīšanas prakse rajonos mēdz atšķirties.

Dienesta pārbaudes gaitā policijas pārvaldēs un iecirkņos jāņem vērā tas, ka lauku rajonos iedzīvotājiem bieži vien ir ierobežotas iespējas sūdzēties vairākās iestādēs, kā tas ir Rīgā dzīvojošajiem. Protams, pastāv iespēja vērsties citās tiesību aizsardzības institūcijās, bet mazās pilsētās šīs institūcijas var būt diezgan cieši saistītas. Piemēram, Bauskā policija, prokuratūra un tiesa atrodas vienā ēkā. Ja iedzīvotājs netic vietējai policijas vadībai un nevēlas ieguldīt līdzekļus un laiku ceļam uz galvaspilsētu, sūdzība var arī netikt iesniegta vai arī, saņemot neapmierinošu atbildi, netikt pārsūdzēta. Liela nozīme ir informācijas trūkumam, jo policijas iecirkņos nav prakses informēt iedzīvotājus par viņu tiesībām, un, kā jau minēts iepriekšējās nodaļās, pēdējo gadu laikā Valsts policija nav izdevusi nevienu bukletu vai citu informatīvo materiālu par sūdzību izskatīšanas kārtību un iedzīvotāju tiesībām. Līdz ar to var secināt, ka īpaši lauku rajonos par taisnīgu lietas iznākumu galvenokārt ir atbildīgi policijas pārvalžu un iecirkņu priekšnieki – atkarībā no viņu vēlēšanās garantēt objektīvu lietas izskatīšanu un vajadzības vai šaubu gadījumā – lietas nodošanu citas, no policijas neatkarīgas institūcijas kompetencē.

Svarīga ir arī vietējās prokuratūras nostāja, prokurora izvēle, vai lietu nosūtīt izmeklēšanā uz Rīgu, vai uz vietējo policiju.

Par visbiežāk sastopamajām problēmām lietas izmeklēšanas laikā tiek minēta policijas darbinieku solidarizēšanās un klusēšana. “Ir gadījumi, kad policijas darbinieks nemelo, bet vienkārši noklusē informāciju, un ir grūti pierādīt notikušo. Ir situācijas, kad tieši pēc tam, kad konkrētais policists tiek atbrīvots no dienesta, parādās aizvien vairāk sūdzību par konkrēto personu par sen atpakaļ notikušiem atgadījumiem sakarā ar šo personu, un tas pierāda, ka pārkāpumiem bijis sistemātisks raksturs. Grūti atrisināma problēma ir arī veltīgais darba patēriņš, izskatot sūdzības, kas vēlāk neapstiprinās, ir klaji apmelojošas, rakstītas, lai sarežģītu izmeklēšanas gaitu, vai arī sūdzību autori ir psihiski nelīdzsvarotas personas. Likums prasa policijas darbiniekiem atbildēt uz katru saņemto sūdzību vai informāciju, bet diemžēl ir situācijas, kad policijas darbinieku laiks tiek izmantots neefektīvi.”⁹² Pēc Talsu RPP darbinieku pieredzes, atsevišķos gadījumos problēmu var atrisināt jau pirms sūdzības iesniegšanas, piemēram, profesionālāk izskaidrojot iedzīvotājam, kas ieradies ar sūdzību, savu kolēģu rīcību vai novēršot kādu citu, viegli labojamu nepilnību. Piemēram, dažreiz iedzīvotāji sūdzas par policijas bezdarbību, bet, pārbaudot informāciju, izrādās, ka sūdzētāji nav snieguši pietiekami daudz paskaidrojumu vai konkrētu faktu, lai policijas darbiniekiem būtu iespējas un likumīgs pamats reaģēt uz minēto gadījumu. Tiek dokumentētas arī iedzīvotāju mutiskās sūdzības, tās tiek reģistrētas atbilstoši lietvedības prasībām.

Talsu RPP 2004. gada pirmajos 9 mēnešos ir sodīti 18 darbinieki (viens 2 reizes). Kopā pārvaldē ir 97 atestēti štata darbinieki un 5 neaizpildītas darba vietas. Turpat policijas pārvaldē veiktas 13 dienesta pārbaudes, tajā skaitā 3 – par nelaimes gadījumiem darbā (2 – veicot darba pienākumus, 1 – sportojot mācību dienas ietvaros). Ar Talsu RPP priekšnieka pavēli sodīti 8 darbinieki (viens 2 reizes). Dienesta pārbaudes veikuši pārvaldes priekšnieka vietnieki – dienesta priekšnieki, viņu vietnieki, priekšnieka palīgs. Valsts policija sodījusi 10 darbiniekus, 8 pēc VP Iekšējās drošības biroja veiktajām dienesta pārbaudēm, 2 pēc Talsu RPP veiktajām pārbaudēm sodījis VP priekšnieks, jo attiecīgo disciplinārsodu noteikšana – pazemināšana dienesta pakāpē vai atbrīvošana no dienesta – ir viņa kompetencē.

Darbinieki sodīti par:

- 1) dienesta pienākumu nepildīšanu (dažādu dienesta instrukciju neievērošanu);
- 2) kriminālprocesuālajiem pārkāpumiem (termiņu neievērošanu);
- 3) atrašanos alkohola reibumā darba laikā;
- 4) nolaidību;
- 5) ētikas kodeksa prasību neievērošanu.

⁹² Intervija ar Talsu RPP priekšnieku N. Grūbi 2004. gada novembrī.

Līdztekus minētajām dienesta pārbaudēm izskatīti 12 dažādi iesniegumi, tajā skaitā no iedzīvotājiem, prokuratūras un citi, neveicot dienesta pārbaudi.⁹³

“Dienesta pārbaudi vienmēr cenšas veikt neatkarīgi un objektīvi. Ir pat gadījumi, kad tiek ierosināta dienesta pārbaude par policijas darbinieku, kurš ir noteicis sodu, lai noskaidrotu, vai pārbaude veikta objektīvi un ņemti vērā visi lietā svarīgie apstākļi.”⁹⁴

Pēdējos gados īpaši aktualizējusies problēma ir policijas darbinieku stresa un pēctraumas sindroms, kam ir “tieša ietekme uz policijas darbinieka rīcībspēju un darba kvalitāti, ko ne vienmēr var atrisināt bez speciālistu palīdzības, kuru valstī ir nepietiekami. Tas saistīts ar aizvien pieaugošo noziedzību un īpašām neparedzamām stresa situācijām, ar kurām savā ikdienas darbā jāsaskaras policijas darbiniekam.”⁹⁵

5.1.2. Rīgas Galvenās policijas pārvaldes personālsastāva inspekcija

Personālsastāva inspekcija izskata tikai tos pārkāpumus, kurus veikuši Rīgas Galvenās policijas pārvaldes (RGPP) struktūrvienību personāla darbinieki. Personālsastāva inspekcija ir pakļauta RGPP priekšniekam.

Svarīgākie inspekcijas uzdevumi un funkcijas:

- veikt dienesta pārbaudes par likumības un disciplīnas pārkāpumiem, kā arī par ārkārtējiem gadījumiem, kuros bijis iesaistīts RGPP struktūrvienību personāls;
- izskatīt pilsoņu iesniegumus un sūdzības par RGPP struktūrvienību darbiniekiem;
- kontrolēt RGPP struktūrvienībās veicamo dienesta pārbaūžu kvalitāti un objektivitāti, nepieciešamības gadījumā sniedzot metodisko palīdzību;
- apkopot un analizēt inspekcijā ienākušo informāciju par RGPP struktūrvienību darbinieku pieļautajiem disciplīnas un likumības pārkāpumiem;
- sistemātiski (ik ceturksni) sniegt Valsts policijas Iekšējās drošības birojam pārskatu par dienesta disciplīnas pārkāpumu vai ārkārtējo gadījumu norisi;
- veikt pasākumus disciplīnas un likumības nostiprināšanai RGPP struktūrvienībās, sagatavot attiecīgu RGPP un VP pavēļu un citu normatīvo dokumentu projektus, sniegt konkrētus priekšlikumus konstatēto trūkumu novēršanai.

⁹³ Talsu RPP priekšnieka N. Grūbja sniegtā informācija par situāciju 2004. gada novembrī.

⁹⁴ Intervija ar Talsu RPP priekšnieku N. Grūbi 2004. gada novembrī.

⁹⁵ Turpat.

Svarīgākās tiesības:

- pieprasīt un saņemt no RGPP, VP struktūrvienībām un Drošības policijas informāciju un dokumentus, tajā skaitā arī operatīvos un slepenos.

2003. gadā RGPP veiktas 659 dienesta pārbaudes, un tas ir lielākais skaits salīdzinājumā ar citām institūcijām.⁹⁶ No tām 71 lieta – par vardarbību pret personu (neapstiprinājās neviena), 23 – par profesionālās ētikas normu pārkāpšanu (apstiprinājās 10), 348 – par dienesta pienākumu nepildīšanu (apstiprinājās 156), kā arī 187 lietas par citiem pārkāpumiem, no kurām apstiprinājās 115. No šīm lietām 83 gadījumos dienesta pārbaudes materiāli atbilstoši Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 109. panta kārtībai nosūtīti, lai lemtu par krimināllietas ierosināšanu vai atteikšanos ierosināt krimināllietu. RGPP netiek rakstīta atsevišķa atskaite par darbu, dati par veiktajām pārbaudēm tiek nosūtīti uz VP IDB, kas gatavo pārskatu par iesniegumu un sūdzību izskatīšanas rezultātiem VP iestādēs.

Tā kā RGPP tiek veikts vislielākais pārbaudu skaits valstī, būtu lietderīgi gatavot arī atsevišķu atskaiti par situāciju Rīgā, kas, iespējams, nedaudz atšķirtos no parējām Latvijas pilsētām un lauku rajoniem.

Ja iesaistīti vairāku struktūrvienību pārstāvji, lietu izskata VP IDB. Iesniedzējam pastāv iespēja vērsties IDB arī tad, ja neapmierina RGPP personālsastāva inspekcijas lēmums. Valsts policijas IDB lēmumu var pārsūdzēt Iekšlietu ministrijas Galvenajā inspekcijā.

5.1.3. Valsts policijas Iekšējās drošības birojs

No 2003. gada maija tika izveidota speciāla institūcija – VP Iekšējās drošības birojs (IDB). Institūcijas reglaments pieņemts 2003. gada 30. jūlijā.⁹⁷ Šī institūcija atrodas tiešā VP priekšnieka pakļautībā, un tās pamatuzdevums ir dienesta un likumības nostiprināšana VP struktūrvienībās. IDB izveidoja, iekļaujot tajā jau esošo personālsastāva inspekciju un pievienojot jaunu Pirmstiesas izmeklēšanas nodaļu un Operatīvo nodaļu.

VP IDB ir Latvijā vadošā institūcija, kas izskata sūdzības par policiju. Sūdzību materiāls tiek pārsūtīts no Ģenerālprokuratūras, Iekšlietu ministrijas, citām valsts iestādēm vai saņemts no iedzīvotājiem.

⁹⁶ Pārskats par iesniegumu un sūdzību par policijas darbiniekiem izskatīšanas rezultātiem VP iestādēs 2003. gadā. Nav publicēts. Sk. 2. pielikumu.

⁹⁷ LR Iekšlietu ministrija, Valsts policija. Iekšējās drošības biroja reglaments Nr. 24, parakstīts 2003. gada 30. jūlijā. Nav publicēts.

IDB funkcijas un pienākumi

Biroja funkcijas un pienākumi liek veikt procesuālas darbības un operatīvos pasākumus normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, pirmstiesas izmeklēšanu, kā arī dienesta pārbaudes par VP darbinieku dienesta disciplīnas un likumības pārkāpumiem⁹⁸. Birojs veic arī struktūrvienību darba rezultātu uzskaiti, analīzi un novērtēšanu.

IDB tiesības:

- pieprasīt un saņemt no VP struktūrvienībām jebkuru nepieciešamo informāciju, dokumentus un citus materiālus neatkarīgi no to izmantošanas lienuma;
- pieprasīt un saņemt no VP struktūrvienībām to lietvedībā esošās krimināllietas;
- pieprasīt un saņemt VP darbinieku rakstiskus un mutiskus paskaidrojumus neatkarīgi no ieņemamā amata;
- jebkurā diennakts laikā veikt VP struktūrvienību dežūrdaļu, īslaicīgās aizturēšanas izolatoru patruļu posteņu ēku un telpu pārbaudi;
- savas kompetences ietvaros sniegt norādījumus VP struktūrvienību darbiniekiem.

Lai gan šī institūcija saņem sūdzības un iesniegumus arī no iedzīvotājiem, nekur IDB reglamentā nav minēts pienākums tās izskatīt. Nav minēta arī sadarbība ar iedzīvotājiem sūdzībās izklāstīto trūkumu novēršanai un preventīvo pasākumu veikšanai.

Pēdējo gadu laikā VP nav publicējusi nevienu materiālu, kas informētu iedzīvotājus par viņu tiesībām sūdzēties par policiju, kā arī nav sniegusi institūciju sarakstu, kurās var vērsties ar šādām sūdzībām. Sabiedrībai ilgstoši nebija pieejama informācija par šo institūciju darbu. Tikai 2003. gada nogalē tika izveidota jauna VP interneta lapa, kur pieejama informācija par VP IDB un kontaktinformācija.⁹⁹ IDB ir arī anonīmais uzticības tālrunis – 7075456, kā arī e-pasta adrese. Šis izmaiņas ieviestas 2003. gadā un vērtējamas ļoti pozitīvi.

Lai iedzīvotājs varētu iesniegt sūdzību IDB, viņam jābūt līdzī personu apliecinošam dokumentam, jo vajadzīga speciāla caurlaide iekļūšanai VP ēkā. Sakarā ar to, ka agrāk ēkas funkcijas nebija saistītas ar iedzīvotāju pieņemšanu, telpas nav īpaši piemērotas šādam mērķim – nav speciāla kabineta, kur tiktu pieņemti iedzīvotāji. Šī problēma nepastāv tajās institūcijās, kur katram darbiniekam ir savs kabinets (piemēram, IeM Galvenajā inspekcijā) vai šādiem mērķiem atvēlēta telpa. Nav izveidota arī speciāla

⁹⁸ Iekšējās drošības biroja reglamenta pilns teksts pētījuma pielikumā.

⁹⁹ Informāciju par VP IDB var atrast interneta lapā, izvēloties saiti – “kur vērsties pēc palīdzības” <http://www.vp.gov.lv>

anketa, kuru iedzīvotājs varētu aizpildīt, ierodoties ar sūdzību par policiju. Šādas anketas ir pieejamas, piemēram, VCB¹⁰⁰, un tās palīdz noformulēt sūdzību vienkāršā un saprotamā veidā. Pirmkārt, cietušajam vai tā pārstāvim tiek izskaidrots, kādos gadījumos var un vajag vērsties ar sūdzību un saskaņā ar kādiem noteikumiem tā tiks izskatīta. Otrkārt, cietušais vai viņa pārstāvis anketā paskaidro:

- kādā veidā pārkāptas viņa tiesības un kas par to liecina;
- vai ir liecinieki un citi pierādījumi par notikušo pārkāpumu.

Šādai informācijai jābūt pieejamai arī IeM un VP interneta lapā, izveidojot speciālu saiti, kā arī jebkurā policijas iestādē. Jāpiebilst, ka izdales materiālu sagatavošana atvieglotu arī policijas darbinieku ikdienu, jo sūdzības iesniedzējs uz daudziem jautājumiem atbildi varētu atrast šajos materiālos. Tāda sistēma palīdzētu apstrādāt un klasificēt sūdzības. Tuvāk par IDB ienākošajām sūdzībām un to izskatīšanu nodaļā 5.2. “Sūdzību analīze”.

5.1.4. Iekšlietu ministrijas Galvenā inspekcija

IeM Galvenā inspekcija ir IeM patstāvīga struktūrvienība, kuras pamatpienākums ir ministra vai valsts sekretāra uzdevumā veikt dienesta pārbaudes ministrijā un tās sistēmā esošajās iestādēs.¹⁰¹ IeM Galvenā inspekcija ir arī apelācijas instance par VP priekšnieka noteiktajiem disciplinārsodiem.

Inspekcija ir tieši pakļauta ministrijas valsts sekretāram, un tās darbības tiesiskais pamats ir Latvijas Republikas Satversme, likumi un citi tiesību akti, ministrijas nolikums, ministrijas rīkojumi (pavēles), kā arī IeM Galvenās inspekcijas nolikums.

Inspekcijas uzdevumi:

- pēc ministra vai valsts sekretāra rīkojuma veikt dienesta pārbaudes par likumības un disciplīnas pārkāpumiem, kā arī par ārkārtējiem gadījumiem ar ministrijas iestāžu darbinieku līdzdalību;
- kontrolēt citu ministrijas struktūrvienību personālsastāva inspekciju vai amatpersonu, kurām noteikti šie pienākumi, veicamo dienesta pārbaūžu kvalitāti un objektivitāti, nepieciešamības gadījumā sniegt tām metodisku palīdzību;

¹⁰⁰ Sk. pielikumu.

¹⁰¹ Iekšlietu ministrijas Galvenās inspekcijas nolikums. Apstiprināts ar Iekšlietu ministrijas 1995. gada 23. maija pavēli Nr.180, kura grozīta ar Iekšlietu ministrijas 2002. gada 31. oktobra rīkojumu Nr. 790. Nav publicēts.

- apkopot un analizēt inspekcijā ienākošo informāciju par iekšlietu iestāžu darbinieku pieļautajiem disciplīnas, likumības un citiem likumpārkāpumiem, lai:
 - sistemātiski (ik ceturksni) sniegtu ministrijas vadībai pārskatus par dienesta disciplīnas stāvokli iekšlietu iestādēs, ieroču lietošanu, to nozaudēšanu, ceļu satiksmes negadījumiem ar dienesta transportu, kā arī par citām apstiprinātām pozīcijām;
 - izzinātu iemeslus un apstākļus, kas veicinājuši pārkāpumu vai ārkārtējo gadījumu norisi;
 - veiktu pasākumus disciplīnas un likumības nostiprināšanai iekšlietu iestādēs, sagatavotu attiecīgu ministrijas rīkojumu vai citu normatīvo dokumentu projektus, sniegtu konkrētus priekšlikumus konstatēto trūkumu novēršanai.

Inspekcijas amatpersonu tiesības:

- pieprasīt un saņemt no ministrijas iestādēm informāciju un dokumentus (tajā skaitā operatīvos un slepenos), kā arī citus nepieciešamos materiālus;
- pieprasīt un saņemt iekšlietu iestāžu darbinieku rakstiskus un mutiskus paskaidrojumus;
- gatavot ministrijas vadībai rīkojumu un normatīvo dokumentu projektus, sniedzot priekšlikumus dienesta pārbaužu gaitā konstatēto trūkumu novēršanai un iekšlietu iestāžu darbinieku disciplinārsodišanai.

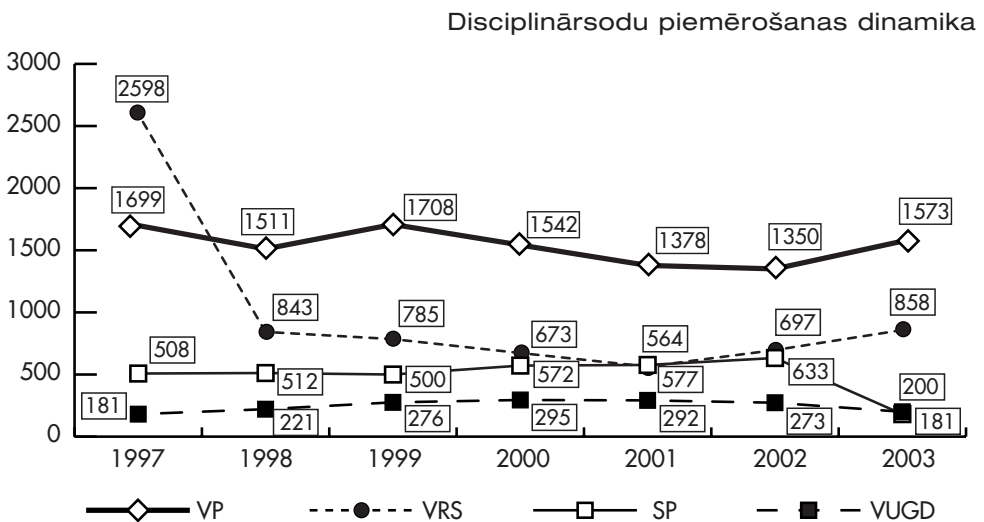
IeM Galvenajā inspekcijā var iesniegt sūdzības jebkurš Latvijas iedzīvotājs. Atkarībā no sūdzības satura lieta tiek izskatīta uz vietas vai pārsūtīta uz citu atbildīgo valsts institūciju. “2003. gadā IeM Galvenās inspekcijas darbinieki ir izskatījuši 151 materiālu par dienesta disciplīnas pārkāpumiem, ārkārtējiem gadījumiem, kā arī citiem jautājumiem, saistītiem ar iekšlietu iestāžu darbību. Par pamatu lietu izskatīšanai izmantota informācija un materiāli, kas iegūti no dažādām valsts institūcijām, privātpersonu un IeM sistēmas darbinieku iesniegumiem, kā arī publikācijām un raidījumiem masu medijos. No 151 izskatītā materiāla 65 ir no privātpersonām, no kuriem 35 – no IeM sistēmas darbiniekiem (tajā skaitā bijušajiem) par nepamatoti uzliktajiem disciplinārsodiem. Sūdzību pārbaudes rezultātā 23 gadījumos disciplinārsodi tika atstāti bez izmaiņām, bet 9 gadījumos tika grozīti vai atcelti (3 – RGPP, 2 – VP Galvenajā kārtības policijas pārvaldē, pa vienam – Jūrmalas RPP, Liepājas RPP un Latvijas Policijas akadēmijā). 65 sūdzībās minētie fakti apstiprinājās tikai 7 gadījumos (11%), daļēji – 16 gadījumos (25%), bet neapstiprinājās 42 gadījumos (64%).”¹⁰²

¹⁰² IeM Galvenās inspekcijas sagatavotā īsā atskaite par darbu 2003. gadā. Pilnā apjomā nav publicēta.

IeM Galvenās inspekcijas uzdevums ir arī sagatavot atskaiti par IeM sistēmas darbinieku disciplinārsodiem. Atskaite ietver informāciju ne tikai par VP, bet arī Valsts robežsardzi (VRS), Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestu (VUGD), Sardzes pulku (SP), Drošības policiju (DP), Latvijas Policijas akadēmiju, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldi, IeM informācijas centru un Iekšlietu ministrijas centrālo aparātu. Lasot IeM atskaiti par disciplinārsodiem, var iegūt informāciju par disciplinārsodu skaitu un veidiem, kas piemēroti 2003. gadā.¹⁰³ Atskaitē pieejamā informācija neapšaubāmi raksturo datus, kas ir būtiski gan IeM, gan iedzīvotājiem: pārkāpumi, kas saistīti ar alkoholisko dzērienu lietošanu un ar tiešo dienesta pienākumu veikšanu, informācija par uz aizdomu pamata par noziedzīgos nodarījumus aizturētajiem darbiniekiem, rādītāji saistībā ar dienesta šaujammieroču nepamatotu izmantošanu un pielietošanu, ceļu satiksmes negadījumiem, kuros iesaistīti IeM iestāžu dienesta transporta līdzekļi, un cietušo skaits, pildot dienesta pienākumus.

Par pārkāpumiem, kas saistīti ar alkoholisko dzērienu lietošanu, IeM darbiniekiem 2003. gadā piemēroti 234 disciplinārsodi. 83 gadījumos disciplinārsodi piemēroti par šāda veida pārkāpumiem tieši dienesta laikā. Salīdzinājumā ar 2002. gadu tādu pārkāpumu skaits ir par 11% mazāks.

Turpmāk redzamajā grafikā attēlota disciplinārsodu piemērošanas dinamika no 1997. līdz 2003. gadam.

Avots – IeM iestāžu 2003. gada disciplinārprakses pārskats, ko sagatavojuši IeM Galvenā inspekcija. Rīga, 2004. gads.

¹⁰³ <http://www.iem.gov.lv>

“Pievērsot uzmanību disciplinārsodu piemērošanas dinamikai četrās lielākajās IeM iestādēs, redzams, ka pēdējā gada laikā disciplinārsodu skaits samazinājies SP – par 74%, kā arī VUGD – par 27%, turpretī pieaudzis VP – par 17 % un VRS – 23%.”¹⁰⁴ Analizējot VP piemēroto disciplinārpārkāpumu skaitu, redzams, ka visvairāk sodu ir piemērots 1999. gadā – 1708, tad seko 2003. gads – 1573, 1997. gads – 1699, 2000. gads – 1542, 1998. gads – 1511, 2001. gads – 1378 un 2002. gads – 1350.

Sodīto policijas darbinieku skaits 2003. gadā gandrīz sasniedzis 1997. gada līmeni. Tas izskaidrojams ar daudziem faktoriem, viens no tiem varētu būt politiķu aizsāktās diskusijas par policijas reformu un policijas uzskatu maiņu, kas 2003. gadā izraisījusi stingrāku vadības attieksmi pret policijas darbinieku pārkāpumiem. Disciplinārsodu daudzums nebūt nenozīmē, ka pārkāpumu kļuvis vairāk vai mazāk. Šis daudzums, iespējams, ir tikai liecība, ka par pārkāpumiem tiek ziņots, notiek izmeklēšana un policijas darbinieki tiek sodīti. Iespējama ir arī saistība ar VP IDB izveidošanu 2003. gadā.

2003. gadā, otro gadu pēc kārtas, turpinājās augt disciplinārsodu skaits vidējam un vecākajam komandējošajam sastāvam – 2003. gada laikā par 11% – sasniedzot 969 disciplinārsodus (2002. g. – 874), kas ir 31 % no kopējā disciplinārsodu skaita. Tas liecina, ka izmeklēšana un disciplinārsodi tiek piemēroti neatkarīgi no policijas darbinieka amata pakāpes.

2003. gadā 2054 disciplinārsodi IeM iestāžu personālsastāvam piemēroti par tiešo dienesta pienākumu nepienācīgu veikšanu, kas ir ievērojami liela daļa (72 %) no kopējā disciplinārsodu skaita.

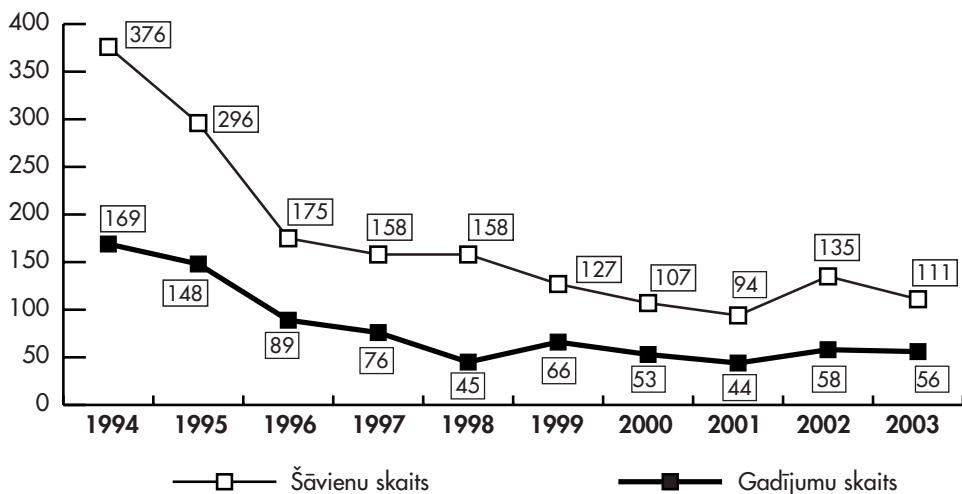
Viens no rādītājiem, kur pēdējo gadu laikā redzams nozīmīgs uzlabojums, attiecas uz šaujamo izmantošanu. Turpina mazināties šaujamo pielietošanas biežums.

“2003. gadā fiksēti 56 pamatoti šaujamo izmantošanas gadījumi (pārsvārā brīdinājuma šāvienu), kuros bija iesaistīti 58 VP un 1 VRS darbinieki. Kā redzams diagrammā, minēto gadījumu skaits 2003. gadā nedaudz samazinājies un atbilst pēdējo 5 gadu vidējam rādītājam šajā jomā. Minēto dienestu darbinieki 2003. gadā šaujamo izmantojuši 29 gadījumos, apturot transporta līdzekļus, 25 – aizturot likumpārkāpējus, 2 – pārtraucot likumpārkāpumus, 2 – izsaucot palīdzību, bet 1 – atvairot dzīvnieka uzbrukumu. (..) 2003. gadā pieļauts tikai viens nepamatots dienesta šaujamo izmantošanas un pielietošanas gadījums, turklāt ne VP, un tas bija saistīts ar šaujamo izmantošanu, nevis pielietošanu.”¹⁰⁵

¹⁰⁴ Iekšlietu ministrijas iestāžu 2003. gada disciplinārprakses pārskats. IeM Galvenā inspekcija. Rīga, 2004, 4. lpp. Pilnā apjomā nav publicēts.

¹⁰⁵ IeM Galvenās inspekcijas atskaite par IeM iestāžu 2003. gada disciplinārprakses pārskatu. Rīga, 2004.

Pamatota dienesta šaujamieroču izmantošana

Avots – IM iestāžu 2003. gada disciplinārprakses pārskats, ko sagatavojuši IeM Galvenā inspekcija. Rīga, 2004.

Vērtējot šo atskaiti kopumā, rodas priekšstats, ka tās galvenais mērķis ir parādīt sodīto cilvēku skaitu, sodu veidu un citus policijas organizācijai neapšaubāmi svarīgus jautājumus. Iedzīvotājam šajā situācijā nozīmīgāka varētu šķīst informācija par preventīvajiem pasākumiem vai citām darbībām, kas veiktas, lai novērstu policijas darbinieku pārkāpumus, kas, iespējams, ir pieejami IeM, bet atskaitē netiek minēti. Tā, piemēram, “2003. un 2004. gadu laikā ir uzsāktas plānveidīgas, regulāras savu struktūrvienību dažādu līmeņu (dežūrdaļu, posteņu u. c.) pārbaudes, turklāt veicamās pārbaudes ir pēkšņas pārbaudāmajam objektam. Piemēram, Galvenā kārtības policijas pārvalde uz 2004. gada novembri ir veikusi vairāk nekā 400 dažādas pārbaudes sev pakļautās struktūrvienībās. Jāatzīmē, ka šāda disciplinārpārkāpumu izskaušanas metode ir efektīva, bet nav jauna, jo tā laiku pa laikam praktizēta jau iepriekš, piemēram, 2003. gadā šādā veidā pēc IeM norādījuma arī Iekšlietu ministrijas Galvenā inspekcija pārbaudīja vairākas Valsts policijas struktūrvienību dežūrdaļas. Visbiežāk izmantotais preventīvais pasākums ir ieteikumi un veicamie pasākumi, kas tiek minēti dienesta pārbažu slēdzienu rezumējošās daļās. Tāpat Valsts policijas dažādās pārvaldēs eksperimentālā kārtā uz laiku tiek uzstādītas videonovērošanas iekārtas, kas ievērojami uzlabo policijas darba kvalitāti: disciplinē darbiniekus, atvieglo iesniegumu izskatīšanu par policijas darbinieku pretlikumīgo rīcību. Viena no šādām Valsts policijas struktūrvienībām ir Jūrmalas pilsētas policijas pārvalde, kur video novērošanas iekārta ar ieraksta funkciju darbojas jau gadu. Perspektīvā šādas iekārtas paredzēts uzstādīt visās Valsts policijas struktūrvienībās ar centrālo novērošanas pulti Valsts policijas vadības ēkā, taču pašreiz šī iecere nav realizējama attiecīgā finansējuma trūkuma dēļ. Šis jautājums varētu tikt

pozitīvi atrisināts pēc jaunās Valsts policijas ēkas Gaujas ielā nodošanas ekspluatācijā.”¹⁰⁶

IeM Galvenās inspekcijas atskaite pilnā apjomā pirmo reizi tika sabiedrībai plašāk publicēta 2004. gada sākumā un uz laiku bija pieejama IeM mājas lapā. Lai gan atskaitē atrodama informācija vistiešākajā veidā attiecas uz sabiedrību, iepriekšējos gados šīs atskaites tika klasificētas kā ierobežotas pieejamības informācija. Arī tagad daudziem policijas darbiniekiem nav skaidrs, vai informācija, kas attiecas uz iedzīvotāju sūdzību izskatīšanu un statistiku par to, ir vispārējās pieejamības informācija un vai viņi to drīkst izplatīt bez vadības atļaujas. Piemēram, IeM iestāžu 2003. gada disciplinārprakses pārskatu stūrī rotā uzraksts, ka dokuments satur ierobežotas pieejamības informāciju, tomēr šī informācija daļēji pieejama internetā, IeM mājas lapā. Tas var radīt darbiniekos neizpratni par to, kāda ir IeM un tās pārraudzībā esošās institūcijas VP attieksme šajos jautājumos un vai darbinieki netiks sodīti par informācijas neatļautu izplatīšanu.

5.1.5. Pašvaldību policija

Sūdzības par pašvaldību policijas darbiniekiem jāadresē konkrētās administratīvās teritorijas pašvaldības policijas priekšniekam, kurš izlemj, kur un kā lieta tiks izskatīta tālāk. Piemēram, Latvijas galvaspilsētā ir Rīgas Domes Rīgas pašvaldības policijas Dienesta izmeklēšanas nodaļa. Nopietnos krimināla rakstura pārkāpumu gadījumos dienesta pārbaude uz laiku tiek apstādināta un lieta pārsūtīta izmeklēšanai likumdošanā noteiktajā kārtībā.

2003. gadā Rīgas pašvaldības policijā veiktas 195 dienesta pārbaudes, no kurām 65 ierosinātas pēc iedzīvotāju rakstiskām sūdzībām. Pārējās ierosinājuši paši policijas darbinieki pēc masu medijos publicētas informācijas, vai lai pārbaudītu anonīmajā uzticības tālruni atstātās ziņas, vai arī uz cita pamata. 14 gadījumos policijas darbiniekiem izteikti aizrādījumi, 23 gadījumos – rakstiskas piezīmes, 17 gadījumos izteikts rājiens, 4 gadījumos policijas darbinieki atlaisti no darba un vienā gadījumā lieta nosūtīta uz prokuratūru. Analītiskie dati vai dati par pārkāpumu raksturu plašākai sabiedrībai nav pieejami.

Rīgas iedzīvotājiem ir iespēja ne tikai vērsties pie pašvaldības policijas priekšnieka, bet arī izmantot Rīgas Domes pašvaldības policijas anonīmo bezmaksas tālruni 7037555. Tajā ienākošā informācija tiek pārbaudīta katru dienu.

¹⁰⁶ IeM Galvenās inspekcijas direktora S. Novikova un IeM Galvenās inspekcijas Informācijas nodaļas priekšnieka R. Pāpa sniegtā informācija 2004. gada novembrī.

5.2. Sūdzību analīze

Tā kā viens no VP IDB pienākumiem ir apkopot informāciju par iesniegumiem un sūdzībām visā valstī, turklāt tā ir viena no vadošajām sūdzību izskatīšanas institūcijām Latvijas VP, pētījuma laikā tika rasta iespēja iepazīties ar 150 lietām – ar visām veiktajām dienesta pārbaudēm, kas izskatītas VP IDB 2003. gadā. Tika pievērsta uzmanība lietu saturam, iznākumam, kā arī tam, kur sākotnēji iesniegta sūdzība un no kurienes tā pārsūtīta.

Kopumā 2003. gadā VP bija 3300 iesniegumi un sūdzības, no tiem dienesta pārbaudes veiktas par 1879 lietām, no kurām 183 izrādījās par vardarbību pret personu, 149 – par profesionālās ētikas normu pārkāpšanu, 978 – par dienesta pienākumu nepildīšanu un 518 – par citiem disciplinārpārkāpumiem.¹⁰⁷ No valstī veiktajām 1879 dienesta pārbaudēm 150 ir veiktas VP IDB. Lielākais dienesta pārbažu skaits veikts RGPP – 659, tad seko Rīgas rajona policijas pārvalde – 166 pārbaudes.

Tāpat kā kopīgajā VP atskaitē arī VP IDB lietas tiek klasificētas 4 kategorijās: par vardarbību pret personu (31 pārbaude), par dienesta pienākumu nepildīšanu (52 pārbaudes), par ētisko normu pārkāpšanu (33 pārbaudes) un par citiem pārkāpumiem (35 pārbaudes).

Sūdzības VP IDB var saņemt dažādi:

- sūdzību iesniedz cietusī civiltpersona vai tās tuvinieks;
- sūdzība tiek pārsūtīta no IeM vai no citas VP struktūrvienības, kuras rīcībā notikušas ziņas par iespējamo pārkāpumu;
- sūdzība tiek pārsūtīta no prokuratūras vai citas valsts iestādes;
- policijas darbinieks pārsūdz viņam noteikto disciplinārsodu.

Analizējot sūdzības ceļu, jāsecina, ka cilvēki mēdz iesniegt to vienlaicīgi vairākās vietās, piemēram, vietējā prokuratūrā un VP Rīgā. Rajonu iedzīvotāji vērsušies Rīgā tikai pēc neapmierinoša lietas iznākuma pirmajā instancē. 2003. gadā, kad šiem jautājumiem tika pievērsta pastiprināta preses uzmanība, daudzas sūdzības tika adresētas ministram un tālāk pārsūtītas izmeklēšanai VP.

Iepazīstoties ar IDB lietām, var secināt, ka 54% no tām ierosinātas, pamatojoties uz citas valsts institūcijas pārsūtīto informāciju (galvenokārt prokuratūras un IeM),

¹⁰⁷ Pārskats par iesniegumu un sūdzību par policijas darbiniekiem izskatīšanas rezultātiem VP iestādēs 2003. gadā pievienots pielikumā.

13% lietu ierosinātas pašā IDB (galvenokārt automātiskas pārbaudes par ceļu satiksmes negadījumiem ar dienesta automašīnu un informācijas pārbaude pēc presē publicētā) un 32% no lietām ierosinātas, pamatojoties uz personu iesniegumiem (tajā skaitā policijas darbinieku – par disciplinārsoda pārsūdzēšanu).¹⁰⁸ Iedzīvotāju iesniegumu daudzums salīdzinoši nav nemaz tik liels – 1/3, turklāt lielākā daļa iedzīvotāju sūdzību ir pārsūtītas no IeM vai prokuratūras, kas liecina, ka IDB nav plaši zināma kā vieta, kur vērsties ar iesniegumu vai sūdzību, tāpēc iesniedzējs vērsas daudzās citās iestādēs vai paralēli vairākās institūcijās. Nav pietiekami atrisināts jautājums arī par gadījumiem, kad iesniedzējs nevēlas uzsākt nopietnu izmeklēšanu vai saukšanu pie atbildības, bet vienkārši – tikt uzklausīts. Patlaban Latvijas policijā ir bezmaksas tālruņi, kas paredzēti anonīmas informācijas ievākšanai saistībā ar noziedzīgiem nodarījumiem, nevis iedzīvotāju viedokļa uzklausīšanai. Nepieciešams padomāt par šo it kā policijas izpratnē mazsvarīgo iedzīvotāju sūdzību uzklausīšanu. Piemēram, iedzīvotājam var šķist ļoti svarīgi darīt zināmus savus ieteikumus policijas un iedzīvotāju sadarbībai viņa dzīves vietas apkārtnē.

Tipisku sūdzību piemēri

▪ Par vardarbību pret personu

A. Sieviete, aizdomās turētā vai apsūdzētā radniece, sūdzas, ka pret personu pielietots spēks, lai piespiestu uzņemties vainu nozieguma izdarīšanā vai liecināt par kādu citu cilvēku, kas tiek turēts aizdomās par līdzdalību noziegumā vai nozieguma izdarīšanu.

A1. Sūdzību iesniedz persona, kas atrodas apcietinājumā. Tiek minēti fakti par prettiesisku spēka pielietošanu, lai panāktu atzišanos.

A2. Raksturīga arī konfliktsituācija starp policijas darbinieku un aizdomās turamo aizturēšanas vai pratināšanas laikā, kad policijas darbinieks nespēj situāciju kontrolēt vārdiem un tiek pielietots spēks. Vēl raksturīgi arī pret policijas darbinieku vērsti iedzīvotāju draudi, piemēram, “tu te vairs nestrādāsi!”, “sūdzēšos ministram!” (ar piebildi, ka konkrētās amatpersonas ir aizturētajam pazīstamas). Mēdz būt arī citi aizskaroši apgalvojumi un lamāšanās necenzētiem vārdiem.

Raksturīgi, ka sūdzības ir gan par pārkāpumiem pratināšanas laikā, gan par pārkāpumiem aizturēšanas laikā, kas pēc savas būtības ir divas atšķirīgas situācijas, jo, pēc starptautisko tiesību standartiem, spēka pielietošana pēc aizturēšanas ir attaisnojama tikai īpašos gadījumos.

¹⁰⁸ Sakarā ar to, ka sūdzības iesniedzēji vienlaicīgi vērsas pie vairākām institūcijām dažādās instancēs, ne vienmēr ir iespējams izsekot, cik institūcijās un kādos laikos cietušais ir vērsies.

Sūdzības par vardarbību pret personu visbiežāk neapstiprinās. No IDB 31 lietas par vardarbību pret personu, sūdzības apstiprinājušās tikai divās.¹⁰⁹ Situācija visā Latvijā ir līdzīga, no 183 lietām 2003. gadā sūdzības apstiprinājušās tikai deviņās. No 71 lietas Rīgas Pilsētas policijas pārvaldē sūdzības nav apstiprinājušās nevienā. Tam var būt dažādi izskaidrojumi. Pirmkārt, visbiežāk trūkst objektīvu pierādījumu. Pastāv izteiktas pretrunas starp policijas darbinieka un iesniedzēja liecībām. Nav citu liecinieku, un nav tiesu medicīniskās ekspertīzes. Visbiežāk iesniedzējs apgalvo, ka jurista un tiesu medicīnas eksperta pieejamība viņam bijusi liegta. Procesuālie dokumenti ir sastādīti atbilstoši Latvijas likumdošanai. Otrs iemesls, iespējams, ir nepamatotās sūdzības, kurās var būt faktu sagrozišana, policistu apmelošana, lai atriebtos vai panāktu soda mikstināšanu. To parasti apstiprina lietas izmeklēšanas materiāli, liecinieku un policijas darbinieku liecības. Turklāt pastāv iespēja, ka no notikuma brīža ir pagājis pārāk ilgs laiks, lai savāktu objektīvus pierādījumus par notikušo, tāpēc policijas darbiniekus nav iespējams saukt pie atbildības. Attiecībā par spēka pielietošanas intensitāti ir ļoti grūti pierādīt nepieciešamās aizstāvības robežu, ko nosaka likuma “Par policiju” 13. pants.¹¹⁰ Ir lietas, kurās rodas strīdīgs jautājums par to, cik lielā mērā policijā ievērots spēka pielietošanas proporcionalitātes princips. Lietas materiālos sastopamas krasas pretrunas starp iedzīvotāju un policijas darbinieku apgalvojumiem.

Analizējot lietu materiālus, var secināt, ka sūdzībās minētie fakti ir apstiprinājušies tajos gadījumos, kad cietušajam bijusi iespēja īsā laika sprīdī konsultēties ar juristu, apmeklēt ārstu – kad uz notikušo ir reaģēts nekavējoties, pilnvarotajām institūcijām ierodoties konkrētajā policijas iecirknī – bieži vien masu mediju ietekmē. Tā bijis, piemēram, gadījumā, kad policijas vienība OMEGA aizturēja Aizkraukles policijas darbinieku. Lai gan aizturētais neizrādīja pretošanos, viņš tika smagi piekauts. Bija gan aculiecinieki, gan mediju uzmanība, gan ārsta pieejamība, un policijas darbinieki tika sodīti. Tika pierādīts, ka aizturēšanas laikā pielietotais spēks nav bijis proporcionāls aizturētā pielietotā spēka intensitātei. (Likuma “Par policiju” 13. p. (2) daļa.)

Tas liek secināt, ka prettiesiskas spēka pielietošanas gadījumā tiesības uz ārstu un juridisko palīdzību ir izšķirošas, lai garantētu objektīvu lietu izmeklēšanu un nepieļautu līdzīgu pārkāpumu atkārtosanos nākotnē. Aktuāls ir arī laika jautājums, iepriekšminētajā gadījumā tika nekavējoties uzsākta lietas izmeklēšana, kas deva iespēju savākt visus nepieciešamos pierādījumus. Tas nebūtu iespējams tad, ja izmeklēšana tiktu uzsākta

¹⁰⁹ Pārskats par iesniegumu un sūdzību par policijas darbiniekiem izskatīšanas rezultātiem VP iestādēs. Sk. 2. pielikumu.

¹¹⁰ Likuma “Par policiju” 13. panta 1. daļa nosaka policijas darbinieka tiesības lietot fizisku spēku un speciālos līdzekļus, lai atvairītu uzbrukumu personām, policijas darbiniekiem, citiem iekšlietu iestāžu darbiniekiem un personām, kas pilda dienesta pienākumus sabiedrības drošības garantēšanā un cīņā pret noziedzību. 13. pantā arī teikts, ka (..) speciālo līdzekļu veidu un fiziska spēka un speciālo līdzekļu lietošanas intensitāti nosaka, ņemot vērā konkrēto situāciju, pārkāpuma raksturu un pārkāpēja individuālās iezīmes, maksimāli ierobežojot šo līdzekļu nodarīto kaitējumu. (..)

gadu vai pat ilgāku laiku pēc sūdzības saņemšanas, kā tas bieži notiek ar citām iedzīvotāju iesniegtajām sūdzībām.

▪ Par dienesta pienākumu nepildīšanu

B. Pēc iedzīvotāja sniegtās informācijas, viņa lietā nav izvērtēti visi apstākļi, un policijai nav bijis pamata atteikumam ierosināt krimināllietu. Ir daudz sūdzību par nepietiekami profesionālu lietas izmeklēšanu vai izmeklēšanas apzinātu novilcināšanu.

No 52 lietām par dienesta pienākumu nepildīšanu sūdzības apstiprinājušās 22, kas ir vairāk nekā trešā daļa no visu iesniegumu skaita. Kaut gan policijas darbinieka vaina bieži vien tiek atzīta, nozīmīgus pierādījumus ne vienmēr ir iespējams atjaunot vai iegūt atkārtoti, piemēram, veikt savlaicīgu notikuma vietas apskati. Lidz ar to cerības, ka izmeklēšana būs veiksmīga, ir salīdzinoši mazas. Šajās lietās parādās trūkumi, kas attiecas uz policijas darba organizāciju un policijas darbinieka izglītību – nesamērīgs lietvedības lietu skaits vienam cilvēkam, neuzmanīga apiešanās ar lietiskajiem pierādījumiem, procesuālo dokumentu noformēšana neatbilstoši likumdošanas prasībām. Tas liek domāt par nepieciešamību veikt uzlabojumus policijas sistēmā kopumā, nevis tikai sodīt konkrēto vainīgo policijas darbinieku, kas nav spējis pienācīgi izmeklēt tik lielu lietu skaitu.

▪ Par ētisko normu pārkāpšanu

C. Policijas darbinieks izmanto dienesta stāvokli, formas tērpu un ieročus, lai risinātu privāta rakstura jautājumus, kas nav saistīti ar viņa pienākumiem. Piemēram, izmanto datu bāzi personiska rakstura informācijas iegūšanai, iesaistās privāta rakstura nesaskaņu risināšanā, izmantojot savas zināšanas un pilnvaras. Darbinieks tiek sodīts atbilstoši nodarītajam kaitējumam atkarībā no interešu konflikta pakāpes un lietas nopietnības.

Šādas lietas ir saistītas ar ētisko normu pārkāpšanu un robežu, kad jānošķir – vai policijas darbinieks risina jautājumus kā privātpersona un no kura brīža viņš rīkojas kā policijas darbinieks. No 33 lietām sūdzības apstiprinājušās 25, un tas ir vislielākais skaits, salīdzinot ar pārējām lietām. Šā jautājuma turpmākajā risināšanā liels ieguldījums būs 2003. gada nogalē apstiprinātajam Valsts policijas darbinieka profesionālās ētikas un uzvedības kodeksam¹¹¹, kurš nosaka policijas darbinieka vispārējās uzvedības normas un profesionālās ētikas pamatprincipus, kas jāievēro arī ārpus darba laika.

¹¹¹ Valsts policijas darbinieka profesionālās ētikas un uzvedības kodekss. Apstiprināts ar VP priekšnieka 2003. gada 5. decembra pavēli Nr. 1436. Publicēts <http://www.vp.gov.lv/?sadalas=63> Pēdējo reizi sk. 05.11.2004.

D. Policijas darbinieks izraisa ceļu satiksmes negadījumu vai nokļūst tajā. Atkarībā no nodarītā kaitējuma personas veselībai un dzīvībai, dienesta un cietušā transporta līdzeklim, tiek lemts par lietas iznākumu.

Šādos gadījumos uzmanība tiek pievērsta tam, vai avārija ir izraisīta alkohola reibumā un vai automašīna ir bijusi privātā vai dienesta. Ja policijas darbinieks atradies alkohola reibumā un braucis ar dienesta automašīnu, sods ir daudz bargāks. Ja avārija notikusi policijas darbinieka vainas dēļ, izdevumi, kas nodarīti dienesta automašīnai, vienmēr tiek atlīdzināti no personiskajiem līdzekļiem. Jāpiebilst, ka gadījumā, ja iesaistīts dienesta auto, par šiem pārkāpumiem personai nākas atbildēt divkārt – kā privātpersonai un kā policijas darbiniekam.

▪ Citi pārkāpumi

E. Tiek pārsūdzēts disciplinārsods, kuru policijas darbinieks uzskata par pārāk bargu. Darbinieks cenšas atrisināt situāciju, pārsūdzot savu lietu augstākā instancē. Tiek pievērsta uzmanība tam, vai lietā uzklauti visu personu viedokļi un vai ņemti vērā visi blakus apstākļi. Piemēram, soda noteikšanas brīdī līdztekus disciplinārlietai tiek lemts jautājums par administratīva soda piespriešanu un, to nesagaidot, tiek noteikts disciplinārsods. Daļā gadījumu lēmums par disciplinārsodu paliek spēkā, un daļā gadījumu sods tiek mīkstināts.

Šādu lietu ir samērā daudz – 15; tas ir 10% no kopējo lietu skaita VP IDB 2003. gadā, un jautājums ir svarīgs saistībā ar policijas darbinieku tiesībām. Ne visi policijas darbinieki riskēs pārsūdzēt sava priekšnieka lēmumu, jo paskaidrojumus lietā vienalga atkārtoti prasīs arī no priekšnieka, kā arī pats pārsūdzēšanas fakts var iespējami saasināt jau pastāvošo situāciju. Svarīgi garantēt neatkarību, izskatot šādas lietas. Policijas darbinieki sava priekšnieka lēmuma pārsūdzēšanai var izmantot arī Valsts civildienesta pārvaldi un administratīvās tiesas, jo, atbilstoši jaunajam Administratīvā procesa likumam, lēmums par iestādes darbinieka disciplināro sodīšanu ir administratīvs akts. Augstākā apelācijas instance par VP priekšnieka pieņemtajiem lēmumiem ir IeM Galvenā inspekcija.

Arī LR Aizsardzības ministrijā ir izveidota īpaša apelācijas komisija, kurā šādu jautājumu izlemšanai piedalās civilpersonas. Tas palīdz iegūt skatu no malas un līdz ar to, iespējams, objektīvāk novērtēt situāciju. Kārtību, kādā tiek izskatītas lietas, nosaka Disciplinārās padomes un apelācijas komisijas reglaments.¹¹² Kopumā ņemot, šī pieredze īpaši neatšķiras no IeM Galvenās inspekcijas, jo abas institūcijas ir augstākās iekšējās apelācijas instances, kuru lēmumus var pārsūdzēt administratīvajā tiesā.

¹¹² Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija, Disciplinārās padomes un apelācijas komisijas reglaments. Rīga, 2003. Apstiprināts ar Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijas 2003. gada 3. septembra pavēli Nr. 287. Nav publicēts.

F. Citas policijas struktūrvienības rīcībā nonāk informācija par policijas darbinieka iespējamo saistību ar nozieguma izdarīšanu.

Gandrīz visos šādos gadījumos informācija apstiprinās, un tiek ierosināta krimināllieta. Pierādījumi parasti jau ir savākti operatīvā ceļā (korupcijas gadījumi, saistība ar narkotikām, neziņošana par noziedzīgajiem nodarījumiem) .

G. Citas valsts iestādes rīcībā nonāk informācija par policijas darbinieku pienākumu nepildīšanu. Piemēram, neierašanos uz tiesas sēdēm, kas apgrūtina tiesas procesu un iedzīvotāju tiesības uz taisnīgu tiesu. Tiek prasīti paskaidrojumi, un vainīgie tiek saukti pie disciplinārtbildības.

Sūdzības kā liecības par nepieciešamiem organizatoriskiem uzlabojumiem

Latvijas policijas sistēmā uzsvars tiek likts uz indivīda sodīšanu, pierādot konkrēti viņa vainu vai nevainīgumu. Lai gan VP IDB regulāri informē masu saziņas līdzekļus par veiktajām aktivitātēm: aizturētajiem policistiem, ierosinātajām krimināllietām likumības nodrošināšanā VP, sabiedrībai nav pieejams atsevišķs ziņojums vai analīze par iespējamiem šo pārkāpumu cēloņiem un veiktajiem preventīvajiem pasākumiem, kas būtu tālāk nododami politisko lēmumu pieņēmējiem. Nav analīzes par to, kādu prasmju, iemaņu trūkst policijas darbiniekiem. Ir nepietiekams skaits darbinieku, kuru uzdevums būtu šādus datus analizēt un klasificēt.

Latvijā nav ierastas prakses tam, ka policija par saviem secinājumiem informē sabiedrību un cenšas veidot dialogu – respektīvi, lai gan daudzi preventīva rakstura pasākumi iespēju robežās tiek īstenoti, iedzīvotājiem trūkst atgriezeniskās saiknes par to, kas notiek ar viņu iesniegtajām sūdzībām. Šo trūkumu ir atzinuši arī paši iedzīvotāji. Saskaņā ar veikto Latvijas iedzīvotāju aptauju, 35,3% respondentu uzskata, ka sūdzības tiek izskatītas, bet neseko nekāda rīcība, 19,2 % atzīst, ka attiecīgie policijas darbinieki tiek sodīti, un tikai 12,8 % domā, ka tiek veikti uzlabojumi policijas darba organizācijā kopumā. 10,2 % iedzīvotāju ir pavisam skeptiski un apgalvo, ka sūdzības vispār netiek izskatītas.¹¹³ Šie dati pamato nepieciešamību uzlabot komunikāciju ar sabiedrību un domāt par institucionālām izmaiņām, kas ļautu īstenot atgriezenisko saikni ar sabiedrību.

Nozīme ir arī IDB statusam un tā darba novērtēšanai VP kopumā. Atšķirībā no citu valstu pieredzes, kurās šo dienestu darbs skaitās prestižs un ir nedaudz augstāk apmaksāts, "Latvijā darbs šajos dienestos ne vienmēr tiek uzskatīts par prestižāko – kolēģu

¹¹³ Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra (SKDS) veiktā Latvijas iedzīvotāju aptauja par attieksmi pret sūdzību iesniegšanu par policijas darbu. 2003. gada novembris.

attieksmes dēļ, bet alga ir tāda pati kā citos dienestos.”¹¹⁴ Papildu atbildību rada fakts, ka šo institūciju darbs ir cieši saistīts ar aizvien augošo sabiedrības interesi par sūdzību izskatīšanas iespējām. Piemēram, 2003. gada pirmajā ceturksnī VP Personālsastāva inspekcijā¹¹⁵ tika izskatītas 73 sūdzības un veikta 41 dienesta pārbaude, 2004. gada pirmajā ceturksnī IDB izskatītas 118 sūdzības un veiktas 59 dienesta pārbaudes.¹¹⁶ “Vidēji viena darbinieka lietvedībā ir 4–5 lietas, darbinieku skaits aptuveni gada laikā (no 2003. gada janvāra līdz 2004. gada oktobrim) palielinājies par 4 personām.”¹¹⁷ Tātad iesniegto sūdzību skaits palielinās, VP IDB darbinieki seko līdzībai sabiedrības augošajām prasībām, un saņemts arī zināms policijas vadības atbalsts, piešķirot papildu štata vietas, tomēr resursi preventīvo pasākumu veikšanai ir nepietiekami.

Par VP IDB izteiktajiem secinājumiem un ieteikumiem atsevišķa atskaite nav pieejama, bet pēc VP IDB darbinieku vārdiem: “Nepastāv problēmas izteikt priekšlikumus par darba uzlabošanu, visbiežāk informācija tiek izplatīta cirkulāra vai pavēles formā, piemēram, kad atklājas kādas likumdošanas vai darba organizācijas nepilnības.”¹¹⁸

Tomēr Latvijas policijas darbinieku pārkāpumi, lietojot draudus un spēku, lai panāktu atzīšanos, liecina par vairākām nopietnām problēmām pašā policijas iekšienē: sliktu apmācību, kas nav balstīta uz komunikācijas prasmēm un praktiskās psiholoģijas iemaņām; piespiešanu, lai par katru cenu atklātu lietu, jo tas ir policijas darba novērtēšanas kritērijs; pārmērīgu darba apjomu un darba organizāciju, kas neļauj pienācīgi strādāt pie citu svarīgu pierādījumu atklāšanas. Tas liecina par nepieciešamību mainīt darba organizāciju un kadru politiku.

5.3. Citas valsts institūcijas

5.3.1. LR Prokuratūra

Iedzīvotāji sūdzības var adresēt attiecīgās prokuratūras virsprokuroram vai vietniekam. Virsprokurors lemj, kur sūdzība tiks nodota tālāk. Rīgā sūdzības par policijas darbinieku nelikumīgu rīcību tiek pārsūtītas dienesta izmeklēšanas veikšanai uz Rīgas

¹¹⁴ VP IDB priekšnieka vietnieces, policijas majores I. Smočas sniegtā informācija 2004. gada novembrī.

¹¹⁵ IDB izveidoja 2003. gada maijā, iekļaujot tajā jau pastāvošo Personālsastāva inspekciju un no jauna izveidojot Pirmstiesas izmeklēšanas nodaļu un Operatīvo nodaļu. VP IDB atrodas tiešā VP priekšnieka pakļautībā.

¹¹⁶ Pārskats par iesniegumu un sūdzību par policijas darbiniekiem izskatīšanas rezultātiem VP iestādēs 2003. gadā un 2004. gada 1. ceturksnī.

¹¹⁷ VP IDB priekšnieka vietnieces I. Smočas sniegtā informācija.

¹¹⁸ Turpat.

Galvenās policijas pārvaldes Personālsastāva inspekciju vai uz VP IDB. Policijas pienākums ir atbildēt LR Prokuratūrai un sūdzības iesniedzējam par dienesta izmeklēšanas rezultātiem. Katrā prokuratūrā ir arī noteikts apmeklētāju pieņemšanas laiks. Šo laiku var uzzināt attiecīgās prokuratūras caurlaižu birojā vai piezvanot uz prokuratūru.

Prokuratūras uzdevumi, funkcijas un darbības principi, kā arī pilnvaras noteiktas Prokuratūras likumā. Viena no prokurora pilnvarām ir uzraudzīt izziņas iestāžu darbu un citu iestāžu operatīvo darbību.¹¹⁹

Prokuratūra veic uzraudzību pār likumu ievērošanu policijas darbā, veicot pirmstiesas izmeklēšanu. Prokuratūrā var sūdzēties par jautājumiem, kas saistīti ar krimināllietas izmeklēšanu, izziņas iestādes darbinieka, tajā skaitā izziņas izdarītāja, darbību vai lēmumu.

Par prokurora uzraudzību krimināllietas ierosināšanas un pirmstiesas izmeklēšanas stadijā ir izdota speciāla pavēle, kurā noteikta prokuroru uzraudzības piekritība.¹²⁰ Uzraudzība pār pieteikumu izskatīšanu par izdarītajiem noziedzīgiem nodarījumiem un pār krimināllietas ierosināšanu vai atteikšanos ierosināt krimināllietu jāveic tai teritoriālajai vai specializētajai prokuratūrai, kurai lieta piekritīga atbilstoši likumiem un pavēlēm.

Prokurors ir pilnvarots:

- kriminālprocesa noteiktajā kārtībā organizēt, vadīt un veikt pirmstiesas izmeklēšanu, kā arī dot norādījumus izziņas iestādēm kriminālās meklēšanas un procesuālo darbību izpildei;
- veikt nepieciešamos pasākumus personu un valsts tiesību likumīgo interešu aizsardzībai, ja ir saņemts iesniegums no personas par tās tiesību un likumīgo interešu pārkāpumu un ja šis iesniegums jau ir izskatīts kompetentā valsts institūcijā, un ir saņemts atteikums novērst iesniegumā minēto likuma pārkāpumu vai likumā noteiktajā termiņā vispār nav sniegta atbilde.

Šāds iesniegums ir nogādājams prokuratūrai rakstveidā un tajā jānorāda:

- 1) fiziskajai personai – iesniedzēja vārds, uzvārds un dzīvesvieta, bet juridiskajai personai – tās nosaukums un atrašanās vieta;
- 2) ziņas par iesnieguma iepriekšējas izskatīšanas rezultātiem (ja tādas ir);
- 3) ziņas par pārkāpuma būtību;

¹¹⁹ Noteikts Prokuratūras likuma 2. un 12. pantā.

¹²⁰ Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūras pavēle Nr. 6 "Par prokurora uzraudzību krimināllietas ierosināšanas un pirmstiesas izmeklēšanas stadijā". Pieņemta 2003. gada 9. jūlijā. Nav publicēta.

- 4) iesniedzēja paraksts, un iesniegumam pievienotas citu institūciju sniegtās atbildes vai citi ar tā saturu saistītie dokumenti vai to noraksti.

Prokurora pārsūdzību par izziņas izdarītāja darbu regulē Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 220. un 221. p. Prokurora lēmumu, kas pieņemts par iesniegto sūdzību, izziņas izdarītājs, kā arī sūdzētājs, var pārsūdzēt amatā augstākam prokuroram.

Pienākumu pieņemt iedzīvotāju iesniegumus un sūdzības nosaka arī LKPK 109. pants.

- Izziņas iestādei, prokuroram, tiesnesim vai tiesai jāpieņem materiāli, pieteikumi un paziņojumi par izdarītu noziedzīgu nodarījumu vai gatavošanos tam, turklāt arī lietās, kas viņiem nav piekritis.
- Sakarā ar saņemtajiem materiāliem, pieteikumu vai paziņojumu jāpieņem viens no šādiem lēmumiem:
 - par krimināllietas ierosināšanu;
 - par atteikšanos ierosināt krimināllietu;
 - par pieteikuma vai paziņojuma nodošanu pēc piekritības.

Latvijas Republikas prokuratūrā ir 60 struktūrvienību ar dažādu krimināllietu piekritību. Lai konkrētāk iepazītos ar prokuratūras darbu sūdzību lietu izskatīšanas jomā, pēc Ģenerālprokuratūras ieteikuma tika izraudzīta viena no struktūrvienībām – Rīgas rajona Latgales priekšpilsētas prokuratūra. Tika lasīti prokurora un virsprokurora iesniegumi Iekšlietu ministrijas iestādēm par likuma pārkāpumiem pirmstiesas izmeklēšanā, kā arī intervēti prokuratūras darbinieki. Latgales priekšpilsētas prokuratūrā par 2003. gadu šādu iesniegumu bija 29, bet Latvijā kopumā – 617.¹²¹

Pēc prokuroru lēmumiem un iesniegumiem, Latvijā 2003. gadā disciplinārā kārtībā sodīti 375 izziņas iestāžu darbinieki. Izlemtas sūdzības, pārbaudīta informācija par likum-pārkāpumiem 12 838 gadījumos.¹²²

Analizējot prokurora uzmanības lokā izskatītos jautājumus, nākas secināt, ka bieži iedzīvotāji sūdzas par policijas darbinieka atteikšanos ierosināt krimināllietu. Daudzos gadījumos tieši pēc prokuratūras iejaukšanās krimināllietā tiek ierosināta. Latgales priekšpilsētas prokuratūrā 2003. gadā atcelti 419 lēmumi par policijas atteikšanos ierosināt krimināllietu, no tiem 76 atcelti, vienlaikus ierosinot krimināllietu no jauna.¹²³

¹²¹ Latvijas Republikas Prokuratūras 2003. gada darba rezultātu pārskats.

¹²² Turpat.

¹²³ Prokurora tiesības ir noteiktas LKPK 41. pantā.

Atteikšanās ierosināt lietu par maznozīmīgu pārkāpumu, kurā nav cerību atrast vainīgo, liecina, ka policijas darbinieks nevēlas šo gadījumu izmeklēt, jo tas negatīvi ietekmēs atklāto lietu statistiku, kā arī par to, ka policijas darbs un attiecības ar sabiedrību nav organizācijas prioritāte vai arī tas nav novadīts līdz iecirkņu līmenim. Šādas lietas tiek uzskatītas par mazsvarīgām, un netiek domāts par attieksmi pret iedzīvotājiem, kas, savukārt, kaitē policijas tēlam.

Vēl viens no veidiem, kā prokuratūra veic savu uzraudzību pār policijas darbu, ir prokurora iesniegums, kuru prokurors var iesniegt attiecīgajai iestādei, un iespēja noteikt izteikto prasību izpildes un atbildes sniegšanas termiņu.¹²⁴

Prokurora iesniegumi ir par dažādiem pārkāpumiem: nepamatoti novilcināta lietu izskatīšana un izmeklēšanas darbību neveikšana, policijas prettiesiska spēka pielietošana, nepamatota atteikšanās ierosināt krimināllietu, pārkāpumi, kas saistīti ar iekšējo instrukciju neizpildīšanu, piemēram, reģistrējot noziegumu, lietisko pierādījumu un aizturēto mantas pazušana. Policijas pienākums ir šos iesniegumus izskatīt un ziņot prokuroram par disciplinārlietas slēdzienu. 2003. gadā par pārkāpumiem pirmstiesas izmeklēšanā pēc Latgales priekšpilsētas prokuroru iesniegumiem sodīti 18 policijas darbinieki, uz tiesu nosūtītas 7 krimināllietas par policijas darbinieku noziedzīgajiem nodarījumiem.

Pēc dienesta izmeklēšanas slēdzienu materiāliem var secināt, ka policijas darbiniekiem bieži vien tiek atstāti spēkā jau pastāvošie disciplinārsodi par iepriekšējo pārkāpumu, tādā veidā praktiski nesāņemot sodu par jaunu pārkāpumu. Policijas darbinieku nevar disciplināri sodīt, ja pagājis vairāk nekā gads kopš pārkāpuma izdarīšanas brīža.

Piemēram, raksturīga iedzīvotāju sūdzība ir par to, ka policijas darbinieks nav laikā veicis visas lietā nepieciešamās izmeklēšanas darbības un tādējādi novilcinājis lietas izskatīšanu. Dienesta izmeklēšanas laikā noskaidrojušies dažādi apstākļi, kas traucējuši lietas tālāko virzību. Bieži kā viens no iemesliem tiek minēts nesamērīgs lietu daudzums, kas lietvedībā nodots vienam cilvēkam (pat simtiem lietu), liecinieku izvairīšanās no sadarbības ar policiju, neprofesionāli veikta notikuma vietas apskate un neprofesionāla apiešanās ar lietiskajiem pierādījumiem.

Pirmstiesas izmeklēšanu par noziegumiem, kurus izdarījuši policijas darbinieki, veic policija, VP IDB. Tas rada jautājumu par objektivitāti un neatkarību lēmumu pieņemšanā attiecībā uz policijas darbinieka rīcību. Protams, pirmstiesas izmeklēšana notiek prokurora uzraudzībā, tomēr iedzīvotājiem, iesniedzot sūdzību prokuratūrā, ne vienmēr tiek darīts zināms, ka paskaidrojumu sniegšana un dienesta izmeklēšana notiek policijā.

¹²⁴ Prokuratūras likuma 20. pants. Prokurora iesniegums.

Veicot iesnieguma pārbaudi, prokuroram ir tiesības:

- 1) pieprasīt un saņemt no valsts pārvaldes institūcijām, bankām, Valsts kontroles, pašvaldībām, uzņēmumiem, iestādēm un organizācijām normatīvos aktus, dokumentus un citu informāciju, kā arī netraucēti ieiet šo institūciju telpās;
- 2) uzdot uzņēmumu, iestāžu un organizāciju vadītājiem un citām amatpersonām veikt pārbaudes, revīzijas un ekspertīzes un iesniegt atzinumus, kā arī sagādāt speciālistu palīdzību prokurora veiktajās pārbaudēs;
- 3) uzaicināt personu un saņemt no tās paskaidrojumu par likuma pārkāpumu. Ja persona pēc prokurora uzaicinājuma ļaunprātīgi izvairās ierasties, prokurors var pieņemt lēmumu par šās personas atvešanu, ko izpilda policija.¹²⁵

Jāpiebilst, ka ne visām institūcijām ir šādas pilnvaras. Tas ir izšķiroši tad, ja nepieciešams rīkoties nekavējoties, lai konstatētu kāda cilvēka pretlikumīgu atrašanos īslaicīgās aizturēšanas izolatorā vai arī pārbaudītu ziņas par prettiesisku spēka pielietošanu. Rajona prokuratūru pieredze un prakse, īstenojot šīs tiesības, ir dažāda. Ir rajoni, kur prokuratūra veic pārbaudes biežāk, un ir rajoni, kur pārbaudes notiek tikai plānveidīgi. Tas ir atkarīgs arī no sūdzību skaita par konkrēto policijas pārvaldi. "Rīgā šādas pārbaudes tiek veiktas ļoti reti. No 2000. gada līdz 2003. gada beigām ir izdarītas divas šādas pārbaudes, ko vienā dienā pēc savas iniciatīvas veikusi Latgales priekšpilsētas prokuratūra 22. un 23. policijas nodaļā. Pārbaudes laikā tika atklātas daudzas nelikumības, kas saistītas ar cilvēku atrašanos policijas iecirknī bez likumdošanā nepieciešamajiem dokumentiem par viņu aizturēšanu."¹²⁶

5.3.2. Tiesa

Notiesātie policijas darbinieki

2003. gadā lielu sabiedrības uzmanību izpelnījās tiesas lēmums, kad tika attaisnoti četri policijas darbinieki, kas bija apsūdzēti čigānu tautības vīrieša nogalināšanā.¹²⁷ Prokuratūra lietu pārsūdzēja apgabaltiesā, jo attaisnojošajam lēmumam nepiekrīta. Šī lieta izraisīja asas sabiedrības diskusijas par tiesas objektivitāti šādos gadījumos.

¹²⁵ Tas noteikts Prokuratūras likuma 17. panta 1. daļā.

¹²⁶ Intervija ar Latgales priekšpilsētas virsprokurori A. Mežsargu 2004. gada martā.

¹²⁷ Attaisnojošais tiesas spriedums tika pieņemts Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesā 2003. gada 4. jūnijā. Spriedums nav stājies spēkā, jo ir pārsūdzēts Rīgas apgabaltiesā. Līdz 2004. gada 10. novembrim lietas izskatīšana Rīgas Apgabaltiesā tikusi atlikta divas reizes, un nav zināms nākamais lietas izskatīšanas datums.

Par 2003. un iepriekšējos gados izdarītajiem noziedzīgiem nodarījumiem gada laikā notiesātas 55 personas, kas nozieguma izdarīšanas brīdī bija Iekšlietu ministrijas iestāžu darbinieki. No tiem par noziedzīgiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā notiesātas 24 personas, 15 – par kukuļņemšanu, 5 – par valsts amatpersonas bezdarbību, 3 – par dienesta pilnvaru pārsniegšanu un 1 – par dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu.¹²⁸

2004. gada pirmajā ceturksnī notiesāti desmit IeM iestāžu darbinieki, no tiem pieci – policijas vai robežsardzes dienestā.

No pieejamās informācijas par notiesātajiem policijas darbiniekiem jāsecina, ka policijas darbinieki galvenokārt tiek notiesāti nevis par prettiesisku spēka pielietošanu, bet gan par kukuļņemšanu un citiem amata noziedzīgiem. Šie dati proporcionāli neatbilst iedzīvotāju sūdzību skaitam par policijas prettiesisku spēka lietošanu, piemēram, 2003. gadā bija 183 šādas sūdzības, bet tikai 9 apstiprinājušās un tikuši sodīti 12 policijas darbinieki. Trūkst detalizētas statistikas, kāda atbildība piemērota, kā arī datu, cik no ierosinātajām lietām par policijas vardarbību tiek izbeigtas pierādījumu trūkuma dēļ.

Saskaņā ar Iekšlietu ministrijas Informācijas centrā fiksētajiem datiem, Latvijas Republikā pēdējo desmit gadu laikā – pēc Krimināllikuma 294. panta – atbildība par piespēšanu sniegt liecības nopratināšanā, ja tā saistīta ar vardarbību, par piedraudējumu to lietot vai ņirgāšanos par nopratināmo, un ja to izdarījis izziņas izdarītājs, ir bijušas ierosinātas divas krimināllietas (2001. gadā un 2004. gadā), taču abas šīs krimināllietas attiecīgi pēc Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 5. panta 1. punkta (nav noticis noziedzīgs nodarījums) un Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 5. panta 2. punkta (nodarījumā nav noziedzīga nodarījuma sastāva) ir izbeigtas. Mazais lietu skaits daļēji izskaidrojams arī ar faktu, ka “atsevišķos gadījumos šīs lietas pierādījumu vākšanas gaitā var tikt klasificētas pēc panta, kas paredz atbildību par dienesta pilnvaru pārsniegšanu, jo šis nodarījums ir pierādāms daudz vienkāršāk”.¹²⁹

Pēc Iekšlietu ministrijas Galvenajā inspekcijā apkopotās informācijas, pēdējo piecu gadu laikā par dienesta pilnvaru pārsniegšanu (Latvijas Kriminālkodeksa 162.1. pants vai Krimināllikuma 317. pants) notiesātas 11 personas, kuras noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī bijušas Valsts policijas darbinieki:

- 1999. gadā – 2 personas;
- 2000. gadā – 2 personas;

¹²⁸ Iekšlietu ministrijas Galvenās inspekcijas dati par 2003. gadu.

¹²⁹ Iekšlietu ministrijas Galvenās inspekcijas informācijas nodaļas vadītāja R. Pāpa apkopotā informācija 11.11.2004.

- 2001. gadā – notiesāto nav;
- 2002. gadā – 4 personas;
- 2003. gadā – 3 personas.

Tiesas loma saistībā ar policijas darbinieku pārkāpumiem kļuvusi aktuālāka arī saistībā ar administratīvo tiesu izveidošanu, kurā iedzīvotāji, arī policijas darbinieki, var pārsūdzēt administratīvos aktus. Iedzīvotāji šo iespēju visbiežāk izmanto, kad vēlas pārsūdzēt ceļu policijas lēmumus. Policijas darbinieki to var izmantot, lai pārsūdzētu disciplinārsodus. Tā kā pieredze šo lietu izlemšanā ir aizsākusies tikai no 2004. gada sākuma, vēl nevar spriest par praksi un rezultātiem, tomēr šāda iespēja vērtējama atzinīgi, jo pieņemtā administratīvā akta un noteiktā soda likumību ir iespējams pārsūdzēt no policijas neatkarīgā institūcijā un tiek nostiprināti praksē administratīvā procesa principi. Dienesta izmeklēšanas slēdziena, kas arī ir administratīvais akts, “(..) neatbilstība ārējiem un iekšējiem normatīvajiem aktiem, neprasme izskaidrot tiesību normas un principus var radīt situācijas, kad darbinieka sūdzība tiks atzīta par pamatotu un tiks atcelts lēmums par disciplinārsoda piemērošanu, kaut gan sūdzības iesniedzējs bijis vainīgs dienesta disciplīnas pārkāpuma izdarīšanā.”¹³⁰

Personu tiesības uz kompensāciju

Valsts atbildība, kas izriet no kriminālprocesuālajām tiesībām

Zaudējumu atlīdzināšanu nosaka likums “Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu”¹³¹ un Ministru kabineta noteikumi “Pieteikumu iesniegšanas un izskatīšanas, lēmumu pieņemšanas, darba garantiju un sociālo garantiju atjaunošanas un zaudējumu atlīdzības izmaksas kārtība”.¹³² Iesniegums par zaudējumu atlīdzināšanu ir jāiesniedz saskaņā ar likumu “Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu”. Tas jāadresē Tieslietu ministrijai, ja persona tikusi attaisnota vai krimināllieta izbeigta saskaņā ar tiesas nolēmumu vai izbeigta administratīvā lieta, vai arī jāadresē Ģenerālprokuratūrai, ja krimināllieta

¹³⁰ A. Matvejevs. *Dienesta pārbaudes veikšanas kārtība Valsts policijā*. Metodiskās rekomendācijas. Latvijas Policijas akadēmija, 2004, 6. lpp.

¹³¹ Likums “Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu”. Pieņemts 28.05.1998. “Latvijas Vēstnesis”, 176./178. num., 1998.

¹³² Ministru kabineta noteikumi “Pieteikumu iesniegšanas un izskatīšanas, lēmumu pieņemšanas, darba garantiju un sociālo garantiju atjaunošanas un zaudējumu atlīdzības izmaksas kārtība”. “Latvijas Vēstnesis”, 249./250. num., 1998.

izbeigta pirmstiesas izmeklēšanas stadijā. Šīs tiesības ir aktuālas arī, runājot par policijas darbinieku pārkāpumiem vai tad, ja persona tikusi nepamatoti aizturēta policijā.

Zaudējuma atlīdzības tiesiskais pamats ir:

- attaisnojošs tiesas spriedums – neatkarīgi no attaisnošanas motīviem;
- krimināllietas izbeigšana rehabilitējošu apstākļu dēļ;
- administratīvā aresta atzīšana par nelikumīgu un administratīvās lietvedības izbeigšana.

Personai ir tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību, ja:

- piespriests kriminālsods, un tā šo sodu izcietusi;
- piemērots drošības līdzeklis – apcietinājums vai mājas arests;
- tā tikusi aizturēta Kriminālprocesa kodeksā noteiktajā kārtībā;
- tai piemēroti Krimināllikumā paredzētie medicīnas rakstura piespiedu līdzekļi;
- tā piespiedu kārtā ievietota ārstniecības iestādē Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā;
- apsūdzētais krimināllietā atstādināts no amata;
- tai piemērots administratīvais sods – administratīvais arests;
- sakarā ar saukšanu pie kriminālatbildības tā izmantojusi zvērināta advokāta juridisko palīdzību.

Iesniegumu zaudējuma atlīdzības saņemšanai paredzēta speciāla veidlapa.¹³³ Iesniegumam jāpievieno arī visi dokumenti, kas apliecina pieteikumā norādīto zaudējumu apmēru.

Personai ir tiesības uz morālu un materiālu atlīdzību. Attaisnotajai personai ir tiesības izvirzīt prasību par morālā kaitējuma atlīdzināšanu, kas radies izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā.

Ja tiesas spriedums bijis attaisnojošs, persona, kas atradusies apcietinājumā nepamatoti, var vērsties tiesā ar lūgumu pēc kompensācijas. Pilsoņiem ir tiesības uz zaudējumu atlīdzināšanu likumdošanā noteiktajā kārtībā. 2002. gadā saņemti 19 pieteikumi no iedzīvotājiem, no tiem: 10 apmierināti Ls 8400 apmērā un papildus Ls 10 000 samaksāti par morālā kaitējuma atlīdzināšanu. Deviņi pieteikumi noraidīti.

¹³³ Ministru kabineta noteikumi Nr. 433, 27.04.2004.

Arī 2003. gadā saņemti 19 pieteikumi, no tiem: 14 pieteikumi apmierināti Ls 9406 apmērā un papildus Ls 17 300 izmaksāti saskaņā ar tiesas spriedumiem morālā kaitējuma atlīdzībai. Noraidīti pieci pieteikumi.¹³⁴

Tieslietu ministrija neveic detalizētu analīzi un neveido statistiku par to, kādu apstākļu pēc lietā ir attaisnojošs spriedums. Netiek analizēti dati par to, kuras amatpersonas vainas dēļ notikusi nepamatota aizturēšana. Tieslietu ministrijā vai citās tiesību aizsardzības institūcijās (tajā skaitā policijā) nav pieejami izdales materiāli par personu tiesībām uz šo kompensāciju un kārtību, kādā jānoformē dokumenti. Iespēju robežās šo funkciju pilda atbildīgie Tieslietu ministrijas darbinieki, bet tas nav pietiekami, lai garantētu informācijas pieejamību visiem, kam tā nepieciešama.

Valsts atbildība, kas izriet no administratīvā procesa tiesībām

Attiecībā uz valsts nodarītajiem zaudējumiem administratīvajā procesā jāmin fakts, ka pētījuma veikšanas laikā bija aizkavējusies Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu aprēķināšanas un atlīdzināšanas likuma pieņemšana, ar kura stāšanās spēkā tiks radīts tiesiskais pamats un noteikta procesuāla kārtība, kādā persona varēs saņemt atlīdzinājumu par materiālo zaudējumu vai personisko un morālo kaitējumu, kas tai nodarīts ar iestādes izdoto prettiesisku administratīvu aktu vai prettiesisku faktisko rīcību. Tādējādi zaudējumu atlīdzinājuma saņemšana no valsts, kaut arī regulēta, pašreiz faktiski nav iespējama, un nepieciešams nekavējoties iedibināt skaidru un efektīvu zaudējumu atlīdzības procesuālās realizācijas mehānismu.¹³⁵ Administratīvā procesa likumā garantētajai indivīda tiesībai uz zaudējumu atlīdzināšanu nav finansiāla seguma, jo tam nav paredzēti līdzekļi valsts budžetā.¹³⁶

Tomēr jāatzīst, ka, lai gan ir likumdošanas nepilnības, patlaban likuma "Par policiju" 27. panta kārtībā ir iespējama kompensācija tādos gadījumos, kad nepareizi pieņemts lēmums par automašīnas evakuāciju un to pamato dienesta pārbaudes slēdziens. Šāda pieredze ir, piemēram, Talsu policijas pārvaldē.¹³⁷

5.3.3. Valsts Cilvēktiesību birojs

VCB sūdzību par policijas pārkāpumu var iesniegt jebkurš Latvijas iedzīvotājs. Sūdzības izskatīšana ir konfidenciāls un bezmaksas process.

¹³⁴ Pēc Tieslietu ministrijas Zaudējumu atlīdzināšanas nodaļas datiem.

¹³⁵ Gredzena, I. *Valsts atbildība un tās veidi. Zaudējumu atlīdzība administratīvajā procesā. PROVIDUS*, 2004, 3. lpp.

¹³⁶ Atbilstīgi situācijai 2004. gada rudenī.

¹³⁷ Intervija ar Talsu rajona Policijas pārvaldes priekšnieku N. Grūbi 2004. gada novembrī.

VCB darbinieki ir tiesīgi prasīt paskaidrojumus no valsts iestādēm. Sūdzības izskatīšanas rezultāts var būt abu pušu labprātīga vienošanās par problēmas risinājumu vai pušu mierizlīgums.¹³⁸ Ja mierizlīgumu nav iespējams panākt, VCB rakstiski paziņo pusēm savu viedokli un priekšlikumus, kuriem ir ieteikuma raksturs. Attiecīgajai iestādei mēneša laikā jāsniedz VCB rakstiska atbilde par ieteikumu īstenošanu.

VCB pieņem iedzīvotāju sūdzības un jau vairākus gadus pievērs īpašu uzmanību jautājumam par personas tiesībām uz humānu apiešanos un cieņas respektēšanu izmeklēšanas cietumos, brīvības atņemšanas vietās, psihiatriskajās iestādēs, īslaicīgas aizturēšanas izolatoros, nelegālo imigrantu aizturēšanas vietās, Valsts policijā, pašvaldību policijā, ceļu policijā, apsardzē, pansionātos, patversmēs un bruņotajos spēkos.

VCB ir tiesības pieprasīt sūdzības izskatīšanai nepieciešamo informāciju no jebkuras valsts un pašvaldību iestādes, citas juridiskas vai fiziskas personas. Pēc biroja uzaicinājuma, attiecīgajai personai ir pienākums ierasties noteiktajā laikā un vietā, lai sniegtu ar sūdzības izskatīšanu saistīto informāciju.¹³⁹

VCB ir specializējies iedzīvotāju sūdzību uzklaušīšanā un dokumentēšanā. Iedzīvotājiem tiek piedāvāta anketa, kuru var aizpildīt sūdzības iesniedzējs. Anketā jānorāda iestāde vai persona, pret kuru vērsties iesniegums, kādas tiesības tikušas ierobežotas, fakti izklāsts, pārkāpuma negatīvās sekas un tas, vai iesniedzējs ir sūdzējies citās iestādēs par šo pašu pārkāpumu, kā arī cita informācija, kas varētu sekmēt ātrāku un objektīvāku lietas izskatīšanu. Anketa ir pieejama arī interneta lapā. Šāda pozitīva attieksme pret iesniedzēju ir vienkārša un saprotama iedzīvotājiem, kā arī neprasa īpašas juridiskas zināšanas, lai sūdzību iesniegtu. Iedzīvotājiem tiek izskaidrota lietas izskatīšanas procedūra, kā arī tas, ka iesnieguma izskatīšanas laikā VCB sazinās ar atbildētāju vai citām iestādēm, kuras ir izskatījušas šo lietu vai ir tiesīgas to izskatīt.

VCB iesniegto sūdzību analīze

Par pārkāpumiem policijas iestādēs 2003. gadā VCB iesniegtas 46 rakstiskas sūdzības un sniegtas 92 mutiskas konsultācijas. No rakstveida sūdzībām visvairāk – 28 – ir saņemtas par Valsts policiju.¹⁴⁰

Valsts Cilvēktiesību birojā ienākošās lietas skar plašu jautājumu loku. VCB darbinieki tās klasificē atbilstoši jomai, kurā, pēc viņu uzskatiem, ir visvairāk saskatāmas cilvēk-

¹³⁸ Sikāku informāciju par Valsts Cilvēktiesību biroju var iegūt interneta lapā www.vcb.lv

¹³⁹ Likums "Par Valsts Cilvēktiesību biroju".

¹⁴⁰ Valsts Cilvēktiesību biroja 2003. gada ziņojums. Rīga, 2004, 16. lpp. Publicēts. <http://www.vcb.lv/index.php?open=gadazinojumi&this=250504.156> Pēdējo reizi sk. 12.11.2004.

tiesību pārkāpuma pazīmes. Bieži vienā sūdzībā tiek skarti vairāki jautājumi: personas tiesības uz humānu apiešanos un cieņas respektēšanu, jautājums par personas tiesībām uz drošību, brīvību un personas neaizskaramību, kā arī personas tiesības uz taisnīgu, atklātu un savlaicīgu tiesu.

Iesniegumi par iespējamajiem policijas pārkāpumiem skar tos pašus jautājumus, kas nonāk arī citu institūciju uzmanības lokā: pienākumu nepildīšana, prettiesiska spēka pielietošana, attieksme pret cietušajiem, kas bieži vien ir līdzīga attieksmei pret aizdomās turēto, krimināllietas neierosināšana vai arī tās apzināta novilcināšana. Pēc VCB darbinieku vārdiem: “Ir gadījumi, kad situācija tiek risināta, noformējot procesuālos dokumentus par labu policijas darbiniekam. Bieži sastopamas situācijas, kad personai dažādu iemeslu dēļ tikusi liegta pieeja ārstam vai medicīniskajam personālam, kas būtu varējuši laikus fiksēt radītos miesas bojājumus, kā arī juridisko pamatzināšanu trūkums cietušajam nav ļāvis aizstāvēt savas tiesības.”¹⁴¹

Par policijas pārkāpumiem VCB darbinieku rīcībā nonāk informācija no dažādām institūcijām un no plašsaziņas līdzekļos izskanējušās informācijas. 2003. gadā VCB darbinieki apmeklēja islaicīgās aizturēšanas izolatorus (ĪAI) Cēsis, Valmierā, Aizkrauklē, Rēzeknē un Rīgā un iepazīnās ar personu aizturēšanas apstākļiem un uz vietas izskatīja saņemtās sūdzības.¹⁴² Savos ziņojumos VCB atkārtoti norāda uz problēmām ĪAI: sliktu apgaismojumu un sanitārajiem apstākļiem, uz to, ka nav matraču gulēšanai nakti, nav ventilācijas un pastaigu laukumu. VCB savā darbā cenšas sadarboties ar citām tiesību aizsardzības institūcijām, prokuratūru, VP Iekšējās drošības biroju. Par situācijas vērtējumu ĪAI tikusi informēta Iekšlietu ministrijas vadība.

5.3.4. Valsts Prezidentes kancelejas Apžēlošanas dienests

Apžēlošanas dienestam izskatīšanai nodotās sūdzības un iesniegumi galvenokārt attiecas uz Tieslietu ministrijas, tiesu, Ģenerālprokuratūras un policijas darbu. Šo sūdzību izskatīšana Valsts prezidentes tiešā kompetencē neietilpst, tomēr Apžēlošanas dienesta rīcībā regulāri nonāk personu sūdzības par šo institūciju pieņemtajiem lēmumiem vai rīcību.

Valsts Prezidentes kancelejas Apžēlošanas dienesta darbu nosaka Apžēlošanas likums¹⁴³ un citi Latvijas Republikas likumi. Valsts Prezidentes kancelejas Apžēlošanas dienestam

¹⁴¹ Intervijas ar VCB darbinieci I. Vaivari 2004. gada aprīli.

¹⁴² Valsts Cilvēktiesību biroja 2003. gada ziņojums, Rīga, 2004, 17. lpp. Publicēts <http://www.vcb.lv> Pedējo reizi sk. 12.11.2004.

¹⁴³ Pieņemts 07.07.1998. “Latvijas Vēstnesis”, 07.07.1998.

nav tiesību iejaukties tiesībsargājošo institūciju darbā, bet ir tiesības pieprasīt un saņemt informāciju vai atkārtotu faktu pārbaudi no atbildīgajām institūcijām.¹⁴⁴

Sūdzības tiek saņemtas no apcietinātām personām un viņu tuviniekiem, kuru apsūdzības lietu izskatīšana tiesās netiek uzsākta likumā noteiktajā termiņā, t. i., no apcietinātajiem, kas gadiem ilgi gaida tiesas spriedumu. Apžēlošanas dienests izskata arī mutiskas sūdzības, kuras tiek reģistrētas Apžēlošanas dienesta speciālajā žurnālā.

Apžēlošanas dienesta darbinieki ir vairākkārt vērsuši sabiedrības uzmanību uz pārkāpumiem policijas darbā.¹⁴⁵ Apžēlošanas dienestā ienākošajās vēstulēs izklāstītās sūdzības visbiežāk attiecas uz visu tiesību aizsardzības sistēmu kopumā. Vēstulēs, kas skar tiesu darbu, iesniedzēji galvenokārt izsaka neapmierinātību par tiesas spriedumu likumību un pamatotību, tiesnešu iespējamo korumpētību, neapmierinošo tiesu darba organizāciju, neatbilstīgajiem lietu izskatīšanas termiņiem. Saistībā ar prokuratūras darbu izteikta neapmierinātība ar garo izmeklēšanas procesu, drošības līdzekļa piemērošanu, ar krimināllietas izbeigšanu vai atteikšanos ierosināt krimināllietu. Sūdzībās tiek minēti fakti par izziņas iestāžu (policijas) lietotajām, likumam neatbilstošajām izmeklēšanas metodēm, kriminālprocesuālo normu neievērošanu, nepamatotu aizturēšanu, pierādījumu falsifikāciju, arī par fizisku vai psiholoģisku vardarbību, lai panāktu aizturētās personas atzišanos. 2003. gadā Apžēlošanas dienests ir saņēmis 255 sūdzības, no kurām 30 ir par policiju.¹⁴⁶

5.4. Nevalstiskās organizācijas un to loma

Latvijā ir vairākas nevalstiskas organizācijas, kuras savā darbā saskaras ar policijas jautājumiem. Katrai no šīm organizācijām ir savi mērķi un funkcijas. Nevalstiskās organizācijas nosacīti varētu iedalīt divās grupās:

- organizācijas, kas pieņem apmeklētājus – cietušos un viņu radniekus, kuri vēlas juridisku konsultāciju vai padomu, kā rīkoties;
- organizācijas, kas ar policijas problēmām saskaras pastarpinātā veidā, piemēram, pie tām vēršas cietušie, kuriem nepieciešama psiholoģiska palīdzība.

Pēc juridiskām konsultācijām iedzīvotāji vēršas, piemēram, Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrā (LCESC) un Cietušo atbalsta centrā. Nevalstiskās organi-

¹⁴⁴ To nosaka Apžēlošanas likuma 8. pants.

¹⁴⁵ Piemēram, Aksenoka, R. "Kāpēc Valsts prezidentei lūdz padomu un palīdzību". "Jurista Vārds", Nr. 6 (311), 17.02.2004.

¹⁴⁶ Valsts Prezidentes kancelejas Apžēlošanas dienesta atskaite par 2003. gadu.

zācijas var sniegt konsultācijas, bet tām nav tādu pilnvaru kā tiesībsargājošajām institūcijām.

Nevalstiskās organizācijas pievērš pastiprinātu uzmanību sabiedrības informēšanai par policijas pārkāpumiem un stāvokli īslaicīgās aizturēšanas izolatoros. LCESC jau vairākus gadus pēc kārtas savos ziņojumos publicē informāciju par gadījumiem, kad policijas darbinieki pārkāpuši savas pilnvaras, kā arī vērš atbildīgo institūciju uzmanību uz starptautisko institūciju ziņojumiem par Latviju. Tā 2003. gada ziņojumā teikts: “Policijas vardarbība arī 2003. gadā turpināja izraisīt bažas, izpelnoties nopietnu kritiku no ANO Cilvēktiesību komitejas un ANO Komitejas pret spīdzināšanu. Abās komitejās satraukumu izraisījuši apgalvojumi par policijas ļaunprātīgu izturēšanos pret indivīdiem, un ANO Komiteja pret spīdzināšanu norāda, ka atsevišķos gadījumos to varētu uzskatīt par spīdzināšanu. Abas komitejas aicina Latviju veikt nopietnus pasākumus, lai novērstu šādus policijas ļaunprātīgas izturēšanās gadījumus un nekavējoties nodrošinātu neatkarīgu izmeklēšanu, vainīgo saukšanu pie atbildības un efektīvu kompensācijas nodrošināšanu cietušajiem. Cilvēktiesību komiteja aicina Latviju izveidot neatkarīgu sūdzību izskatīšanas mehānismu ar izmeklēšanas pilnvarām.”¹⁴⁷ LCESC atkārtoti vēršis sabiedrības uzmanību arī uz neapmierinošajiem apstākļiem policijas 28 īslaicīgās aizturēšanas izolatoros un to neatbilstību starptautiskajiem standartiem. Tiek norādīts, ka “Policijas izolatori Ventspilī, Daugavpilī, Liepājā, Jelgavā, Aizkrauklē un daļa policijas nodaļu Rīgā joprojām bija kritiskā stāvoklī”.¹⁴⁸ 2003. gadā LCESC sniedzis 12 konsultācijas par tiesību pārkāpumiem policijā.¹⁴⁹ Arī iepriekšējos gados publicētajos LCESC pārskatos par cilvēktiesībām Latvijā īpaša uzmanība pievērsta jautājumiem par tiesību aizsardzības institūciju darbinieku dienesta pilnvaru pārsniegšanu un pazemojošu apiešanos vai spīdzināšanu.

No 2004. gada 12. līdz 15. februārim LCESC sadarbībā ar Sabiedriskās politikas centru *PROVIDUS* rīkoja anonīmu telefonāciju “Nebaidies un informē par policijas vardarbību!” Telefonācijas mērķis bija iegūt informāciju par gadījumiem, kad Latvijas iedzīvotāji cietuši no policijas vardarbības, bet nav vērsušies ar sūdzību valsts iestādē vai arī to darījuši, bet nav apmierināti ar izmeklēšanas rezultātiem.¹⁵⁰

Akcija izraisīja lielu sabiedrības un masu informācijas līdzekļu atbalstu, aktualizējot nepieciešamību ziņot par policijas vardarbības gadījumiem, kā arī uzlabot sūdzību izskatīšanas mehānismus. “Akcijas laikā tika saņemtas 283 mutiskas un rakstiskas sūdzības.

¹⁴⁷ LCESC, Cilvēktiesības Latvijā 2003. gadā, 15. lpp.

¹⁴⁸ Turpat, 16. lpp.

¹⁴⁹ Turpat, LCESC sniegtās bezmaksas konsultācijas 2003. gadā, 40. lpp.

¹⁵⁰ Vairāk informācijas par akcijas mērķiem <http://www.politika.lv/index.php?id=108239&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 17.11.2004.

Sūdzības pieņēma profesionāli juristi un psihologi. (..) Tieši par policijas vardarbību tika saņemtas 130 sūdzības. Ievērojams pārsvars zvanītāju vidū bija vīrieši, kuri paši cietuši no policijas vardarbības. Zvanītāju vidū bija arī liecinieki, cietušo radnieki, draugi, kā arī advokāti. Lielākā daļa cietušo bija vecumā no 20 līdz 40 gadiem. 45% sūdzību bija par policijas nodaļām Rīgā, 51% – par policijas nodaļām citās pilsētās un lauku rajonos, 4% gadījumu konkrēta vieta netika minēta. (..) Sūdzībās visbiežāk – 80 % gadījumu – norādīts uz Valsts policiju, 17% – uz pašvaldību policiju.”¹⁵¹ Sūdzības bija par vardarbību aizturēšanas laikā, transportējot uz policijas nodaļu un policijas nodaļā – pratināšanas laikā. Tika minētas arī citas vietas. Zvanītāji visbiežāk nosauca šādus ietekmēšanas veidus – sišanu ar dūrēm, spārdīšanu ar kājām pa dažādām ķermeņa vietām un sišanu ar plaukstas pamatni pa galvu. Zvani bija arī par citām problēmām, kas saistītas ar policijas darbinieka pienākumu nepildīšanu, sliktu attieksmi pret cietušajiem, atteikšanos ierosināt krimināllietu vai iesnieguma nepieņemšanu. Akcija aktualizēja arī jautājumu par aizturēto personu informēšanu sakarā ar viņu tiesībām un tiesībām uz ārstu. Aizturēto personu tiesībās lielākoties nav tikušas ievērotas.

Attiecībā uz sūdzību iesniegšanu un izskatīšanu “Ievērojami lielākā daļa zvanītāju par notikušo policijas vardarbību nav sūdzējušies, jo:

- 1) nezināja, kam un kur ziņot;
- 2) baidījās sūdzēties vispār vai tāpēc, ka policijas darbinieki draudējuši;
- 3) neticēja, ka var kaut ko panākt, tāpēc ka nav ticības, ka sūdzību izskatīs un tam būs jēga, “jo taisnību nevar panākt”;
- 4) priecājās, ka vispār atbrīvoti;
- 5) nevēlējās, lai par aizturēšanu uzzina vecāki un draugi;
- 6) jo aizturētais ir bijušais ieslodzītais.”¹⁵²

Viens no akcijas rezultātiem bija ieteikumi situācijas uzlabošanai. Tika ieteikts:

- izplatīt starptautisko organizāciju ziņojumus un ieteikumus situācijas uzlabošanai Latvijā;
- sagatavot un izplatīt aizturēto personu tiesību sarakstu, kā arī informēt personas par viņu tiesībām gan mutiski, gan rakstiski;
- nodrošināt aizturēto personu tiesības uz juristu un ārstu pēc paša izvēles;

¹⁵¹ Telefonakcijas “Nebaidies un informē par policijas vardarbību!” rezultāti pieejami <http://www.politika.lv/index.php?id=108230&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 17.11. 2004.

¹⁵² Turpat.

- informēt sabiedrību par Valsts policijā, Iekšlietu ministrijā un citur pastāvošajām sūdzību izskatīšanas iespējām;
- pievērst īpašu uzmanību arī citu tiesību aizsardzības institūciju pilnvarām reaģēt uz policijas pārkāpumiem (piemēram, prokuratūras);
- veidot neatkarīgu institūciju ar plašām pilnvarām, kuras uzdevums ir izskatīt sūdzības par policijas vardarbību.¹⁵³ Akcijas rezultāti izraisīja arī Iekšlietu ministrijas Galvenās inspekcijas¹⁵⁴ un Valsts policijas priekšnieka atbildes reakcijas¹⁵⁵, kuri paziņoja, ka neviens iesniegums nepaliek bez ievēribas un ka pastāvošās problēmas nav iespējams atrisināt bez pašas policijas līdzdalības.

Psiholoģiskas un juridiskas konsultācijas dažāda rakstura nodarījumos cietušām personām sniedz arī Cietušo atbalsta centrs, kurš darbojas no 2003. gada. Darbam ar cietušajiem pieteikušies 23 brīvprātīgie: juristi, psihologi, mediķi, juridisko un psiholoģijas fakultāšu studenti un citas personas, kas tiek arī regulāri apmācītas.¹⁵⁶ Cietušo atbalsta centrs no 2003. gada jūnija līdz 2004. gada augusta beigām ir sniedzis 15 konsultācijas par dažāda rakstura sūdzībām par policijas darbu.¹⁵⁷ Periodā no 2003. gada jūnija līdz 2004. gada jūnijam bijušas šādas sūdzības par policiju: piespiešana atzities nozieguma izdarīšanā, pierunāšana atzīt sevi par vainīgu un noslēgt izlīgumu, kaut gan vainīga cita persona (nekvalitatīva izmeklēšana, iespējama korupcija), slikti veikta izmeklēšana autoavārijas gadījumos, nereaģēšana uz sūdzību telefonzvaniem par vardarbību ģimenē, nepietiekama izmeklēšana dažāda rakstura lietās, kā rezultātā cietušais juties apmierināts ar izmeklēšanas iznākumu, nenodrošināta iespēja sievietei iekļūt sava īpašuma daļā, ko aizņēmis šķirtais vīrs. Centra darbinieki kā pēdējo mēnešu laikā aktualizējušos problēmu minēja gadījumus, kad policija nodara miesas bojājumus, izmantojot nesvarīgus iemeslus (piemēram, aizmigšana autobusa pieturā), piekauj, bet pēc tam ierosina pret šo personu administratīvu lietu vai krimināllietu, lai fiziski ietekmētās personas nevarētu pierādīt policistu vainu.¹⁵⁸

¹⁵³ Telefonakcijas “Nebaidies un informē par policijas vardarbību!” rezultāti pieejami <http://www.politika.lv/index.php?id=108230&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 17.11. 2004.

¹⁵⁴ Novikovs, S. “Policijas problēmas neatrisināt bez pašas policijas līdzdalības.” Viedoklis par telefonakcijas “Nebaidies un informē par policijas vardarbību!” rezultātiem. <http://www.politika.lv/index.php?id=108511&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 17.11.2004.

¹⁵⁵ Zaščirinskis, J. “Neviens iesniegums par policijas vardarbību nepaliek bez ievēribas.” Viedoklis par telefonakcijas “Nebaidies un informē par policijas vardarbību!” rezultātiem. <http://www.politika.lv/index.php?id=108512&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 17.11.2004.

¹⁵⁶ Cietušo atbalsta centra sagatavotā atskaite par 2003. gadu. Nav publicēta.

¹⁵⁷ Pēc Cietušo atbalsta centra darbinieku sniegtajiem datiem uz 2004. gada augustu.

¹⁵⁸ Cietušo atbalsta centra direktores L. Zelmenes sniegtā informācija 2004. gada novembrī.

Organizācijas, kuras ar policijas problēmām saskaras pastarpinātā veidā, parasti specializējas jautājumos, kas attiecas uz cietušo, galvenokārt mazaizsargāto grupu aizsardzību un rehabilitāciju. Lai gan pēdējā laikā policijas darbā ar cietušajiem veikti daudzi uzlabojumi un notikusi sadarbība ar nevalstiskajām organizācijām, vēl joprojām sastopami gadījumi, kad cietušie tiek sekundāri traumēti. It īpaši tas attiecas uz cietušajām sievietēm un bērniem, pret kuriem policija izturējusies neprofesionāli, piemēram, pratināšanas laikā. Cietušie vai viņu radnieki, iespējams, nav sūdzējušies par policiju un to nedarīs, bet policijas pieļautās kļūdas ir acīmredzamas, kad ar cietušo strādā psihologi. Šāda pieredze ir Krīzes centrā *Skalbes*¹⁵⁹ un Centrā pret vardarbību *Dardedze*¹⁶⁰.

5.5. Latvijas sabiedrības viedoklis

Iedzīvotāju viedokļi par to, vai var uzticēties policijai, ir stipri atšķirīgi. Pēc veiktās socioloģiskās aptaujas jāatzīst, ka optimistiski noskaņoti ir tikai 4% iedzīvotāju. Viņi apgalvo, ka pilnībā uzticas policijai. Pārsvārā uzticas 40% iedzīvotāju. Atbildi “drīzāk neuzticos” izvēlējušies 34,6% respondentu, pilnībā neuzticas –16%. Par savu viedokli un atbildi šaubās 5,4% iedzīvotāju. Līdz ar to var secināt, ka iedzīvotāju uzskati ir kategoriski un atšķirīgi: viena iedzīvotāju daļa ir pārliecināta, ka neuzticas policijai, un tikai nedaudz mazāka daļa izsaka savu uzticību. Jāatzīst, ka 16% kategoriskā atbilde “pilnībā neuzticos” liecina, ka pārsvars ir skeptiķu pusē – neuzticība ir nedaudz lielāka.

Šie dati Valsts policijas iekšējo izmeklēšanas dienestu darbiniekiem un Valsts policijas vadībai ļauj secināt, ka sadarbībai ar sabiedrību un tās uzticības iegūšanai jākļūst par vēl lielāku prioritāti viņu darbā. Pozitīvi vērtējama Iekšlietu ministrijas akcija “Par policistu, kuram tu uzticies” (informāciju par šo akciju (2004. gada 14. janvāris) var izlasīt portālā www.delfi.lv). Lai arī atsauksmes presē par šo akciju bija dažādas, kopumā šāda Iekšlietu ministrijas iniciatīva ir tikai jāapsveic, un aizbildinājumi, ka, piemēram, balsotāju skaits varētu būt lielāks, ne vienmēr ir vietā. Galvenais ir šādu akciju turpināt, un, ja iedzīvotājiem būs uzticība konkursa norises kārtībai, ar laiku balsotāju skaits palielināsies.

Iedzīvotāju viedoklis par policijas uzticamību vai neuzticamību var balstīties uz dažādiem cēloņiem, kas var tikt noskaidroti vienīgi detalizētākas aptaujas ietvaros. Varbūt kāds, kas uzskata, ka neuzticas policijai, savu domu balsta tikai uz nostāstiem par ceļu policiju, kas ne vienmēr ir tiešais informācijas avots. Vienlaikus – uzticības iemesls var būt pieklājīgi izteikts brīdinājums par maznozīmīgu pārkāpumu.

¹⁵⁹ Intervija ar Krīzes centra *Skalbes* direktori I. Biti 2004. gada martā. Vairāk informācijas par Krīzes centru *Skalbes* var iegūt mājas lapā <http://www.skalbes.lv>

¹⁶⁰ Vairāk informācijas par Centru pret vardarbību *Dardedze* <http://www.centrsdardedze.lv>

Nozīme ir arī tam, kā informācija par policiju tiek sniegta presē. Diemžēl policisti par savu smago darbu saņem ļoti maz pozitīvu atsauksmju. Analizējot preses materiālus, jāpiebilst, ka slejās par policiju parādās galvenokārt negatīva informācija. Arī vadošajā Latvijas interneta portālā www.delfi.lv bieži atrodami tādi virsraksti kā “Par divu vīriešu piekaušanu aiztur policistus”, “Daugavpili piedzēries policists ar žiguli izraisa avāriju”, “Par 55 latu izspiešanu aiztur policistu”, “Piedzēries policists “pazaudē” auto un iekausa apsargu”. Iedzīvotāji ar policiju saskaras dažādās situācijās, bet lielākoties – vadot transporta līdzekli vai lasot masu informācijas līdzekļos publicēto materiālu, kas liecina par nepieciešamību pievērst vairāk uzmanības policijas tēlam. Pēc aptaujas datiem – 23,7% iedzīvotāju pēdējā gada laikā bijusi saskare ar policiju.

Iedzīvotājus lūdza atbildēt, vai gadījumā, ja viņiem rastos pretenzijas pret policijas darbu, viņi iesniegtu par to sūdzību, kā arī novērtēt savas zināšanas par to, kur var iesniegt šādas sūdzības. Aptaujas rezultāti liecina, ka kopumā 53% iedzīvotāju iesniegtu sūdzību, bet 35 % aptaujāto atzina, ka viņi to nedarītu. Diezgan liels bija cilvēku skaits, kuri šaubījās par savu rīcību – 12,1%.

Informācija un sūdzības par pārkāpumiem pašiem policijas darbiniekiem un policijas vadībai būtu jāuzzina pirmām kārtām, lai uzlabotu sava darba kvalitāti. Un nevis tādēļ, lai sodītu individu, bet lai izvērtētu, kas jāmaina pašā sistēmā un kā veikt preventīvos pasākumus. Demokrātisko valstu policijas dienestos šī informācija tiek uzskatīta par ļoti vērtīgu, un tiek pielikts daudz pūļu, lai garantētu neatkarību un atgriezenisko saikni ar iedzīvotājiem sūdzību izskatīšanas procesā.

Katra iedzīvotāja viedoklis un vēlme nesamierināties ar situāciju, ja izdarīts pārkāpums, radīs vajadzību īstenot izmaiņas policijas attieksmē pret iedzīvotājiem.

Lai arī diezgan daudz Latvijas respondentu bija apgalvojuši, ka tad, ja būtu pārkāptas viņu tiesības, viņi sūdzētos par policiju, tomēr pēc atbildēm uz jautājumu, vai viņiem ir pietiekami daudz informācijas, kur un kā to darīt, var izsecināt, ka informācijas tomēr trūkst. Atbildi “neko par to nezinu” izvēlējās 22 % iedzīvotāju.

Uz jautājumu, kuras institūcijas izpelnījušās vislielāko sabiedrības uzticību sūdzību izskatīšanā, katrs respondents varēja izvēlēties vairāk par vienu atbildi. Vislielākā uzticība izteikta: Iekšlietu ministrijas izmeklēšanas iestādēm, prokuratūrai un VCB. Aptaujas dati liecina, ka nevienam no minētajām iestādēm nenorādīja vairāk par 27% iedzīvotāju. Kategorijā “cita atbilde” minēti tādi varianti kā: “neviens”, “neuzticos”, “visas iestādes pārkamās”.

6. LATVIJAS SITUĀCIJAS NOVĒRTĒJUMS

6.1. Sūdzību izskatīšanas mehānisma atbilstība starptautisko institūciju pieņemtajiem standartiem

Sūdzību izskatīšanas mehānisms Latvijā starptautiskajiem standartiem atbilst daļēji. Kā pozitīvas iezīmes jāmin:

- likumdošanā nostiprināto valsts iestāžu pienākums pieņemt un izskatīt iedzīvotāju sūdzības;
- likumdošanā nostiprinātas iespējas pārsūdzēt lēmumus;
- iedzīvotāju izvēles iespējas iesniegt sūdzību dažādās – gan valstiskās, gan nevalstiskās organizācijās;
- automātiska dienesta izmeklēšana un ziņošana par speciālo līdzekļu un spēka paņēmienienu pielietojšanu;
- Valsts policijas Iekšējās drošības biroja izveidošana;
- detalizētas statistikas ieviešana par sūdzību veidu un izmeklēšanas rezultātiem Valsts policijā;
- 2003. gada decembrī pieņemtais policijas darbinieka ētikas kodekss.

Kā starptautiskajiem standartiem neatbilstīgi jāmin šādi fakti:

- nav no policijas neatkarīga alternatīva sūdzību izskatīšanas mehānisma ar plašām izmeklēšanas pilnvarām;
- sūdzību statistika un informācija par tām ir ar ierobežotu pieejamību, nav skaidri noteiktas policijas vadības politikas par šo datu pieejamību un publiskošanu;
- dažādo institūciju atšķirīgas pilnvaras, kas iedzīvotājam bez juridiskām zināšanām ir grūti izprotamas, un funkciju dublēšanās; rezultātā iedzīvotāji neizmanto savas likumīgās tiesības un sūdzības iesniegšanas process kļūst garš un neefektīvs;

- informatīvo materiālu trūkums par iedzīvotāju tiesībām iesniegt sūdzību par policiju, kā arī informācijas trūkums par pašu sūdzības izskatīšanas procesu un tā iespējamiem rezultātiem;
- gan valsts, gan nevalstisko organizāciju novērojumi pierāda, ka daudzos gadījumos netiek savlaicīgi garantētas personu tiesības uz juridisko palīdzību un tiesu medicīnisko ekspertīzi, paziņošanu radniekiem vai draugam par aizturēšanu; rezultātā lietai svarīgie pierādījumi iet bojā un nav iespējams noskaidrot objektīvo patiesību;
- ne visos gadījumos tiek garantēta starptautiskajos standartos noteiktā prasība uzsākt izmeklēšanu “nekavējoties”. Ja persona par notikušo ziņo novēloti, laiks no notikuma līdz atbildīgās personas, kas veic izmeklēšanu, iecelšanai ir pārāk ilgs, lai objektīvi savāktu pierādījumus, un rezultātā lieta tiek izbeigta;
- praksē slikti strādā kompensācijas sistēma par valsts nodarīto kaitējumu atlīdzību personām, kas tikušas nepamatoti aizturētas, nav pieņemti Ministru kabineta noteikumi par zaudējumu atlīdzināšanas kārtību administratīvajā procesā;
- netiek paredzēta atbildība par policijas darbinieka nepatiesu apvainošanu (minētais neattiecas uz tiem iesniegumiem, kas neapstiprinās pierādījumu trūkuma dēļ).

6.2. Uzraudzības modeļa salīdzinājums ar citu valstu praktisko pieredzi

Zemāk minētajā tabulā apkopotas galvenās Latvijas sūdzību izskatīšanas modeļa atšķirības no demokrātisko valstu pieredzes sūdzību izskatīšanā. Tabula veidota, balstoties uz pētījuma aprakstošajā daļā izklāstīto informāciju.

Demokrātisko valstu pieredze	Latvijas situācija
Līdzās pastāvošajiem policijas iekšējiem izmeklēšanas dienestiem, prokuratūras, tiesas, ombud-institūcijām, nevalstiskajām organizācijām pastāv no policijas neatkarīga institūcija ar plašām izmeklēšanas pilnvarām.	Latvijā nav neatkarīgas institūcijas, kuras kompetencē būtu policijas pārkāpumu izmeklēšana.
Iedzīvotāju sūdzības un ieteikumi tiek uztverti kā svarīga informācija un bezmaksas padoms.	Sūdzības tiek uztvertas kā atsevišķi gadījumi, nevis kā signāli par problēmām pašā organizācijā.
No katra gadījuma tiek izdarīti secinājumi par organizatoriskiem uzlabojumiem.	Soda individu – vainīgo policijas darbinieku.

Demokrātisko valstu pieredze	Latvijas situācija
<p>Lai uzlabotu policijas darbu, sūdzības un dati par to tiek detalizēti analizēti.</p> <p>Sūdzības izvērtēšanas procesā liels uzsvars ir uz preventīvajiem pasākumiem, lai novērstu pārkāpumu atkārtošanos. Ir darbinieki, kuru vienīgais pienākums ir šādu pasākumu veikšana.</p> <p>Balstoties uz sūdzībās atrodamo informāciju, tiek veikti uzlabojumi policijas organizācijas darbā un apmācībā.</p>	<p>Trūkst detalizētas informācijas un statistikas datu par sūdzībām un to iznākumu.</p> <p>Latvijas iekšējie izmeklēšanas dienesti ir pārāk noslogoti ar saviem ikdienas pienākumiem, un preventīvais darbs praktiski netiek veikts.</p> <p>Līdzīgi pārkāpumi turpina atkārtoties gadu no gada.</p>
<p>Iekšējās izmeklēšanas institūcijās strādā kvalificēti, labi atalgoti speciālisti, un šiem dienestiem ir augsts reitings organizācijas iekšienē.</p>	<p>Iekšējo izmeklēšanas institūciju darbs nav pietiekami novērtēts kā organizācijas iekšienē, tā iedzīvotāju vidū.</p>
<p>Rūpes par dienesta integritāti un tēlu sabiedrībā ir organizācijas prioritāte, kas tiek attiecīgi izklāstīta visos policijas organizācijas līmeņos.</p> <p>Vadošo darbinieku atklāts nosodījums pret prettiesiska spēka lietošanas gadījumiem un citiem pārkāpumiem, kas grauj policijas tēlu sabiedrībā.</p>	<p>Attieksmes un ideju maiņa tikai vēl veidojas.</p> <p>Vadošo policijas darbinieku atklāts, publisks nosodījums par padoto pārkāpumiem ir reti sastopams.</p>
<p>Informācija par sūdzību izskatīšanas iespēju policijā ir pieejama dažādos veidos. Tiek publicēti speciāli izdales materiāli dažādās valodās, kā arī iedzīvotājiem pastāv iespēja iepazīties ar šo informāciju internetā.</p> <p>Pieejamas speciālas anketas, kas palīdz iedzīvotājiem noformulēt savu sūdzību un policijas darbiniekam iegūt strukturētu informāciju no sūdzības iesniedzēja.</p>	<p>Pēdējo gadu laikā Valsts policija nav publicējusi nevienu izdales materiālu, kas informētu iedzīvotājus par viņu tiesībām. Nav detalizētas, izskaidrojošas informācijas iedzīvotājiem saprotamā valodā.</p> <p>Palīgmateriāli, kas palīdz iedzīvotājiem iesniegt sūdzību, ir pieejami tikai VCB.</p>
<p>Policijas darbinieki, kas izskata sūdzības par policijas darbu, ir speciāli apmācīti komunikāciju un saskarsmes iemaņās.</p>	<p>Praktiskās iemaņas balstītas uz pieredzi, speciālas apmācības netiek piedāvātas.</p>

Demokrātisko valstu pieredze	Latvijas situācija
<p>Ir īpašas telpas apmeklētāju pieņemšanai.</p> <p>Notiek regulāra sabiedrības informēšana, kur un kā var iesniegt sūdzību par policijas darbu.</p>	<p>Trūkst speciāli iekārtotu telpu policijas institūcijās, dažās vietās apmeklētājam nākas izklāstīt savu problēmu vairāku cilvēku klātbūtnē.</p> <p>Sūdzību izskatīšanas institūcijas un to atrašanās vietas nav plaši zināmas sabiedrībai.</p>
<p>Informācija un dati par sūdzībām ir plaši pieejami sabiedrībai.</p> <p>Regulāra atgriezeniskā saikne ar sabiedrību par sūdzību izskatīšanas rezultātiem.</p>	<p>Nav skaidri noteiktas Valsts policijas politika par informācijas pieejamību attiecībā uz iedzīvotāju sūdzībām. Dati par sūdzībām ir ierobežotas pieejamības informācija.</p> <p>Sabiedrība tiek informēta tikai gadījumos, kad noticis nopietns pārkāpums un tas izpelnījies preses uzmanību.</p>
<p>Nevalstisko organizāciju un civiliedzīvotāju sadarbība ar policiju.</p>	<p>Nevalstisko organizāciju sadarbība ar policiju ir tikai aizsākta.</p>

6.3. Iespējamie risinājumi Latvijas situācijas uzlabošanai

Ņemot vērā valsts finansiālās iespējas, pirmām kārtām būtu jāpievērš uzmanība jau pastāvošo sūdzību izskatīšanas institūciju darba un efektivitātes uzlabošanai, kā arī iedzīvotāju informētībai par tiesībām pārsūdzēt policijas lēmumus.

Nepieciešamie uzlabojumi jau pastāvošo sūdzību institūciju darbā:

- sūdzības iesniegšanas procesa vienkāršošana un pieejamība policijā;
- regulāra sabiedrības informētība par to, kur un kā iesniegt sūdzību par policijas darbu;
- informācijas atklātība un pieejamība par sūdzībām un to izmeklēšanas rezultātiem, atgriezeniskā saite ar sabiedrību par izdarītajiem secinājumiem;
- regulāru pārbaužu veikšana policijas iecirkņos, kā arī vēršanās pret katru gadījumu, kad ir aizdomas par pārkāpumiem policijas darbā;

- aizturēto personu tiesību garantija saņemt ārsta un advokāta palīdzību, paziņot par savu atrašanās vietu radniekiem vai draugiem;
- tiesu medicīniskās ekspertīzes pieejamības nodrošināšana nekavējoties, visos gadījumos, kad ir aizdomas par policijas prettiesisku spēka lietošanu;
- sūdzību informācijas analīze un izmantošana policijas darba uzlabošanai, nepieciešamo kadru piesaistīšana, kuru pienākums būtu veikt šādu analīzi;
- regulāra iekšējo izmeklēšanas dienestu informācijas apmaiņa ar pārējām policijas vienībām par secinājumiem un ieteikumiem, izskatot sūdzības;
- starptautisko organizāciju ziņojumu un ieteikumu par cilvēktiesību jautājumiem policijas darbā izplatīšana latviešu valodā visās policijas nodaļās un iecirkņos;
- periodiska iedzīvotāju pārstāvju iesaistīšana sūdzību izskatīšanā, lai garantētu izmeklēšanas objektivitāti un dienesta darba caurspīdību.

Nepieciešamība aizsākt sabiedrības un tiesību aizsardzības institūcijās strādājošo diskusiju par neatkarīgas izmeklēšanas institūcijas nodibināšanu, kas izskatītu sūdzības par policiju. Šādu institūciju būtu iespējams izveidot pie jau pastāvošās policijas uzraudzības iestādes – prokuratūras – kā neatkarīgu nodaļu, kuras kompetencē ir nopietnākas policijas pārkāpumu lietas, kā arī tās lietas, kuras iespējamā interešu konflikta dēļ nevar izmeklēt pati policija.

NOSLĒGUMS

Pētījuma gaitā izdarītie secinājumi norāda uz daudzām nepilnībām sūdzību izskatīšanā Latvijā. Iedzīvotāju sūdzību satura analīze liek domāt par nepieciešamību veikt izmaiņas policijas organizācijas kadru politikā, profesionālajā apmācībā un komunikācijā ar sabiedrību. Lielu daļu no izteiktajiem priekšlikumiem un rekomendācijām ir iespējams īstenot ar relatīvi maziem līdzekļiem un attieksmes maiņu pret iedzīvotāju viedokļiem un sūdzībām par policijas darbu. Sūdzību izskatīšanas mehānisma neatkarība un objektivitāte būs garantis iedzīvotāju tiesību aizsardzībai pret policijas darbinieku iespējamo patvaļu un aizstāvēs ne tikai cietušo, bet arī policijas darbinieku cilvēktiesības. Sūdzībās atrodamās informācijas izmantošana dod organizācijai iespējas uzlabot sava darba kvalitāti un novērst iespējamo pārkāpumu atkārtošanos.

Ja Latvijā netiks īstenoti starptautiskie standarti efektīva sūdzību izskatīšanas mehānisma ieviešanai, pastāv varbūtība, ka iedzīvotāji turpinās atturēties no sūdzību iesniegšanas un neuzticēsies objektīvai sūdzību izskatīšanas iespējai policijā. Jāpievērš uzmanība jau pastāvošo sūdzību izskatīšanas institūciju darba un efektivitātes uzlabošanai, kā arī iedzīvotāju informēšanai par tiesībām pārsūdzēt policijas lēmumus. Nepieciešams aizsākt diskusiju par neatkarīgas izmeklēšanas institūcijas nodibināšanu, kas izskatītu sūdzības par policiju.

Prettiesiski spēka pielietošanas gadījumi, cilvēka cieņu pazemojoši apstākļi policijas iestādēs un iedzīvotāju nespēja aizstāvēt savas likumīgās tiesības efektīvi un objektivā tiesību aizsardzības institūcijā ir Latvijai saistošo starptautisko dokumentu pārkāpums. Izmantojot savas tiesības, Latvijas iedzīvotāji var vērsties un jau vērsas ar sūdzībām starptautiskajās institūcijās. Ja netiks ieviests efektīvs sūdzību izskatīšanas mehānisms nacionālajā līmenī, sūdzību skaits un nelabvēlīgo ECT spriedumu skaits pret Latvijas valsti var tikai palielināties. Tā kā ECT procesu zaudējumu gadījumos valsts izmaksāto kompensāciju apjoms rēķināms tūkstošos, tas var novest pie neefektīvas valsts līdzekļu izmantošanas, kurus būtu daudz lietderīgāk izmantot, ieviešot starptautisko organizāciju ieteikumus, kas garantētu šādu pārkāpumu skaita krasu samazināšanos un objektīvu lietu izmeklēšanu nacionālajā līmenī.

PIELIKUMI

1. pielikums

Metodoloģija

Pētījuma rakstīšanas laikā tika izmantoti un analizēti :

- publicētie un internetā pieejamie literatūras avoti angļu valodā par sūdzību izskatīšanas mehānismiem citās valstīs;
- starptautisko organizāciju pieņemtie dokumenti un starptautisko organizāciju ziņojumi par Latviju;
- LR ārējie un iekšējie normatīvie akti, kas attiecas uz policijas un citu tiesību aizsardzības institūciju darbu;
- valsts un nevalstisko institūciju gada pārskati un ziņojumi par izskatītajām sūdzībām.

Tika veiktas daļēji strukturētas intervijas ar institūciju darbiniekiem, kuri izskata sūdzības par policijas darbu:

- Iekšlietu ministrijas Galvenajā inspekcijā;
- Valsts policijas Iekšējās drošības birojā;
- Rīgas pilsētas Galvenās policijas pārvaldes Personālsastāva inspekcijā;
- Latgales priekšpilsētas prokuratūrā;
- Valsts Prezidentes kancelejas Apžēlošanas dienestā;
- Valsts Cilvēktiesību birojā;
- nevalstiskajās organizācijās.

Lai iepazītu citu valstu praktisko pieredzi, tika veiktas daļēji strukturētas intervijas un konsultācijas ar:

- Nīderlandes, Amsterdamas pilsētas policijas Iekšējās izmeklēšanas dienesta darbiniekiem;

- Nīderlandes Nacionālās policijas Iekšējās izmeklēšanas departamenta *Rijksrecherche (National Police Internal Investigation Department)* vadītāju A. Doensburgu (*A. Doensburg*);
- Nīderlandes, Ūtrehtas universitātes (*University of Utrecht*) profesoru P. van Rīnenu (*Piet van Reenen*).

Pētniecei tika dota iespēja iepazīties ar visām – 150 – lietām, kas izskatītas 2003. gadā Valsts policijas Iekšējās drošības birojā. Lasot lietas, tika pievērsta uzmanība šādiem jautājumiem:

- pārkāpuma un disciplinārlietas saturam;
- tam, kā sūdzība nonākusi Valsts policijas Iekšējās drošības birojā;
- slēdzienam un disciplinārsoda veidam – iznākumam.

Pētījuma laikā autore iepazīnās arī ar Valsts Cilvēktiesību birojā ienākušajām rakstiskajām sūdzībām par policijas darbu 2003. gadā (28 sūdzības) un Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas prokuratūras prokurora iesniegumiem par pārkāpumiem policijas darbā 2003. gadā (29 iesniegumi).

Lai noskaidrotu sabiedrības viedokli, pēc *PROVIDUS* pasūtījuma Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs (SKDS) veica Latvijas iedzīvotāju aptauju. 2003. gada novembrī tika aptaujāti Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji vecumā no 18 līdz 74 gadiem visos Latvijas reģionos. Izlases apjoms – 1010 respondenti.

Aptaujas ietvaros respondentiem tika uzdoti 6 jautājumi, kurus var iedalīt 3 jautājumu grupās:

- cik lielā mērā aptaujas dalībnieki uzticas policijai, kā arī – vai pēdējā gada laikā viņiem ir bijusi saskarsme ar policiju;
- vai tad, ja aptaujas dalībniekiem rastos pretenzijas pret policijas darbu, viņi iesniegtu par to sūdzību, kā arī – vai viņi novērtē savas zināšanas par to, kur iesniegt sūdzības;
- kuras iestādes, pēc aptaujas dalībnieku domām, varētu taisnīgi izskatīt sūdzības par policijas darbu, kā arī – kādi ir priekšstati par policijas vadības visbiežāk sastopamo reakciju uz iedzīvotāju sūdzībām par policijas darbu.

Pētījuma gaitā 2004. gada janvārī tika organizēta apaļā galda diskusija, lai izklāstītu sākotnējos secinājumus par sūdzību izskatīšanas mehānisma efektivitāti Latvijā un uzklausītu profesionāļu viedokļus. Diskusijā piedalījās valsts un nevalstisko organizāciju pārstāvji, kas savos ikdienas pienākumos saskaras ar sūdzību par policiju izskatīšanas jautājumiem.

2. pielikums

PĀRSKATS
par iesniegumu un sūdzību par policijas darbiniekiem
izskatīšanas rezultātiem VP iestādēs
2003. gadā

Aptiprināts ar VP
2003. gada 03. janvāra
pavēli Nr.3

Valsts policijas struktūrvienības nosaukums	VEIKTAS DIENESTA PĀRBAUDES															Dienesta pārbaudes materiāli nosūtīti Latvijas KPV 109 p. kārtībā
	Kopējais skaits	Kopējais skaits	Par vardarbību pret personu	Tas skaits			Par profesionāli tālruna numuru pārkāpumiem	Tas skaits			Par dienesta pienākumu nepildīšanu	Tas skaits				
				Pārkāpums apstiprinājums	Sūdzība darbinieku skaidrība	Sūdzība darbinieku skaidrība		Pārkāpums apstiprinājums	Sūdzība darbinieku skaidrība	Pārkāpums apstiprinājums		Sūdzība darbinieku skaidrība	Par citiem disciplinārpārkāpumiem	Pārkāpums apstiprinājums	Sūdzība darbinieku skaidrība	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
VP centrālās aparāts	372	150	31	2	4	33	25	36	52	22	28	35	13	19	20	
Gabveni Krīstīnāl PP	102	16				1	1	1	4	3	3	11	4	4		
Gabveni Klārtības PP	329	3							2	1	2	1	1	1		
Gabveni A P																
Dzelceļa PP	39	39	2			3			28	24	29	6	2	2	2	
Krīstīnāls UP	4	4							1	1	1	3	2	2		
Ceļu PP	33	14	2			1			9	5	8	2				
Apvienība " Aparāts"	70	50	2			2	2	2	22	21	26	24	18	19		
Polīcijas skola	3	3							1	1	1	2	2	2		
Speciāli transporta nod.	5	5										5	5	5		
Rīgas PGPP	881	659	71			23	10	10	348	156	222	187	115	124	83	
Daugavpils PRFP	90	75	15	2	2	15	6	6	21	12	20	24	14	16	10	
Jelgavas PRFP	75	68	7	1	1	12	4	4	28	24	26	19	7	5	1	
Jūrmalas PFP	43	43	3	1	1	6	3	3	21	20	24	13	10	13		
Lāpījas PRFP	91	59	6	1	2	3	2	3	38	26	34	12	6	7	5	
Rēzeknes PRFP	36	36				10	4	6	13	9	20	13	4	4		
Ventpils PRFP	57	30	4			6	1	1	17	15	22	3	3	3	4	
Atēras RFP	14	9	2	1	1	3	1	1	1	1	1	3	2	2		
Ahikones RFP	20	20	1			1	1	1	8	6	9	10	8	10		
Balvu RFP	19	19	1			2			7	1	2	9	7	7		
Bauskas RFP	61	39	2			2	1	1	29	23	23	6	2	2	2	
Cēsu RFP	29	18							10	10	20	8	7	8		
Dobele RFP	17	15							15	14	16					
Galvenes RFP	26	23				4	4	5	14	11	10	5	2	2		
Jēkabpils RFP	32	32				1	1	1	27	27	27	4	4	4		
Krievavas RFP	23	22							13	7	8	9	5	9		
Kuldīgas RFP	37	30	5	1	1	3	2	2	8	7	8	14	9	13		
Līvānu RFP	32	22	2			6	2	3	6	5	7	8	4	4	1	
Ludzas RFP	28	25	3						13	9	11	9	6	6		
Madonas RFP	14	13	1			1			10	6	11	1	1	2		
Ogres RFP	37	31	1						28	27	26	2	2	2		
Preiļu RFP	26	22	4			1			13	8	20	4	2	2		
Rīgas RFP	504	166	5			2	2	2	120	96	107	19	2	3	6	
Sabils RFP	13	13							9	8	10	4	4	5		
Talsu RFP	34	24	2						8	7	11	14	5	5	2	
Tukuma RFP	50	38	4			5	2	3	13	9	21	16	2	3		
Valmieras RFP	17	12	2			2	1	2	3	3	2	5	2	4		
Valmieras RFP	37	32	5			1	1	1	18	12	13	8	2	2	1	
KOPA :	3300	1879	183	9	12	149	76	94	978	637	829	518	284	321	137	

3. pielikums

Pielikums Nr. 2
 pie Latvijas Republikas IeM
 1995. gada "23." 05.
 pavēles Nr. 180

INSTRUKCIJA

par dienesta pārbaudes norises kārtību iekšlietu iestādēs

1. Šī instrukcija reglamentē dienesta pārbaudu norises kārtību sakarā ar iekšlietu iestāžu darbinieku pieļautajiem disciplīnas un likumības pārkāpumiem, kā arī ārkārtējiem gadījumiem ar personālsastāva piedalīšanos.

2. Dienesta pārbaudes uzdevumi ir:

2.1. pilnīgi, vispustīgi un objektīvi izziņāt visus disciplīnārpārkāpuma vai ārkārtēja gadījuma apstākļus;

2.2. izziņāt iemeslus, kas veicinājuši šo pārkāpumu vai ārkārtēja gadījuma norisi un dot priekšlikumus to novēršanai;

2.3. noskaidrot visas vainīgās personas un nodrošināt likumu un citu normatīvo aktu pareizu piemērošanu, lai katra persona, kas izdarījusi pārkāpumu, tiktu taisnīgi sodīta un nevienš nevainīgais netiktu saukts pie atbildības.

3. Dienesta pārbaudes ierosināšanas iemesli ir:

3.1. pilsoņu pieteikumi;

3.2. uzņēmumu, iestāžu, organizāciju un amatpersonu, tai skaitā IeM iestāžu amatpersonu ziņojumi vai attiecīgu materiālu iesniegšana;

3.3. masu informācijas līdzekļos publicētas ziņas;

3.4. izziņas iestādes, prokurora, tiesas vai tiesneša atklātās disciplīnārpārkāpuma pazīmes.

4. Dienesta pārbaudi nozīmē attiecīgās iekšlietu struktūrvienības vadītājs. Vadītājs, kas nozīmēja dienesta pārbaudi, kontrolē tās pilnību, vispustību un objektivitāti, var uzticēt to veikšanu vairākām personām, nodot no viena darbinieka otram, kā arī personīgi piedalīties dienesta pārbaudē.

Dienesta pārbaudes laikā vadītājs, kas nozīmēja pārbaudi, ar rakstisku pavēli var atstādīt personu, par kuras darbībām tiek veikta pārbaude, no dienesta pienākumu pildīšanas, saglabājot tai šajā laikā pilnu atalgojumu.

5. Dienesta pārbaudei jābūt veiktai vadītāja norādītajos termiņos, bet ne ilgāk kā mēneša laikā.

6. Personai, kas veic dienesta pārbaudi, ir tiesības:

6.1. pieprasīt nepieciešamos iekšlietu iestāžu normatīvos dokumentus un iepazīties ar tiem;

6.2. pieprasīt un saņemt no IeM struktūrvienībām nepieciešamus materiālus;

6.3. pieprasīt un saņemt iekšlietu iestāžu darbinieku rakstiskus paskaidrojumus, kā arī saņemt mutiskus vai rakstiskus paskaidrojumus no civilpersonām;

6.4. izmantot speciālistu konsultācijas.

7. Personai, kas veic dienesta pārbaudi, ir pienākumi:

7.1. pilnīgi, vispusīgi un objektīvi izmeklēt pārkāpuma vai ārkārtējā gadījuma apstākļus un esamību;

7.2. izdarīt secinājumu par pārkāpumā vainojamām personām;

7.3. noskaidrot un ņemt vērā vainu mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus;

7.4. izziņāt iemeslus, kas veicinājuši pārkāpuma vai ārkārtējā gadījuma norisi un dot priekšlikumus to novēršanai;

7.5. sagatavot dienesta pārbaudes slēdzienu un iesniegt to apstiprināšanai vadītājam, kas nozīmēja pārbaudi;

7.6. par pārbaudes rezultātiem paziņot iesniedzējam;

7.7. pret parakstu iepazīstināt ar dienesta pārbaudes slēdzienu personu, kurai ierosināts piemērot disciplinārsodu;

7.8. konstatējot iekšlietu iestāžu darbinieku rīcībā nozieguma sastāva pazīmes, sagatavot pārbaudes materiālus nosūtīšanai attiecīgajām izziņas vai prokuratūras iestādēm lēmuma pieņemšanai saskaņā ar Latvijas KPK.

8. Dienesta pārbaudi nedrīkst uzticēt un tajā nedrīkst piedalīties persona:

8.1. kas izskatāmajā materiālā ir cietušais, dalībnieks vai liecinieks;

8.2. kas ir pārbaudē iesaistīto personu radnieks vai laulātais;

8.3. kas ir pārbaudē iesaistīto personu padotais;

8.4. ja ir citi apstākļi, kas rada šaubas par viņa objektivitāti.

9. Pie šīs instrukcijas 8. pantā norādītajiem apstākļiem darbiniekam, kuram ir uzticēta dienesta pārbaude pašam sevi jāatstata, griezoties ar ziņojumu pie vadītāja, kas nozīmēja pārbaudi.

Pēc tiem pašiem iemesliem noraidījumu personai, kas veic dienesta pārbaudi var pieteikt arī persona, par kuras darbību tiek veikta dienesta pārbaude un iesniedzējs.

Vadītājam, saņemot pieteikto noraidījumu, jāizlemj jautājumu par noraidījuma pamatotību un pārbaudes uzticēšanu citai personai.

10. Pēc dienesta pārbaudes pabeigšanas jā sastāda slēdzienu, kas sastāv no ievaddaļas, aprakstošas daļas un rezumējošas daļas.

11. Ievaddaļā jānorāda:

11.1. slēdziena sastādīšanas vieta un laiks;

11.2. personas, kas veica pārbaudi, ieņemamais amats, dienesta pakāpe un uzvārds;

11.3. pārbaudes ierosināšanas pamats.

12. Aprakstošajā daļā jānorāda:

12.1. pārkāpuma vai ārkārtējā gadījuma būtība, izdarīšanas laiks, vieta, motīvi, sekas un citi būtiskie apstākļi;

12.2. iemesli, kas veicinājuši pārkāpuma vai ārkārtējā gadījuma norisi;

12.3. pārkāpuma pierādījumi (paskaidrojumi, ziņojumi, izziņas un citi) un to novērtējums;

12.4. normatīvo dokumentu prasību pārkāpumi, ja tādi ir konstatēti;

12.5. pārkāpēja dienesta pakāpe, vārds, uzvārds, dzimšanas gads, ieņemamais amats, izglītība, no kura laika strādā IeM iestādēs, no kura laika nozīmēts ieņemamajā amatā, dienesta laikā saņemtie apbalvojumi un disciplinārsodi, spēkā esošie disciplinārsodi un to uzlikšanas datumi, kā arī citas ziņas, kas raksturo viņa personību, vainu mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi.

13. Rezumējošā daļā jānorāda priekšlikums:

13.1. par diensta pārbaudes pabeigšanu;

13.2. konkrēto disciplinārsodu uzlikšanai vainīgajām personām vai secinājums par pārkāpumu neesamību;

13.3. pārkāpuma vai ārkārtējā gadījuma norisi veicinājušo iemeslu novēršanai;

13.4. pārbaudes materiālu nosūtīšanai attiecīgajām izziņas vai prokuratūras iestādēm lēmuma pieņemšanai saskaņā ar Latvijas KPK, ja konstatētas nozieguma sastāva pazīmes.

14. Personai, par kuras darbību tiek veikta dienesta pārbaude, ir tiesības:

14.1. dot rakstiskus paskaidrojumus;

14.2. iesniegt nepieciešamus dokumentus pievienošanai pārbaudes materiāliem;

14.3. iesniegt sūdzības par pārbaudes norisi un lūgt noraidījumu personai, kas veic pārbaudi;

14.4. iepazīties ar dienesta pārbaudes slēdzienu;

14.5. pārsūdzēt apstiprināto slēdzienu noteiktajā kārtībā.

15. Dienesta pārbaudes slēdzienu jāpievieno disciplināri sodītā darbinieka personīgajai lietai.

Dienesta pārbaudes materiāli tiek uzglabāti IeM noteiktajā kārtībā.

4. pielikums

Latvijas Republikas Iekšlietu ministrija
VALSTS POLICIJA

Betvības iela 61, Rīga, LV-1010, fakss 7075053, e-pasts pvvelo@vp.gov.lv, tālr. 7075031

IEKŠĒJĀS DROŠĪBAS BIROJA

REGLAMENTS

Rīgā

2003. g. "20" jūlijā

Nr. 24

I. Vispārīgie noteikumi

1. Valsts policijas Iekšējās drošības birojs (turpmāk – Birojs) ir Valsts policijas patstāvīga struktūrvienība.
2. Birojs atrodas tiešā Valsts policijas priekšnieka pakļautībā.
3. Birojs savas kompetences ietvaros realizē izziņas iestādes tiesības.
4. Birojs ir operatīvās darbības subjekts.
5. Biroja darbības tiesiskais pamats ir Latvijas Republikas Satversme, likums "Par policiju", citi LR likumi un noslēgtie starptautiskie līgumi, Ministru kabineta izdotie tiesību akti, IeM, Valsts policijas izdotie normatīvie akti un šis Reglaments.
6. Biroja lietvedība tiek kārtota vispārējā kārtībā, ievērojot sevišķās lietvedības prasības.
7. Birojs, savas kompetences ietvaros, sarakstei ar citām Valsts policijas struktūrvienībām, valsts varas un pārvaldes institūcijām var izmantot Biroja veidlapu ar Valsts policijas emblēmas attēlu.
8. Biroju vada Biroja priekšnieks.
9. Biroja priekšnieku ieceļ amatā un atbrīvo no tā Valsts policijas priekšnieks.

II. Biroja pamatuzdevums, funkcijas un tiesības

10. Biroja pamatuzdevums ir dienesta disciplīnas un likumības nostiprināšana Valsts policijas struktūrvienībās.
11. Birojs savas kompetences ietvaros, analizē, plāno, koordinē un veic pasākumus likumpārkāpumu, kurus izdarījuši Valsts policijas darbinieki, atklāšanā, pārtraukšanā, un novēršanā.
12. Biroja funkcijas:
 - noteikto uzdevumu izpildes ietvaros normatīvos aktos noteiktā kārtībā veic procesuālās darbības un operatīvos pasākumus;
 - veic pirmstiesas izmeklēšanu Biroja piekritības krimināllietās;
 - veic dienesta pārbaudes par Valsts policijas darbinieku izdarītajiem dienesta disciplīnas un likumības pārkāpumiem;
 - veic Biroja struktūrvienību darba rezultātu uzskaiti, analīzi, novērtēšanu;
 - savas kompetences ietvaros patstāvīgi sadarbojas ar citām valsts pārvaldes un pašvaldību institūcijām, sabiedriskām un citām organizācijām Latvijā un ārvalstīs;
 - analizē likumu un citu normatīvo aktu, kuru piemērošana ir Biroja kompetencē, piemērošanas praksi praktiskajā darbā, gatavo un pakļautības kārtībā iesniedz Valsts policijas priekšniekam, vai pēc viņa norādījuma citai institūcijai priekšlikumus par nepieciešamajiem normatīvo aktu projektiem un izmaiņām spēkā esošajos;
 - nodrošina Biroja ietvaros lietvedības noteikumu un kārtības izpildi, organizē normatīviem aktiem atbilstošu Birojā saņemtās informācijas apstrādi, uzkrāšanu un saglabāšanu.

13. Biroja tiesības:

- pieprasīt un saņemt no Valsts policijas struktūrvienībām jebkuru nepieciešamo informāciju, dokumentus un citus materiālus neatkarīgi no to izmantošanas lieguma;
- pieprasīt un saņemt no Valsts policijas struktūrvienībām to lietvedībā esošās krimināllietas;
- pieprasīt un saņemt Valsts policijas darbinieku rakstiskus un mutiskus paskaidrojumus neatkarīgi no to ieņemamā amata;
- veikt jebkurā diennakts laikā Valsts policijas struktūrvienību dežūrdalju (t.sk. arī ieroču glabātuvju), īslaicīgās aizturēšanas izolatoru, patruļu un posteņu, ēku un telpu pārbaudi;
- savas kompetences ietvaros sniegt norādījumus Valsts policijas struktūrvienību darbiniekiem.

III. Biroja struktūra un darba organizācija

14. Biroja sastāvā ietilpst:

- Operatīvā nodaļa;
- Personālsastāva inspekcija;
- Pirmstiesas izmeklēšanas nodaļa.

15. Operatīvā nodaļa (Biroja kompetences ietvaros):

- veic operatīvo darbu saskaņā ar Operatīvās darbības likuma un citu normatīvo aktu, kas reglamentē operatīvo darbu prasībām;
- savas kompetences ietvaros apkopo un analizē iegūto informāciju, novērtē un prognozē operatīvo situāciju Valsts policijas struktūrvienībās, par ko savlaicīgi informē Biroja vadību;
- atbilstoši iegūtajai informācijai plāno un veic pasākumus noziedzīgu nodarījumu atklāšanai un novēršanai.

16. Personālsastāva inspekcija:

- veic dienesta pārbaudes par Valsts policijas darbinieku likumības un disciplīnas pārkāpumiem, dienesta stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas un dienesta pilnvaru pārsniegšanu gadījumiem, kā arī citiem ārkārtējiem gadījumiem;
- kontrolē Valsts policijas struktūrvienību inspekciju, kā arī amatpersonu, kam uzlikti šie pienākumi, veicamo dienesta pārbaūžu kvalitāti un objektivitāti, nepieciešamības gadījumā sniedz tām metodisku palīdzību;
- apkopo un analizē ienākošo informāciju par Valsts policijas darbinieku pieļautajiem disciplīnas un likumības pārkāpumiem, lai :
 - izzinātu iemeslus un apstākļus, kas veicinājuši pārkāpumu vai ārkārtējo gadījumu norisi;
 - veiktu pasākumus disciplīnas un likumības nostiprināšanai Valsts policijas struktūrvienībās, izstrādātu priekšlikumus konstatēto trūkumu novēršanai un sagatavotu normatīvo dokumentu projektus;
 - sistemātiski (ik ceturksni) sniegtu pārskatus Valsts policijas vadībai.

17.Pirmstiesas izmeklēšanas nodaļa:

- veic pirmstiesas izmeklēšanu Biroja lietvedībā esošajās krimināllietās par Valsts policijas darbinieku izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem;
- izpilda prokuratūras iestāžu atsevišķos uzdevumus krimināllietās, kuras nosūtītas prokuratūras iestādēm kriminālvajāšanas uzsākšanai;
- pieņem lēmumus Latvijas KPK 109.panta kārtībā par Iekšlietu ministrijas Galvenās personālsastāva inspekcijas, Biroja Personālsastāva inspekcijas, Rīgas Galvenās policijas pārvaldes personālsastāva inspekcijas un citu VP struktūrvienību iesniegtajiem materiāliem attiecībā uz Valsts policijas struktūrvienību darbiniekiem;
- patstāvīgi sadarbojas ar Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes Pirmstiesas izmeklēšanas pārvaldi, prokuratūras iestādēm;

- plāno, veic un koordinē pasākumus noziedzīgu nodarījumu novēršanai un atklāšanai.

18. Biroju vada Biroja priekšnieks

19. Biroja struktūrvienības atrodas tiešā Biroja priekšnieka pakļautībā.

20. Biroja priekšniekam ir vietnieks – dienesta pārbaužu un pirmstiesas izmeklēšanas koordinācijas darbā, kuru pēc Biroja priekšnieka ieteikuma, ieceļ amatā un atbrīvo no amata Valsts policijas priekšnieks.

21. Biroja priekšnieka vietnieks un struktūrvienības priekšnieki savas kompetences ietvaros patstāvīgi sadarbojas ar citām Valsts policijas struktūrvienībām un valsts iestādēm un ir personīgi atbildīgi par uzlikto pienākumu savlaicīgu un kvalitatīvu izpildi.

IV. Biroja priekšnieka atbildība, pienākumi un tiesības

22. Biroja priekšnieks ir personīgi atbildīgs par Biroja darba organizāciju, tam uzlikto funkciju un uzdevumu pilnīgu, kvalitatīvu un savlaicīgu izpildi.

23. Biroja priekšnieks atskaitās par Biroja darba rezultātiem Valsts policijas priekšnieka noteiktajā kārtībā un termiņos.

24. Biroja priekšnieka pienākumi noteikti Valsts policijas priekšnieka apstiprinātā amata aprakstā.

25. Biroja priekšnieka tiesības:

- bez īpaša pilnvarojuma var izņemt un pārņemt Biroja lietvedībā no jebkuras Valsts policijas struktūrvienības materiālus un krimināllietas par noziedzīgiem nodarījumiem un citiem likumpārkāpumiem, kuru izskatīšana ir Biroja kompetencē;
- savas kompetences ietvaros bez īpaša pilnvarojuma pārstāv Biroju un realizē tiešu sadarbību ar citām Valsts policijas struktūrvienībām, valsts

pārvaldes un pašvaldību institūcijām, nevalstiskām organizācijām un citām institūcijām Latvijā un ārvalstīs;

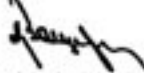
- savas kompetences ietvaros izmanto citas tiesības, kas noteiktas likumos, citos normatīvos aktos un Valsts policijas priekšnieka apstiprinātā amata aprakstā.

Priekšnieks
policijas majors

R. Mārnīks

SASKAŅOTS
Valsts policijas priekšnieks
policijas pulkvedis

J. Zaščiřinskis

2003. gada 30. jūlijā

5. pielikums

APSTIPRINĀTS
ar Iekšlietu ministrijas
1995.gada 23.maija
pavēli Nr.180
(ar Iekšlietu ministrijas
2002.gada 31. oktobra
rīkojumu Nr.760
izdarītajiem grozījumiem)

Iekšlietu ministrijas Galvenās inspekcijas

NOLIKUMS

I. Vispārīgie noteikumi

1. Iekšlietu ministrijas Galvenā inspekcija (turpmāk – inspekcija) ir Iekšlietu ministrijas (turpmāk – ministrija) patstāvīga struktūrvienība, kuras pamatuzdevums ir ministra vai valsts sekretāra uzdevumā veikt dienesta pārbaudes ministrijā un tās sistēmā esošajās iestādēs.
2. Inspekcija ir tieši pakļauta ministrijas valsts sekretāram.
3. Inspekcijas darbības tiesiskais pamats ir Latvijas Republikas Satversme, likumi un citi tiesību akti, ministrijas nolikums, ministrijas rīkojumi (pavēles), kā arī šis nolikums.

II. Inspekcijas uzdevumi

4. Inspekcijai ir šādi galvenie uzdevumi:
 - 4.1. pēc ministra vai valsts sekretāra rīkojuma veikt dienesta pārbaudes par likumības un disciplīnas pārkāpumiem, kā arī ārkārtējiem gadījumiem ar ministrijas iestāžu darbinieku līdzdalību;
 - 4.2. kontrolēt citu ministrijas struktūrvienību personālsastāva inspekciju vai amatpersonu, kam uzlikti šie pienākumi, veicamo dienesta pārbaūžu kvalitāti un objektivitāti, nepieciešamības gadījumā sniegt tām metodisku palīdzību;
 - 4.3. apkopot un analizēt inspekcijā ienākošo informāciju par iekšlietu iestāžu darbinieku pieļautajiem disciplīnas, likumības un citiem tiesībpārkāpumiem, lai:
 - 4.3.1. sistemātiski (ik ceturksni) sniegtu ministrijas vadībai pārskatus par dienesta disciplīnas stāvokli iekšlietu iestādēs, ieroču pielietošanu

- un izmantošanu, to nozaudēšanu, ceļu satiksmes negadījumiem ar dienesta transportu, kā arī citām apstiprinātajām pozīcijām;
- 4.3.2. izzinātu iemeslus un apstākļus, kas veicinājuši šo pārkāpumu vai ārkārtējo gadījumu norisi;
 - 4.3.3. veiktu pasākumus disciplīnas un likumības nostiprināšanai iekšlietu iestādēs, sagatavotu attiecīgu ministrijas rīkojumu un citu normatīvo dokumentu projektus, sniegtu konkrētus priekšlikumus konstatēto trūkumu novēršanai.
5. Inspekcija savas kompetences ietvaros var veikt arī citus normatīvajos aktos paredzētos uzdevumus.

III. Inspekcijas amatpersonu tiesības

6. Lai nodrošinātu savu uzdevumu izpildi, inspekcijas amatpersonas savas kompetences ietvaros:
 - 6.1. pieprasa un saņem no ministrijas iestādēm informāciju un dokumentus (tai skaitā arī operatīvos un slepenos), citus nepieciešamos materiālus;
 - 6.2. pieprasa un saņem iekšlietu iestāžu darbinieku rakstiskus un mutiskus paskaidrojumus;
 - 6.3. gatavo ministrijas vadībai rīkojumu un normatīvo dokumentu projektus, sniedz priekšlikumus dienesta pārbaužu gaitā konstatēto trūkumu novēršanai un iekšlietu iestāžu darbinieku disciplinārsodišanai.
7. Inspekcijas amatpersonām, pildot viņiem uzliktos pienākumus atbilstoši kompetencei, ir normatīvos aktos noteiktās tiesības. Inspekcijas darbiniekiem, kuri darbam inspekcijā pārcelti no policijas iestādēm, tiek saglabātas policijas speciālās dienesta pakāpes.

IV. Inspekcijas struktūra un darbības organizācija

8. Inspekcijas darbu vada inspekcijas vadītājs. Inspekcijas vadītāju ieceļ amatā un atbrīvo no amata valsts sekretārs.
 - 8.1. Inspekcijas vadītājs savas kompetences ietvaros:
 - 8.2. izstrādā un iesniedz priekšlikumus par inspekcijas struktūru, štatu sarakstu, padoto darbinieku apbalvošanu un disciplinārsodišanu, kā arī speciālo dienesta pakāpju piešķiršanu;
 - 8.3. apstiprina inspekcijas darbinieku amatu aprakstus;
 - 8.4. nodrošina savlaicīgu un kvalitatīvu uzdevumu izpildi, kā arī seko, lai padotie darbinieki stingri ievērotu likumību;
 - 8.5. plāno inspekcijas darbu;

- 8.6. organizē sadarbību ar ministrijas struktūrvienībām un citām tiesībsargājošajām iestādēm;
- 8.7. personīgi piedalās dienesta pārbaužu veikšanā sevišķi svarīgos gadījumos;
- 8.8. pilda pienākumus, kas viņam noteikti ar citiem Iekšlietu ministrijas normatīvajiem dokumentiem.

9. Inspekcijas vadītāja prombūtnē viņa pienākumus pilda inspekcijas vadītāja nozīmēta amatpersona.

6. pielikums

Rīgas pilsētas Galvenās policijas pārvaldes Personālsastāva
inspekcijas reglaments

Personālsastāva inspekcijas REGLAMENTS

Rīgā

2003. g. 25. augusta

Nr. 15

I Vispārīgie noteikumi

1. Personālsastāva inspekcija (turpmāk – Inspekcija) ir Rīgas pilsētas Galvenās policijas pārvaldes (turpmāk – RGPP) patstāvīga struktūrvienība.
2. Inspekcija ir tieši pakļauta RGPP priekšniekam, bet viņa prombūtnes laikā – priekšnieka pienākumu izpildītājam.
3. Inspekcijas darbības tiesiskais pamats ir LR Satversme, likums "Par policiju", citi LR likumi, Ministru kabineta izdotie tiesību akti, Iekšlietu ministrijas un Valsts policijas iestāžu darbu reglamentējošie normatīvie dokumenti, kā arī šis reglaments.
4. Inspekcija ir operatīvās darbības subjekts.
5. Inspekcijas lietvedība tiek kārtota vispārējā kārtībā, ievērojot sevišķās lietvedības prasības.
6. Inspekcija savas kompetences ietvaros sarakstei ar citām RGPP struktūrvienībām, Valsts policijas, valsts varas un pārvaldes institūcijām var izmantot Inspekcijas veidlapu ar RGPP emblēmas attēlu.

II Inspekcijas uzdevumi un funkcijas

7. Veikt dienesta pārbaudes par likumības un disciplīnas pārkāpumiem, kā arī ārkārtējiem gadījumiem ar RGPP struktūrvienību personālsastāva līdzdalību.
8. Izskatīt pilsoņu iesniegumus un sūdzības par RGPP struktūrvienību darbiniekiem.

9. Kontrolēt RGPP struktūrvienībās veicamo dienesta pārbauzu kvalitāti un objektivitāti, nepieciešamības gadījumā sniegt metodisku palīdzību.
10. Apkopot un analizēt Inspekcijā ienākošo informāciju par RGPP struktūrvienību darbinieku pieļautajiem disciplīnas un likumības pārkāpumiem.
11. Sistemātiski /ik ceturksni/ sniegt Valsts policijas Iekšējās drošības birojam pārskatu par dienesta disciplīnas stāvokli RGPP struktūrvienībās.
12. Izzināt iemeslus un apstākļus, kas veicinājuši dienesta disciplīnas pārkāpumu vai ārkārtējo gadījumu norisi.
13. Veikt pasākumus disciplīnas un likumības nostiprināšanai RGPP struktūrvienībās, sagatavot attiecīgu RGPP un Valsts policijas pavēļu, un citu normatīvo dokumentu projektus, sniegt konkrētus priekšlikumus konstatēto trūkumu novēršanai.
14. Konstatējot RGPP struktūrvienību darbinieku rīcībā noziedzīga nodarījuma pazīmes, iesniegt dienesta pārbauzu materiālus Valsts policijas Iekšējās drošības birojam procesuālā lēmuma pieņemšanai.
15. Savas kompetences ietvaros saņemt un sistematizēt operatīvo informāciju par RGPP struktūrvienību darbinieku likumpārkāpumiem, patstāvīgi vai kopā ar RGPP Kriminālpolīcijas pārvaldi veikt pasākumus operatīvās informācijas pārbaudei un realizācijai.
16. Veikt citas funkcijas savas kompetences ietvaros saskaņā ar likumiem vai normatīvajiem dokumentiem.

III Inspekcijas tiesības

17. Pieprasīt un saņemt no RGPP, Valsts policijas struktūrvienībām un Drošības policijas informāciju un dokumentus /tai skaitā arī operatīvos un slepenos/.
18. Pieprasīt un saņemt no RGPP struktūrvienību darbiniekiem /neatkarīgi no ieņemamā amata/ rakstiskus vai mutiskus paskaidrojumus, kā arī citus nepieciešamos materiālus.
19. Izmantot RGPP struktūrvienību darbinieku palīdzību /tai skaitā arī operatīvo un operatīvi tehnisko/.
20. Iepazīties ar RGPP struktūrvienību lietvedībā esošajām krimināllietām.
21. Jebkurā diennakts laikā veikt RGPP struktūrvienību dežūrdaļu /tai skaitā arī ieroču glabātuvju/, īslaicīgās aizturēšanas izolatora, posteņu un patruļu, kā arī RGPP struktūrvienību ēku, dienesta telpu un dienesta seifu pārbaudi.

22. Dot norādījumus RGPP struktūrvienību darbiniekiem dienesta pārbaužu veikšanā, kas ir obligāti izpildāmi.

23. Savas kompetences ietvaros izmantot tiesības, kas noteiktas likumos un citos normatīvos aktos.

IV Inspekcijas struktūra un darba organizācija

24. Inspekciju vada priekšnieks, bet viņa prombūtnes laikā – galvenais inspektors.

25. Inspekcijas štatos ietilpst galvenais inspektors, galvenie speciālisti un speciālisti.

26. Inspekcijas priekšnieku un tās darbiniekus ieceļ amatā un atbrīvo no tā RGPP priekšnieks.

27. Inspekcijas priekšnieka un tās darbinieku pienākumus, tiesības un atbildību nosaka RGPP priekšnieka apstiprināti amatu apraksti.

Personālsastāva inspekcijas priekšnieces v.i.

A.Purkalne

SASKAŅOTS
Rīgas pilsētas Galvenās policijas
pārvaldes priekšnieks

A.Dzenis

2003.gada "25". augusta.

7. pielikums

Attieksme pret sūdzību iesniegšanu par policijas darbu. Latvijas iedzīvotāju aptauja. 2003. gada novembris

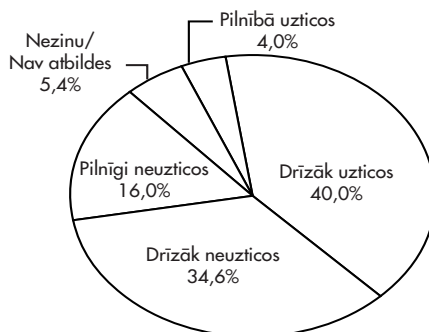
Noteicošais kopums	Latvijas pastāvīgie iedzīvotāji vecumā no 18 līdz 74 gadiem
Plānotās izlases apjoms	1000 respondentu (noteicošajam kopumam pārstāvoša izlase).
Sasniegtās izlases apjoms	1010 respondentu
Izlases metode	Stratificēta nejaušā izlase
Stratifikācijas pazīmes	Administratīvi teritoriālā un nacionālā
Aptaujas veikšanas metode	Tiešās intervijas respondentu dzīves vietās
Ģeogrāfiskais pārklājums	Visi Latvijas reģioni (101 izlases punkts)
Aptaujas veikšanas laiks	No 15.11.2003. līdz 25.11.2003.

1. Iedzīvotāju uzticēšanās policijai un saskarsme ar policiju

Latvijas iedzīvotāju aptaujas ietvaros respondentus lūdza raksturot, cik lielā mērā viņi uzticas policijai, kā arī atzīmēt, vai pēdējā gada laikā viņiem ir bijusi personiska saskarsme ar policiju.

Grafikā apkopoti dati par respondentu uzticēšanos policijai.

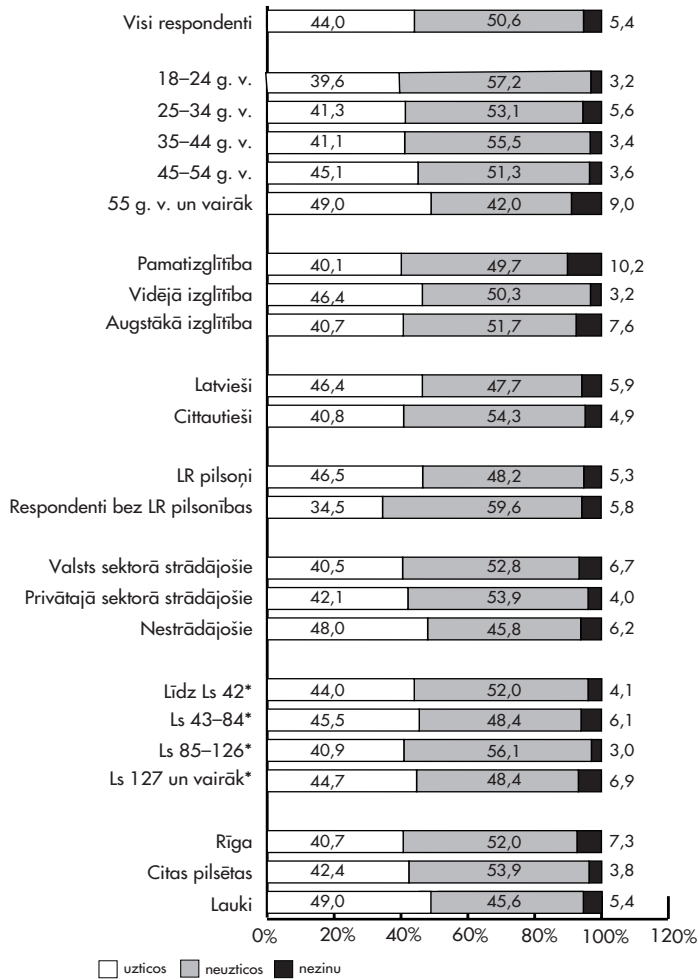
Atbildes uz jautājumu: “Lūdzu, atzīmējiet, cik lielā mērā Jūs uzticiaties turpmāk minētajām valsts un sabiedriskajām institūcijām.” *Policija.* (Visi respondenti) (%) (11.2003.)

Kā redzams, iedzīvotāju attieksme pret policiju nav viennozīmīga – vairāk nekā 2/5 aptaujāto norādīja, ka kopumā uzticas policijai (atbildes *pilnībā uzticos* un *drīzāk uzticos*), bet aptuveni 1/2 respondentu atzīmēja, ka neuzticas šai institūcijai (atbildes *drīzāk neuzticos* un *pilnīgi neuzticos*).

Dati par sociāldemogrāfisko grupu attieksmi.

Atbildes uz jautājumu: “Lūdzu, atzīmējiet, cik lielā mērā Jūs uzticaties turpmāk minētajām valsts un sabiedriskajām institūcijām.” Policija. (Visi respondenti) (%) (11.2003.)

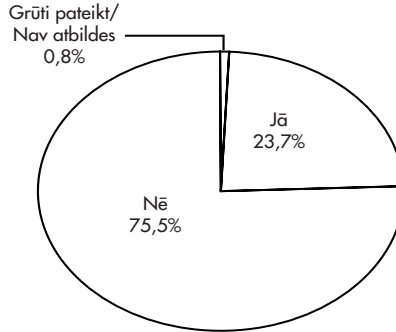

* Mēneša vidējie ienākumi uz vienu ģimenes locekli.

Saskaņā ar aptaujas datiem, biežāk nekā vidēji uzticēšanos policijai pauduši aptaujātie, kas vecāki par 55 gadiem (49%), LR pilsoņi (47%), nestrādājošie (48%), pensionāri (50%), studenti (48%), māsaimnieces (51%), respondenti Vidzemē (47%) un Latgalē (51%), kā arī laukos dzīvojošie (49%).

Grafikā apkopoti dati par iedzīvotāju atbildēm uz jautājumu: “Vai pēdējā gada laikā Jums ir bijusi personiska saskarsme ar policiju?”

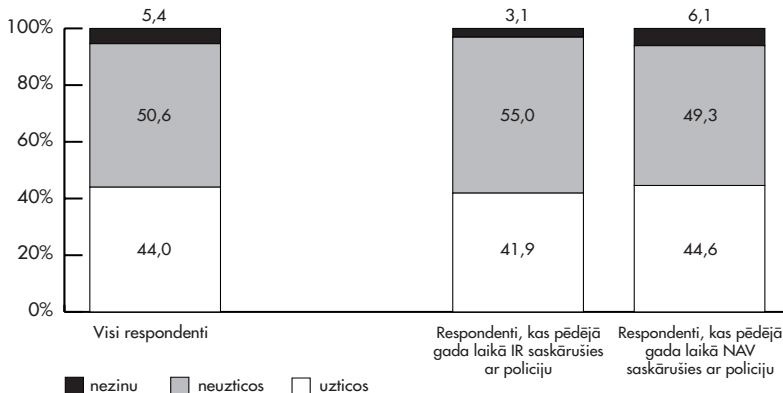
Atbildes uz jautājumu: “Vai pēdējā gada laikā Jums ir bijusi personiska saskarsme ar policiju?” (%) (Visi respondenti) (11.2003.)

Gandrīz 1/4 aptaujāto (24%) ir norādījuši, ka pēdējā gada laikā viņiem bijusi saskarsme ar policiju. Biežāk nekā vidēji to atzīmējuši vīrieši (29%), aptaujātie vecumā no 18 līdz 24 gadiem (28%) un no 25 līdz 34 gadiem (32%), respondenti ar augstāko izglītību (30%), privātajā sektorā nodarbinātie (28%), augstākā vai vidējā līmeņa vadītāji (42%), pašnodarbinātie (36%), bezdarbnieki (27%), aptaujātie, kuru vidējie ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī ir virs Ls 127 (32%), kā arī Latgalē dzīvojošie (29%).

Aptaujas dati par uzticēšanos policijai atkarībā no tā, vai respondents pēdējā gada laikā ir saskāries ar policiju, apkopoti nākamajā grafikā.

Atbildes uz jautājumu: “Lūdzu, atzīmējiet, cik lielā mērā Jūs uzticaties turpmāk minētajām valsts un sabiedriskajām institūcijām – atkarībā no respondenta saskarsmes ar policiju.” Policijā. (Visi respondenti) (%) (11.2003.)

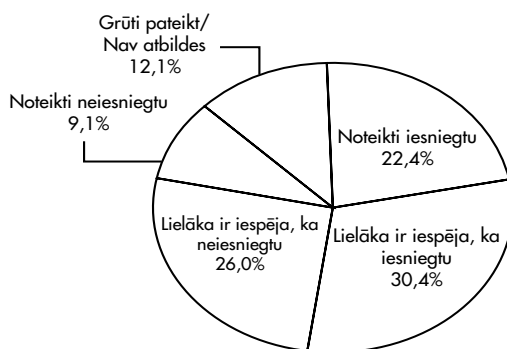

Lai gan atšķirības nav nozīmīgas, jāatzīmē, ka aptaujātie, kuriem pēdējā gada laikā bijusi personiska saskarsme ar policiju, nedaudz biežāk norādījuši, ka viņi šai institūcijai neuzticas.

2. Attieksme pret sūdzību iesniegšanu, ja radušās pretenzijas pret policijas darbu

Iedzīvotājiem tika lūgts atbildēt, vai tad, ja viņiem rastos pretenzijas pret policijas darbu, viņi iesniegtu par to sūdzību, kā arī novērtēt savas zināšanas par to, kur var iesniegt šādas sūdzības.

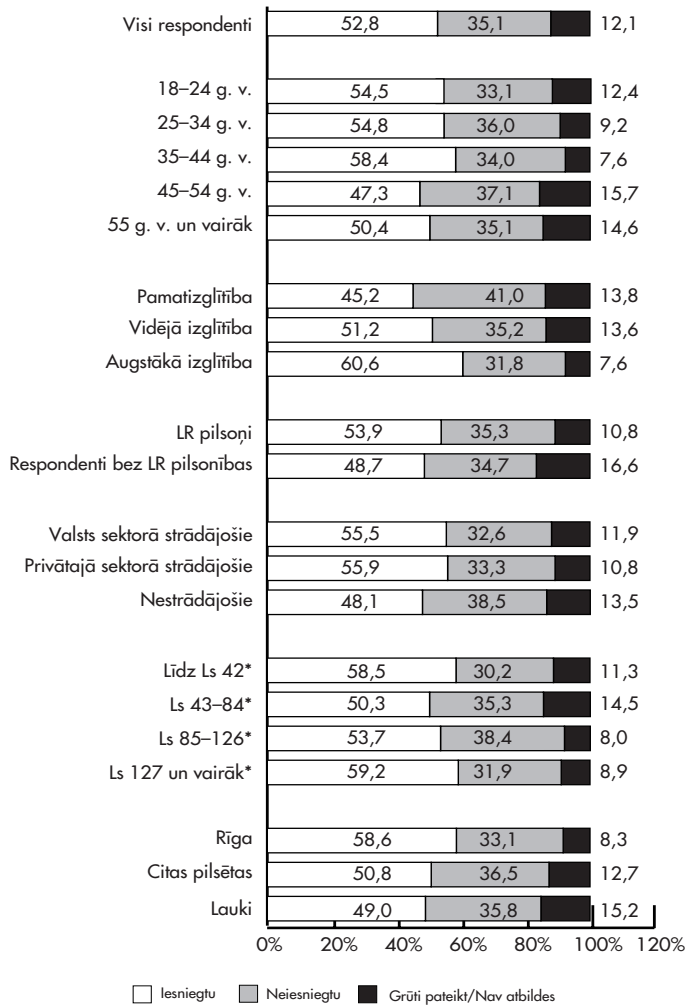
Atbildes uz jautājumu: “Ja, saskaroties ar policiju, Jums rastos pretenzijas pret tās darbu, vai Jūs iesniegtu sūdzību?” (%)
(Visi respondenti) (11.2003.)

Pētījuma rezultāti liecina, ka kopumā 53% iedzīvotāju, ja viņiem rastos pretenzijas pret policijas darbu, iesniegtu par to sūdzību, bet 35% aptaujāto atzīmējuši, ka viņi to nedarītu.

Grafikā blakus lappusē apkopoti dati par sociāldemogrāfisko grupu atbildēm.

Atbildes uz jautājumu: “Ja, saskaroties ar policiju, Jums rastos pretenzijas pret tās darbu, vai Jūs iesniegtu sūdzību?” (%)
(Visi respondenti) (11.2003.)

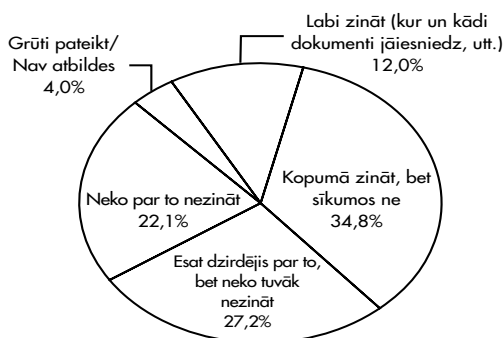
* Mēneša vidējie ienākumi uz vienu ģimenes locekli.

Raksturojot atbildes sociāldemogrāfiskajās grupās, jāatzīmē, ka biežāk nekā vidēji sūdzības iesniegt būtu gatavi aptaujātie vecumā no 35 līdz 44 gadiem (58%), respondenti ar augstāko izglītību (61%), privātajā sektorā nodarbinātie (56%), augstākā vai vidējā līmeņa vadītāji (58%), ierēdņi, speciālisti (nestrādā fizisku darbu) (58%), pašnodarbinātie (57%), aptaujas dalībnieki, kuru vidējie ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī nepārsniedz Ls 42 (59%) vai arī ir virs Ls 127 (59%), un Rīgā dzīvojošie (59%).

Savukārt to, ka pretenziju gadījumā neiesniegtu sūdzību par policijas darbu, biežāk nekā vidēji atzīmējuši aptaujas dalībnieki ar pamatizglītību (41%), nestrādājošie (39%), studenti (39%), mājsaimnieces (43%), bezdarbnieki (44%), respondenti, kuru vidējie ienākumi mēnesī uz vienu ģimenes locekli ir robežās no Ls 85 līdz Ls 126 (38%), kā arī Vidzemē dzīvojošie (41%).

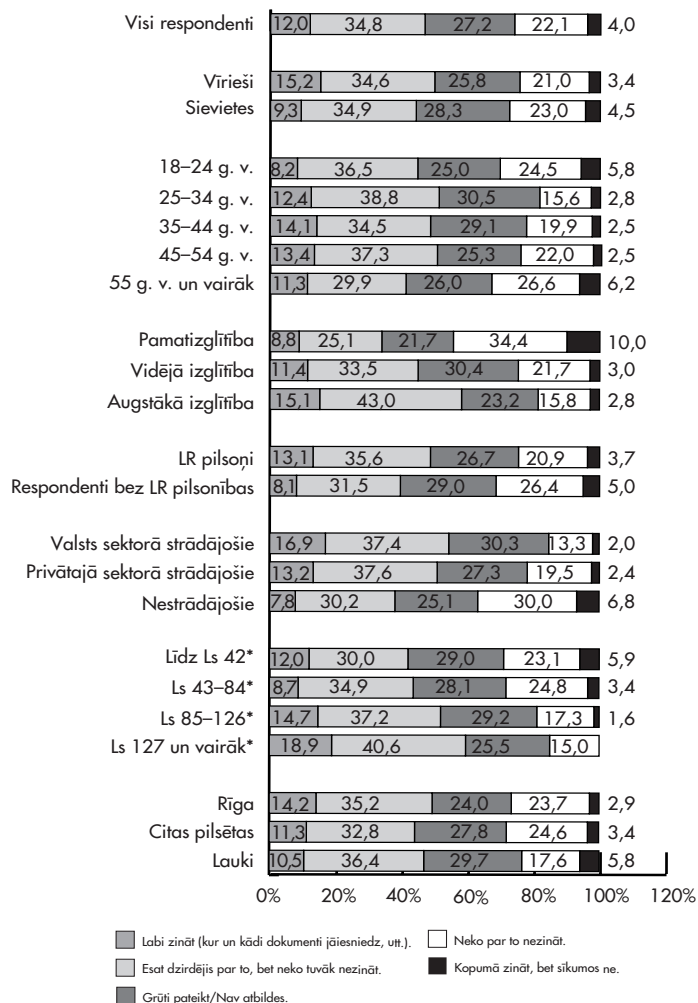
Salīdzinot aptaujāto atbildes atkarībā no tā, vai viņi uzticas policijai, var konstatēt, ka respondenti, kas policijai uzticas, gatavību iesniegt sūdzību par policijas darbu, ja radušās pretenzijas, pauduši biežāk (57%) nekā respondenti, kas norādījuši, ka policijai neuzticas (49%). Arī aptaujas dalībnieki, kuriem pēdējā gada laikā ir bijusi personiska saskarsme ar policiju, gatavību iesniegt sūdzību pauduši biežāk (59%) nekā tie, kuriem pēdējā gada laikā nav bijis saskarsmes ar policiju (51%).

Atbildes uz jautājumu: “*Vai Jūs zināt, kur Jūs varat iesniegt sūdzību, ja, saskaroties ar policiju, Jums rastos pretenzijas pret tās darbu?*” (%) (Visi respondenti) (11.2003.)

Nedaudz vairāk par 1/10 aptaujāto Latvijas iedzīvotāju (12%) norādījuši, ka *labi zina*, kur var iesniegt sūdzību, ja, saskaroties ar policiju, viņiem rastos pretenzijas pret tās darbu, un vēl aptuveni 1/3 respondentu (35%) atzīmējuši – *kopumā zinu, bet sīkumos ne*. Jāpiebilst, ka atbildi *neko par to nezinu* norādījuši vairāk nekā 1/5 iedzīvotāju (22%).

Atbildes uz jautājumu: “Vai Jūs zināt, kur Jūs varat iesniegt sūdzību, ja, saskaroties ar policiju, Jums rastos pretenzijas pret tās darbu?” (%) (Visi respondenti) (11.2003.)

* Mēneša vidējie ienākumi uz vienu ģimenes locekli.

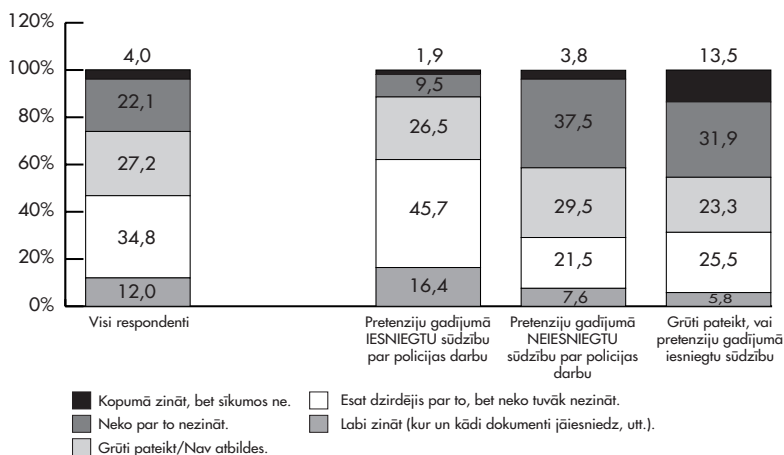
Saskaņā ar aptaujas datiem, atbildi *labi zināt* (kur un kādi dokumenti jāiesniedz, utt.) nevienā no analizētajām grupām neatzīmēja vairāk kā 1/5 aptaujāto. Nedaudz biežāk nekā vidēji to norādījuši vīrieši (15%), respondenti ar augstāko izglītību (15%), valsts sektorā nodarbinātie (17%), augstākā vai vidējā līmeņa vadītāji (16%), ierēdņi, speciālisti (nestrādā fizisku darbu) (16%) un aptaujātie, kuru vidējie ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī ir virs Ls 127 (19%).

To, ka *neko nezina* par sūdzību iesniegšanas kārtību, ja rastos pretenzijas pret policijas darbu, biežāk nekā vidēji atzīmējuši aptaujātie, kas vecāki par 55 gadiem (27%), respondenti ar pamatizglītību (34%), cittautieši (25%), respondenti bez LR pilsonības (26%), nestrādājošie (30%), pašnodarbinātie (26%), pensionāri (30%), mājsaimnieces (36%), bezdarbnieki (31%).

Analizējot respondentu atbildes atkarībā no tā, vai pēdējā gada laikā viņiem bijusi personiska saskarsme ar policiju, jāsecina, ka aptaujātie, kuriem šāda saskarsme ir bijusi, biežāk nekā vidēji atzīmējuši, ka viņi *labi zina*, kur iesniegt sūdzības par policijas darbu (23%).

Aptaujas dati par to, kā savas zināšanas par sūdzību iesniegšanas kārtību vērtējuši aptaujātie, kuri norādīja, ka pretenziju gadījumā iesniegtu sūdzību par policijas darbu, un respondenti, kuri atzīmēja, ka sūdzību neiesniegtu, apkopoti nākamajā grafikā.

Atbildes uz jautājumu: “Vai Jūs zināt, kur Jūs varat iesniegt sūdzību, ja, saskaroties ar policiju, Jums rastos pretenzijas pret tās darbu?” – atkarībā no respondenta gatavības iesniegt sūdzību. (%)
(Visi respondenti) (11.2003.)

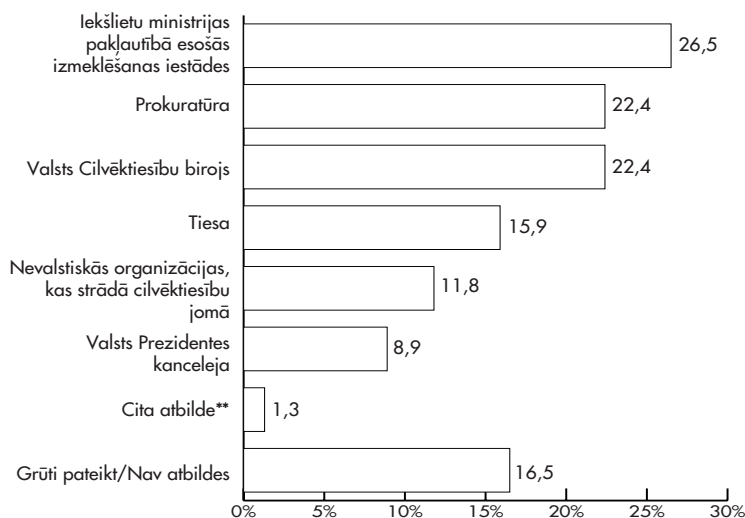
Kā redzams, aptaujas dalībnieki, kas pauda gatavību iesniegt sūdzību, ja viņiem rastos pretenzijas pret policijas darbu, savas zināšanas par to, kur iesniegt sūdzību, vērtējuši atzinīgāk nekā tie, kuri norādīja, ka sūdzību neiesniegtu. Tiesa, arī grupā, kas norādīja, ka iesniegt sūdzību, aptuveni 1/10 respondentu atzīmēja atbildi *neko par to nezina*.

3. Uzskati par sūdzību izskatīšanu dažādās institūcijās

Aptaujas dalībniekiem tika lūgts novērtēt, kuras iestādes, pēc viņu domām, varētu taisnīgi izskatīt sūdzības par policijas darbu, kā arī raksturot savus priekšstatus par to, kāda visbiežāk ir policijas vadības reakcija uz iedzīvotāju sūdzībām par policijas darbu.

Nākamajā grafikā apkopoti dati par respondentu atbildēm uz jautājumu: “Kuras no minētajām iestādēm varētu taisnīgi izskatīt sūdzības par policijas darbu?” Jāatzīmē, ka respondentiem tika piedāvāts institūciju saraksts, kā arī tika dota iespēja norādīt kādu citu, sarakstā neminētu iestādi.

Atbildes uz jautājumu: “Kuras no minētajām iestādēm varētu taisnīgi izskatīt sūdzības par policijas darbu?” (%) (Visi respondenti) (11.2003.)*

* Tā kā katrs respondents varēja norādīt vairāk nekā vienu atbildi, kopējā atbilžu summa pārsniedz 100%.

** Kategorijā ‘Cita atbilde’ respondenti minējuši: ‘KNAB’ (1 reizi), ‘pašvaldība’ (1 reizi), ‘policija’ (1 reizi), ‘Satversmes Aizsardzības birojs’ (1 reizi), ‘Tautas kontrole’ (1 reizi), ‘advokāts’ (1 reizi), ‘taisnīga ir tikai Dieva tiesa’ (1 reizi), ‘neviens (neuzticos, visas organizācijas pērkamas)’ (7 reizes).

Aptaujas dati liecina, ka ne par vienu no minētajām iestādēm to, ka tās varētu taisnīgi izskatīt sūdzības par policijas darbu, nenorādīja vairāk par 27% iedzīvotāju.

Vairāk nekā 1/4 aptaujāto (27%) pauda viedokli, ka sūdzības par policijas darbu varētu taisnīgi izskatīt Iekšlietu ministrijas pakļautībā esošās izmeklēšanas iestādes, un nedaudz vairāk nekā 1/5 respondentu to norādīja arī par prokuratūru (22%) un Valsts Cilvēktiesību biroju (22%). Salīdzinoši retāk aptaujas dalībnieki pauduši viedokli, ka sūdzības

par policijas darbu taisnīgi varētu izskatīt tiesa (16%), nevalstiskās organizācijas, kas strādā cilvēktiesību jomā (12%), un Valsts Prezidentes kanceleja (9%).

Raksturojot sociāldemogrāfisko grupu atbildes uz jautājumu, kuras no iestādēm varētu taisnīgi izskatīt sūdzības par policijas darbu, jāatzīmē, ka IeM pakļautībā esošās izmeklēšanas iestādes biežāk nekā vidēji minēja aptaujātie vecumā no 25 līdz 34 gadiem (30%), respondenti ar augstāko izglītību (33%), latvieši (29%), valsts sektorā nodarbinātie (31%), aptaujas dalībnieki, kuru vidējie ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī ir robežās no Ls 85 līdz Ls 126 (31%) vai pārsniedz Ls 127 (33%), respondenti Vidzemē (32%) un Zemgalē (34%), kā arī lauku apvidos dzīvojošie (30%).

Viedokli, ka sūdzības par policijas darbu taisnīgi varētu izskatīt prokuratūra, biežāk nekā vidēji pauduši aptaujātie vecumā no 18 līdz 24 gadiem (27%), respondenti ar augstāko izglītību (26%), cittautieši (26%), respondenti bez LR pilsonības (27%) un aptaujātie, kuru vidējie ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī ir virs Ls 127 (29%). Valsts Cilvēktiesību biroju nedaudz biežāk nekā vidēji norādījuši cittautieši (26%), respondenti bez LR pilsonības (29%), Rīgā (28%) un Latgalē (27%) dzīvojošie.

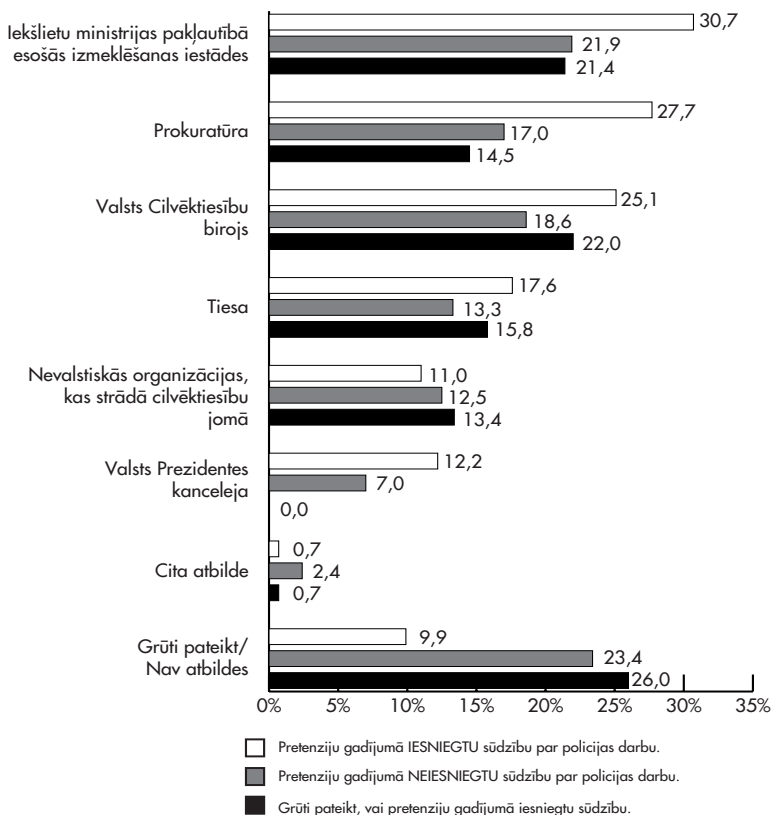
Tiesu par iestādi, kas varētu taisnīgi izskatīt sūdzības par policijas darbu, biežāk nekā vidēji atzinuši aptaujātie, kuru vidējie ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī nepārsniedz Ls 42 (20%), respondenti Zemgalē (21%), kā arī citās pilsētās (ne Rīgā) dzīvojošie (20%).

Nevalstiskās organizācijas, kas strādā cilvēktiesību jomā, nedaudz biežāk nekā vidēji atzīmējuši aptaujātie vecumā no 35 līdz 44 gadiem (16%), respondenti ar augstāko izglītību (15%), privātajā sektorā nodarbinātie (15%), aptaujas dalībnieki, kuru vidējie ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī ir no Ls 85 līdz Ls 126 (17%), un Rīgā dzīvojošie (19%).

Aptaujas dati liecina, ka Valsts Prezidentes kancelejas pieminēšanas biežums dažādās sociāldemogrāfiskajās grupās būtiski neatšķiras, nedaudz biežāk par vidējo to atzīmēja iedzīvotāji, kuru vidējie ienākumi uz vienu ģimenes locekli mēnesī pārsniedz Ls 127 (16%).

Grafikā salīdzināti dati par atbildēm uz jautājumu: “Kurās no sekojošajām iestādēm varētu taisnīgi izskatīt sūdzības par policijas darbu?” – grupā, kas pretenziju gadījumā iesniegtu sūdzību par policijas darbu, kā arī grupā, kas sūdzību neiesniegtu.

Atbildes uz jautājumu: “Kuras no minētajām iestādēm varētu taisnīgi izskatīt sūdzības par policijas darbu?” – atkarībā no respondenta gatavības iesniegt sūdzību. (%) (Visi respondenti) (11.2003.)*

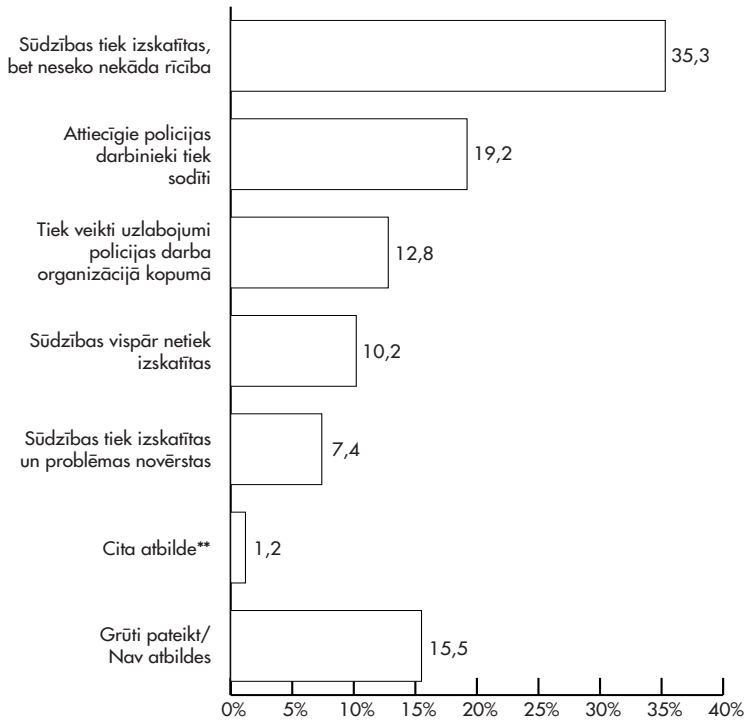
* Tā kā katrs respondents varēja norādīt vairāk nekā vienu atbildi, kopējā atbilžu summa pārsniedz 100%.

Kā redzams, respondenti, kuri pretenziju gadījumā būtu gatavi iesniegt sūdzību par policijas darbu, gandrīz par visām uzskaitītajām iestādēm biežāk nekā vidēji pauduši viedokli, ka tās varētu taisnīgi izskatīt sūdzības par policijas darbu.

Savukārt aptaujātie, kuri pretenziju gadījumā neiesniegtu sūdzību par policijas darbu, biežāk nekā vidēji atturējušies novērtēt šo iestāžu spēju taisnīgi izskatīt sūdzības (atbilde ‘grūti pateikt’).

Aptaujas dati par to, kādi ir iedzīvotāju priekšstati par policijas vadības reakciju uz pamatotām iedzīvotāju sūdzībām, apkopoti nākamajā grafikā.

Atbildes uz jautājumu: “Kāda, Jūsaprāt, ir policijas vadības reakcija (visbiežāk) uz pamatotām iedzīvotāju sūdzībām par policijas darbu?” (%) (Visi respondenti) (11.2003.)*

* Tā kā katrs respondents varēja norādīt vairāk par vienu atbildi, kopējā atbilžu summa pārsniedz 100%.

** Kategorijā ‘Cita atbilde’ respondenti minējuši: ‘atkarībā no situācijas (par ko sūdzas)’, (2 reizes), ‘izlemj par labu policistam, pasargā viņu no atbildības’ (2 reizes), ‘atkarīgs no tiešās vadības’ (1 reizi), ‘izliekas, ka kaut ko darīs, bet neko nedara’ (1 reizi), ‘kā nu kurā iecirknī’ (1 reizi), ‘sāk pratināt sūdzētāju’ (1 reizi), ‘atkarībā no tā, kas sūdzas’ (1 reizi), ‘sodīts tiek, bet ne ar stingriem sodiem’ (1 reizi), ‘sūdzības tiek izskatītas, bet neseko rīcība, nav rezultāta’ (1 reizi), ‘tik ilgi vilcinās, kamēr cilvēks liekas mierā’ (1 reizi).

Saskaņā ar pētījuma rezultātiem, vairāk nekā 1/3 iedzīvotāju (35%) uzskata, ka policijas vadība pamatotas sūdzības par policijas darbu izskata, bet nekāda rīcība neseko.

Otra biežāk atzīmētā atbilde bijusi, ka ‘attiecīgie policijas darbinieki tiek sodīti’ (19%), un aptuveni 13% aptaujāto norādījuši, ka ‘tiek veikti uzlabojumi policijas darba organizācijā kopumā’. Savukārt to, ka ‘sūdzības tiek izskatītas un problēmas novērstas’, atzīmējuši tikai 7% respondentu.

Viedokli, ka ‘sūdzības vispār netiek izskatītas’, pauda 10% aptaujāto. Analizējot atbildes sociāldemogrāfiskajās grupās, var konstatēt, ka biežāk nekā vidēji to, ka iedzīvotāju

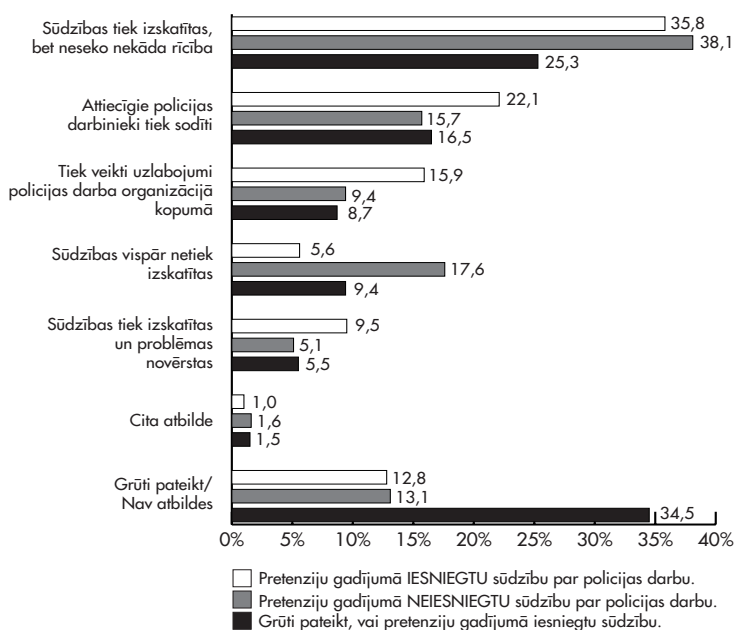
sūdzības vispār netiek izskatītas, atzīmēja respondenti bez LR pilsonības (14%), pašnodarbinātie (19%), studenti (16%) un bezdarbnieki (14%).

Jāatzīmē, ka aptaujātie, kuri norādīja, ka uzticas policijai, novērtējot policijas vadības reakciju uz iedzīvotāju sūdzībām, biežāk nekā vidēji atzīmējuši atbildes 'sūdzības tiek izskatītas un problēmas novērstas' (13%), 'tiek veikti uzlabojumi policijas darba organizācijā kopumā' (18%) un 'attiecīgie policijas darbinieki tiek sodīti' (25%), savukārt respondenti, kuri norādīja, ka policijai neuzticas, biežāk atzīmējuši atbildes 'sūdzības tiek izskatītas, bet neseko nekāda rīcība' (45%) un 'sūdzības vispār netiek izskatītas' (15%).

Salīdzinot respondentu atbildes atkarībā no viņu saskarsmes ar policiju, jāsecina, ka aptaujātie, kuriem pēdējā gada laikā bijusi personiska saskarsme ar policiju, atbildi 'sūdzības vispār netiek izskatītas' norādījuši biežāk (15%) nekā tie, kuriem šāda saskarsme ir bijusi (9%).

Nākamajā grafikā salīdzināti dati, kā policijas vadības reakciju uz pamatotām iedzīvotāju sūdzībām vērtējuši aptaujātie, kuri norādīja, ka pretenziju gadījumā iesniegtu sūdzību par policijas darbu, un respondenti, kuri sūdzību neiesniegtu.

Atbildes uz jautājumu: "Kāda, Jūsaprāt, ir policijas vadības reakcija (visbiežāk) uz pamatotām iedzīvotāju sūdzībām par policijas darbu?" – atkarībā no respondenta gatavības iesniegt sūdzību. (%) (Visi respondenti) (11.2003.)*

* Tā kā katrs respondents varēja norādīt vairāk nekā vienu atbildi, kopējā atbilžu summa pārsniedz 100%.

Dati liecina, ka aptaujātie, kuri norādīja, ka pretenziju gadījumā iesniegtu sūdzību par policijas darbu, atzinīgāk nekā vidēji vērtējuši policijas vadības reakciju uz iedzīvotāju sūdzībām – 22% norādīja atbildi *‘attiecīgie policijas darbinieki tiek sodīti’*, 16% atzīmēja, ka *‘tiek veikti uzlabojumi policijas darba organizācijā kopumā’*, un 10% pauda viedokli, ka *‘sūdzības tiek izskatītas un problēmas novērstas’*. Tiesa, arī šajā grupā biežāk atzīmētā atbilde ir bijusi *‘sūdzības tiek izskatītas, bet neseko nekāda rīcība’* (36%).

Savukārt aptaujātie, kuri norādīja, ka pretenziju gadījumā sūdzību neiesniegtu, biežāk nekā vidēji pauda viedokli, ka *‘sūdzības vispār netiek izskatītas’*.

8. pielikums

VALSTS POLICIJAS DARBINIEKA PROFESIONĀLĀS ĒTIKAS UN UZVEDĪBAS KODEKSS

Šis kodekss nosaka policijas darbinieka vispārējās uzvedības normas un profesionālās ētikas pamatprincipus, kas ir Valsts policijas darbiniekiem jāievēro pildot dienesta pienākumus, kā arī ārpus dienesta vietas un laika. Policijas darbiniekam, ievērojot šī kodeksa prasības ir tiesības uz sabiedrības un vadības atzinību un morālu atbalstu.

1. Policijas darbinieks, pildot savus pienākumus ievēro likumu prasības, rīkojas objektīvi un taisnīgi, ar savu izturēšanos un rīcību veicinot sabiedrības uzticēšanos policijai.
2. Policijas darbinieks, izpildot pavēles un rīkojumus, ko tas saņēmis no augstāk stāvokļa amatpersonas, ir personīgi atbildīgs par savu rīcību. Ja pavēle vai rīkojums ir nelikumīgs, policijas darbinieks par to ziņo augstākai amatpersonai. Ja policijas darbinieks ir atteicies izpildīt nelikumīgu pavēli vai rīkojumu, viņš netiek saukts pie disciplinārās atbildības.
3. Policijas darbinieks, pildot savus pienākumus, nodrošina katru indivīda cilvēktiesību ievērošanu, neskatoties uz viņa tautību, rasi, dzimteni, valodu, reliģiju, politisko vai kādu citu pārliecību, vecumu, izglītību, sociālo stāvokli.
4. Policijas darbinieks saskarsmē ar iedzīvotājiem respektē un aizsargā cilvēka cieņu, ir pieklājīgs un iecietīgs.
5. Policijas darbinieks neaizņemas, nepieļauj un nevicina jebkādas spīdzināšanas darbības vai cietusdūgas, necilvēcīgu, pazemojumu izturēšanos pret jebkuru personu.
6. Policijas darbinieks piemēro spēku, speciālos līdzekļus vai ieroci tikai likumā noteiktos gadījumos un likumīgu mērķu panākšanai. Patvaļīga vai ļaunprātīga spēka, speciālo līdzekļu vai ieroču pielietošana nav atļaujama.
7. Policijas darbinieks, arī ārpus darba vietas un laika, smiež palīdzību pēc pala iniciatīvas personām, kas ir apdraudētas, nonākušas bezpalīdzības stāvoklī, kā arī veic pasākumus konstatēto likumpārkāpumu novēršanai.
8. Policijas darbinieka personīgā uzvedība ir nevainojama gan pildot amata pienākumus, gan personiskajās dzīvē, kas nekaltē ne dienesta, ne pala reputācijai.
9. Policijas darbinieks neizpauž viņam zināmo dienesta informāciju, izņemot likumos noteiktos gadījumos.
10. Policijas darbinieks attiecībā ar kolēģi, priekšnieku vai padoto ievēro noteikto pakļautības kārtību, savstarpēji izmanto pieklājīgi un ar cieņu.
11. Policijas darbinieks ar savu izturēšanos pret personu nedrīkst radīt pamatu aizdomām par nepatērētu rīcību vai ietekmējamo stāvokli.
12. Policijas darbinieks nedrīkst pieņemt materiālus labumus, pakalpojumus no personām, kas kaut kādā veidā varētu ietekmēt viņa amata pienākumu izpildi un lēmumu pieņemšanu.
13. Policijas darbinieks neizmanto savu amatu vai valsts mantu, kā arī informāciju, kas viņam kļūvusi zināma pildot amata pienākumus, lai gūtu personisku vai materiālu labumu pašam vai radniekiem.
14. Policijas darbinieks cīnās ar jebkādam korupcijas izpausmēm policijā un informē augstāku amatpersonu vai citas kompetentas iestādes par jebkuru korupcijas gadījumu policijā.
15. Policijas darbinieks ziņo augstākai amatpersonai par interešu konflikta rašanos.
16. Policijas darbinieks pastāvīgi paaugstina savu profesionālo kvalifikāciju.
17. Policijas vadība atbalsta un aizstāv darbinieku, kuram nodarīts kaitējums, pildot dienesta pienākumus.
18. Par šajā kodeksā noteikto vispārējo uzvedības normu un profesionālās ētikas pamatprincipu neievērošanu, jebkura fiziska vai juridiska persona var iesniegt sūdzību policijas darbinieka tiešajam vai augstākam priekšniekam.
19. Par šajā kodeksā noteikto vispārējo uzvedības normu un profesionālās ētikas pamatprincipu neievērošanu, policijas darbinieks ir atbildīgs likumos un normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.

APSTIPRINĀTS ar VP priekšnieka
2003.gada 5.decembra pavēli Nr. 1436

LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

Grāmatas

1. Agathocleous, A., Ward, H. *Prosecuting Police Misconduct*. Reflections on the Role of the U.S. Civil Rights Division. Vera Institute of Justice, New York, 1998.
2. Alfredsson, G., Melander, G., Rehof, L. and Rosas, A. *A Commentary on The Universal Declaration on Human Rights*. Scandinavian University Press. Oslo, 1993.
3. Autoru kolektīvs. *Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā*. I. Ziemeles red. SIA "Izglītības solī", Rīga, 2000.
4. Brogden, M., Shering, C. *Policing for a New South Africa*. Routledge, London, 1993.
5. Burgentāls, T. *Starptautiskās Cilvēktiesības kodolīgā izklāstā*. Izdevniecība AGB, Rīga, 2000.
6. Feldhūne, G., Kučs, A., Skujeniece, V. *Cilvēktiesību rokasgrāmata tiesnešiem*. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts, Rīga, 2004.
7. Gredzena, I. *Valsts atbildība un tās veidi. Zaudējumu atlīdzība administratīvajā procesā*. Sabiedriskās politikas analīzes pētījums. PROVIDUS, Rīga, 2004.
8. Katzenstain, F. M., Reppy, J. *Beyond Zero Tolerance*. Discrimination in Military Culture USA. Rowman & Litterfield Publishers, New York, 1999.
9. *Human Rights and Policing in Bulgaria, Romania and Poland. Trying to Answer Some Important Questions*. Report compiled by Mac Veigh, J. I. Organization Mondiale Contre la Torture (OMCT) Europe, European Office, Brussels, 2000.
10. Marvejevs, A. *Dienesta pārbaudes veikšanas kārtība Valsts policijā*. Metodiskās rekomendācijas. Latvijas Policijas akadēmija, Rīga, 2004.
11. Stone, Ch. E. and Ward, H. H. *Democratic Policing: A Framework for Action*. *Policing and Society*. International Journal of Research and Policy. Vol. 10. 2000.
12. Uildriks, N. and Van Reenen, P. *Policing in Post-Communist Societies, Police – Public Violence, Democratic Policing and Human Rights*. Intersetia, Antwerp–Oxford–New York, 2003.
13. Vaznis, A. *Informācija pārdomām*. Kontinents, Rīga, 2002.
14. Žigure, A. *Latvijas Policijas vēsture*. Pirmā grāmata. Fakts, Rīga, 1998.
15. Žigure, A. *Latvijas Policijas vēsture*. Otrā grāmata. Fakts, Rīga, 1998.
16. Žigure, A. *Latvijas Policijas vēsture*. Trešā grāmata. Fakts, Rīga, 1998.

Normatīvie akti un to krājumi

1. ANO Konvencija pret spīdzināšanu un citādu nežēlīgu, necilvēcīgu vai cieņu pazemojošu apiešanos vai sodīšanu. ANO Ģenerālā asambleja, 1984. Latvijai saistoša no 1992. gada 14. maija.
2. ANO Pamatprincipi par jurista lomu pilsoņu tiesību un brīvību realizācijā. ANO Ģenerālā asambleja, 1990.
3. ANO Pamatprincipi par tiesību sargāšanas amatpersonu spēka un šaujamo ierociņu pielietojumu. Pieņemti 8. ANO kongresā par noziegumu novēršanu un apiešanos ar likumpārkāpējiem, kas notika Havanā, Kubā, no 1990. gada 27. augusta līdz 7. septembrim.
4. ANO Principu apkopojums par visu personu aizsardzību, kas ir jebkāda veida apcietinājumā vai ieslodzījumā. ANO Ģenerālā asambleja, 1988.
5. ANO tiesību aizsardzības institūciju darbinieku uzvedības kodekss. ANO Ģenerālā asambleja, 1979.
6. ANO Vispārējā Cilvēktiesību deklarācija. Pieņemta 10.12.1948. ANO Ģenerālā asambleja. Atzīta par Latvijai juridiski saistošu ar 1990. gada 4. maija deklarāciju.
7. Eiropas Cilvēktiesību konvencija. Eiropas Padome, 1950. Latvijai saistoša no 1997. gada 27. jūnija.
8. Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Spriedumu izlase. I daļa. "Latvijas Vēstneša" bibliotēka, 2003.
9. Eiropas Padomes Deklarācija par policiju. EP Parlamentārā asambleja, 1979.
10. Eiropas Padomes Konvencija par spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas apiešanās sodīšanas novēršanu un tās protokoli. Eiropas Padome, 1987. Latvijai saistoša no 1998. gada 1. jūnija.
11. Iekšlietu ministrijas Galvenās inspekcijas nolikums. Apstiprināts ar Iekšlietu ministrijas 1995. gada 23. maija pavēli Nr. 180. Nolikumam veikti grozījumi ar Iekšlietu ministrijas 2002. gada 31. oktobra rīkojumu Nr. 790. Nav publicēts.
12. Instrukcija par dienesta pārbaudes norises kārtību iekšlietu iestādēs. Pielikums Nr. 2 pie Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas 1995. gada 23. maija pavēles Nr. 180. Nav publicēta.
13. Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija. Disciplinārās padomes un apelācijas komisijas reglaments. Rīga, 2003. Apstiprināts ar Latvijas Republikas Aizsardzības ministrijas 2003. gada 3. septembra pavēli Nr. 287.
14. Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūras pavēle Nr. 6 "Par prokurora uzraudzību krimināllietas ierosināšanas un pirmstiesas izmeklēšanas stadijā". Pieņemta 09.07.2003. Nav publicēta.
15. LR Iekšlietu Ministrija, Valsts policija. Iekšējās drošības biroja Reglaments Nr. 24, parakstīts 2003. gada 30. jūlijā. Nav publicēts.
16. Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. ANO Ģenerālā asambleja, 1966. Latvijai saistošs no 1992. gada 14. jūlija.
17. *The Raoul Wallenberg Compilation of Human Rights*. Instruments edited by Melander, G. and Alfredsson, G. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1997.
18. Valsts Policijas darbinieka profesionālās ētikas un uzvedības kodekss. Apstiprināts ar VP priekšnieka 2003. gada 5. decembra pavēli Nr. 1436.

Citi avoti

1. Aksenoka, R. "Kāpēc Valsts prezidentei lūdz padomu un palīdzību?" "Jurista Vārds", 6. num. (311), 17.02.2004.
2. *Communique*. Canadian Association for Civilian Oversight of Law Enforcement. Vol. Four No. 1, February 2001.
3. *CPT – What is it all about?* Council of Europe. 15 Questions and Answers for the Police. Geneva, May 1999.
4. Kamenska, A. Leimane, I., Garsvāne, S. *Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komiteja*. Vadlīnijas slēgta tipa iestādēm. Latvijas Cilvēktiesību un Etnisko studiju centrs, 2000.
5. Lewis, C., Prenzler, T. *Paper on Civilian Oversight of Police in Australia*. Australian Institute of Criminology. Trends and Issues in Crime and Criminal Justice. No. 141, December 1999.
6. Miller, J. *Civilian Oversight of Policing. Lessons from the literature*. Global Meeting on Civilian Oversight of Police. Los Angeles, May 5–8, 2002. Vera Institute of Justice, 2002.
7. *Policija un cilvēktiesības Eiropas Aktualitātes*. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūts. "Cilvēktiesību Žurnāls", 13.–14. num., 2000.
8. *Policing in a Democratic Society – Is your Police Service a Human Rights Champion?* Joint Informal Working Group on Police and Human Rights Operating under the Auspices of the Council of Europe's Program "Police and Human Rights 1997–2000". Austrian Ministry of Interior. Ueberreuter Print and Digimedia, Vienna, 2000.
9. Ziemele, I. "Nedrikt vienkārši ielikt cietumā." "Diena", 07.12.2002.

Gada atskaites

1. Cietušo atbalsta centra atskaite par 2003. gadu.
2. Iekšlietu ministrijas Galvenā inspekcija. Iekšlietu ministrijas iestāžu 2003. gada disciplinārprakses pārskats. Rīga, 2004.
3. Latvijas Cilvēktiesību un Etnisko studiju centrs. *Cilvēktiesības Latvijā 2003. gadā*. Rīga, 2004.
4. LR Prokuratūras atskaite par darbu 2003. gadā.
5. Pārskats par iesniegumu un sūdzību par policijas darbiniekiem izskatīšanas rezultātiem VP iestādēs 2003. gadā. Nav publicēts.
6. Valsts Cilvēktiesību biroja 2003. gada ziņojums.
7. Valsts Prezidentes kancelejas Apžēlošanas dienesta atskaite par 2003. gadu.

Interneta resursi

1. ANO Komitejas pret spīdzināšanu atbildes ziņojums. [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/f4a9f207253afa54c1256e68003519ac?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/f4a9f207253afa54c1256e68003519ac?Opendocument) Pēdējo reizi sk. 11.10.2004. Pilns ziņojuma teksts. [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/f4a9f207253afa54c1256e68003519ac?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/f4a9f207253afa54c1256e68003519ac?Opendocument) Pēdējo reizi sk. 10.11.2004.

2. *Concluding Observations of the Human Rights Committee: Latvia, 06.11.2003.* Human Rights Committee Seventy ninth session. <http://www.unhchr.ch>
3. Eiropas Cilvēktiesību konvencijas latviskais tulkojums. <http://www.echr.coe.int/Convention/webConvenLAT.pdf>
4. Eiropas Cilvēktiesību tiesas sprieduma lietā “Lavents pret Latviju”, neoficiālais ārlietu ministrijas tulkojums. <http://www.politika.lv/index.php?id=105056&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 04.10.2004.
5. Informācija par Lielbritānijas sūdzību izskatīšanas institūcijas mehānismiem. <http://www.ipcc.gov.uk/> Pēdējo reizi sk. 08.12.2004.
<http://www.bbc.co.uk/dna/ican/A2205361> Pēdējo reizi sk. 08.12.2004.
http://www3.ipcc.gov.uk/index/making_complaint.htm Pēdējo reizi sk. 08.12.2004.
<http://www.bbc.co.uk/dna/ican/A1183394> Pēdējo reizi sk. 08.12.2004.
6. Informācija par ombuda vēsturi. http://www.jo.se/Page.asp?MenuId=12&ObjectClass=DynamX_Documents&SetLanguage=en Pēdējo reizi sk. 17.11.2004.
7. Informācija par pasaules valstu ombudinstiitūcijām un to mājas lapu adreses. <http://www.vcb.lv/index.php?open=saites&this=030903.29> Pēdējo reizi sk. 17.11.2004.
8. Informācija par SNK vizītēm Latvijā. <http://www.cpt.coe.int/en/states/lva.htm> Pēdējo reizi sk. 11.10.2004.
9. Informācija par Spīdzināšanas novēršanas komiteju (*UN Committee Against Torture*). <http://www.ohchr.org/english/bodies/cat/index.htm> Pēdējo reizi sk. 11.10.2004.
10. Informācija par Ziemeļīrijas policijas ombudsmenu. <http://www.policeombudsman.org/about.cfm> Pēdējo reizi sk. 17.11/2004.
11. Kovaļevska, A. “*Lavents lauž pilno vadzi*”. <http://www.politika.lv/index.php?id=105056&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 01. 10. 2004
12. Latvijas Republikas ziņojums par ANO 1984. gada konvencijas izpildi. <http://www.mkparstavis.am.gov.lv/en/?id=47> Pēdējo reizi sk. 11.10.2004.
13. Novikovs, S. “*Policijas problēmas neatrisināt bez pašas policijas līdzdalības.*” Viedoklis par telefonakcijas “Nebaidies un informē par policijas vardarbību!” rezultātiem. <http://www.politika.lv/index.php?id=108511&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 23.11.2004.
14. Philips, E., Trone, J. *Building Public Confidence Through Civilian Oversight.* Vera Institute of Justice, September 2002. http://www.vera.org/publications_5.asp?publication_id=177 Pēdējo reizi sk. 01.10.2004.
15. *Position Paper of the Republic of Latvia*, Chapter 24. “Co-operation in the Fields of Justice and Home Affairs.” Pilns teksts <http://www.am.gov.lv/en/eu/4358/4359/> Pēdējo reizi sk. 17.11.2004.
16. Sikāka informācija par ECT iesniegtajām lietām pret Latvijas Valsti un lietas apstākļu izklāsta pilns teksts. <http://www.mkparstavis.am.gov.lv/lv/?id=139> Pēdējo reizi sk. 13.10.2004.
17. Telefonakcijas “Nebaidies un informē par policijas vardarbību!” rezultāti un ieteikumi. <http://www.politika.lv/index.php?id=108230&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 23.11.2004.

18. Valsts Policijas darbinieka profesionālās ētikas un uzvedības kodekss. Apstiprināts ar VP priekšnieka 2003. gada 5. decembra pavēli Nr. 1436. <http://www.vp.gov.lv/?sadala=63> Pēdējo reizi sk. 05.11.2004.
19. Zaščirinskis, J. “*Neviens iesniegums par policijas vardarbību nepaliek bez ievēribas.*” Viedoklis par telefonakcijas “Nebaidies un informē par policijas vardarbību!” rezultātiem. <http://www.politika.lv/index.php?id=108512&lang=lv> Pēdējo reizi sk. 23.11.2004.
20. Ziņojuma teksts par SNK 1999. gada vizīti. <http://www.cpt.coe.int/en/states/lva.htm> Pēdējo reizi sk. 17.11.2004.

Organizāciju citi interneta resursi

1. Centrs pret vardarbību *Dardedze* <http://www.centrsdardedze.lv>
2. Iekšlietu ministrijas mājas lapa <http://www.iem.gov.lv>
3. Krīzes centrs *Skalbes* <http://www.skalbes.lv>
4. Latvijas Cilvēktiesību un etnisko studiju centrs <http://www.humanrights.org>
5. Valsts Cilvēktiesību birojs <http://www.vcb.lv>
6. Valsts policijas mājas lapa un informācija par Valsts policijas Iekšējās drošības biroju <http://www.vp.gov.lv>

Intervijas

1. Intervija ar Iekšlietu ministrijas Galvenās inspekcijas informācijas nodaļas vadītāju R. Pāpu 2004. gada novembrī.
2. Intervija ar Iekšlietu ministrijas Galvenās inspekcijas vadītāju 2004. gada novembrī.
3. Intervija ar iekšlietu ministru Māri Gulbi. “Latvijas Vēstnesis”, Nr. 164 (2739), 12.11.2002.
4. Intervija ar Latgales priekšpilsētas virsprokurori A. Mežsargu 2004. gada martā.
5. Intervijas ar Nīderlandes, Amsterdamas Iekšējās izmeklēšanas dienesta pārstāvjiem 2003. gada decembrī.
6. Intervija ar Nīderlandes Nacionālās policijas iekšējās izmeklēšanas departamenta *Rijksrecherche (National Police Internal Investigation Department Rijksrecherche)* vadītāju Anneki Doensburgu (*Anneke Doensburg*) 2003. gada decembrī.
7. Intervija ar Nīderlandes Ūtrehtas Universitātes (*University of Utrecht*) profesoru Pietu van Rīnenu (*Piet van Reenen*) 2003. gada decembrī.
8. Intervija ar Rīgas pilsētas Galvenās policijas pārvaldes Personālsastāva inspekcijas vadītāju R. Kaļpinu 2004. gada aprīlī.
9. Intervija ar Talsu Policijas pārvaldes priekšnieku N. Grūbi 2004. gada novembrī.
10. Intervija ar VP Iekšējās drošības biroja priekšnieka vietnieci I. Smoču 2004. gada martā un novembrī.

Sagatavota iespiešanai SIA "Nordik". Reģ. apl. Nr. 2-0792. Adrese – Daugavgrīvas ielā 36–9, Rīgā, LV-1048, tālr. 7602672. Iespiesta un brošēta a/s "Preses nams".